

**A NYOMDAIPAR JOGI HELYZETE
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A SAJTÓTÖRVÉNYRE**

ÍRTA:

DR. PÁPAI LÁSZLÓ

Országos Széchényi Könyvtár

**1936
BUDAPEST**

A NYOMDAIPAR JOGI HELYZETE KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SAJTÓTÖRVÉNYRE

ÍRTA:

DR. PÁPAI LÁSZLÓ

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

1936
BUDAPEST

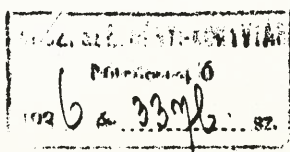
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Pápai Ernő műintézete, Budapest.

50605

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Bevezetés	9
I. Fejezet.	
Összefüggés a közjogi élet és a nyomdaipar jogi helyzete között, különös tekintettel a közgazdasági tényezőkre	13
II. Fejezet.	
A nyomdaipar múltja és jelene	20
A nyomdaipar jogi helyzete a múltban; a vármegyék, mint a gondolatszabadság őrzői	28
III. Fejezet.	
A nyomdaipar jelenlegi jogi helyzete az ipartörvény alapján; az iparnovella egyes módosításainak figyelembevételével	35
A nyomdaipar jogi fogalma és szakmai felosztása	36
Az ipar megkezdése, megszűnése; a szakképzettség megszerzése ..	38
Segédi vizsga. — Mestervizsga. — Ipari szakvizsga	41
Megrendelések gyűjtése; ügynökkérdés; tisztességtelen verseny ..	43
Nyomdaipari szakoktatás	46
Rendes iparhatóságok. Sokszorosító ipartestület	49
Iparszövetkezetek	51
Szociális törekvések a nyomdaiparban. — A nyomdai munkabérről és munkaidőről	52
Szabadság kérdése. Munkaközvetítés a nyomdaiparban	57
A sajtótörvényről. Szerepe a nyomdaiparban	59
IV. Fejezet.	
Európai államok sajtótörvényeinek ismertetése, különösebb tekintet- tel a nyomdaipar jogi helyzetére.	
Az angol sajtójog	64
Ausztria sajtójoga	70

A német sajtótörvény	73
Francia sajtótörvény	77
Olasz sajtótörvény	79
Belga sajtótörvény	80
Hollandia és Svájc	80
Cseh-Szlovák sajtótörvény	81
A spanyol köztársaság sajtótörvénye	82
A jugoszláv sajtótörvény	82

V. Fejezet.

A nyomdaipar jogi helyzetének sajtórendészeti sérelmei, különös tekintettel a sajtótörvényre	83
Sajtótermékek előállításáról	84
A köteles példányokra vonatkozó újabb miniszteri rendelet	86
A nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló köteles példányai	87
Sajtótermékek terjesztéséről	89
Időszaki lapokról	96
Helyreigazítási jog	98
Büntető rendelkezések	100

VI. Fejezet.

A nyomdaipar sérelmes jogi helyzete a sajtójogi felelősség szempontjából	103
A fokozatos felelősségről	107
Az egyetemleges felelősségről	120

VII. Fejezet.

Összehasonlítás a német, angol, francia és magyar sajtótörvények között, különös tekintettel a sajtójogi felelősségnek nyomdaipari sérelmeire	124
---	-----

VIII. Fejezet.

A sajtóeljárásról	131
Az országgyűlés tagjainak sajtójogi felelősségéről	123

IX. Fejezet.

Összefoglalás	135
Ipari sérelmek	135
Szociális sérelmek	139
Forrásmunkák	142

RÖVIDÍTÉSEK:

It. = ipartörvény. In. = iparnovella. Bp. = büntető perrendtartás. K = kúria.
 Kht. = kúriai határozatok tára. Mht. = magánjogi határozatok tára. Bht. = büntetőjogi határozatok tára. Mtj. = magánjogi törvényjavaslat. Vhr. = végrehajtási rendelet. Btk. = büntetőtörvénykönyv.

BEVEZETÉS.

A nyomdaipar, melynek jogi helyzetét óhajtom értekezésem keretein belül ismertetni, az iparúzés kezdetétől fogva különleges megbecsülést élvez és kiváltságos helyzetet biztosít a nyomdaiparosoknak.

Ennek okát abban a kulturális felsőbbbségben kell keresnünk, mely a nyomdászokat iparuk gyakorlása közben állandóan körülveszi.

Az írott gondolat terjesztése régóta probléma volt, mígnem Gutenberg János, a könyvnyomtatás felfedezésével utat nyitott minden embernek a vallási, társadalmi, tudományos stb. eszmék megismeréséhez s így oly ipari tevékenységnek vetette meg alapját, mely azóta is a kultúra fejlesztésének szolgálatában áll.

A művelődés gondolata belenevelődött generációkon keresztül a nyomdaipar űzőibe s már több száz éve érzi a kultúrvilág, hogy ezen ipar gyakorlása tulajdonképpen kultúrmisszió teljesítése. Ezért azután a könyvnyomtatókat iparjogi szempontból kiváltságos rendelkezésekkel támogatták s különleges császári pátens szabályozta az iparúzők jogi helyzetét a múltban.

A XVI—XIX. századig a nyomdaipar jelentősége a vallási élet és a közjogi harcok között oszlik meg, mert a jelzett korban a nyomdaipar gyakorlása a sajtószabadság legszorosabb függvénye volt s a magyar-osztrák ellenségeskedés éppen úgy megtermi a maga sajtótermékeit, mint a katolikus és protestáns hitviták.

Itt természetesen élénk szerepet játszik a nyomdaiparos meggyőződése is, mert hiszen ő tulajdonképpen ipari tevékenységét és iparüzésének engedélyezését kockáztatta elveinek megvallása mellett.

A könyvnyomtató nem csupán ipari munkának tekintette e korban a sajtótermékeket, melyeket ő készített, hanem, mint kiadó, rendszerint saját meggyőződésének hű tükörképét adta e munkákban.

A sajtószabadságot mindig mint fontos közjogi tényrt kell tekinteni, mert a közérdek jogait védte akkor, amikor szembeszállott egyik-másik irány túlkapásaival.

A sajtószabadság azonban jelentős faktora a nyomdaiparnak is, mert az 1848-ig érvényben tartott cenzurarendelkezések nem annyira a szerzőt, mint inkább a nyomdaiparost sujtották, ugyanis az a felfogás világlik ki a fennmaradt rendelkezésekből, hogy: „... a szerző csak akkor vét a társadalmi rend ellen, ha a nyomdász segítségével nyilvánosságra juttatja lázító eszméit.”¹

Ezt a felfogást bizonyos mértékig elfogadta az 1914. évi sajtótörvény is. Általában a sajtószabadság lényegét a sajtótörvények adják, melyek az egyes országokban igen hűen tükrözik vissza az illető nemzet közjogi gondolkodását.

Hazánkban az 1848-iki sajtótörvényt a szabadságharc lezajlása után az osztrák hatóságok nem ismerték el s így a vármegyék — mint a magyar közvélemény megtestesítői — vették át a sajtószabadság közjogi védelmezését s a nyomdaipar mindinkább veszített addig fennálló közjogi vonatkozású jelentőségéből.

Ehelyett a kor liberális elgondolású, kereskedelmet és ipart pártoló törekvései kezdtek dominálni. A nyomdaipart az 1872. évi ipartörvényben, mint szabad ipart sorolták fel, majd pedig az 1875. évi kereskedelmi törvényben a sokszorosító iparnak addig szoros tartozékaként elismert kiadói ügyleteket oda sorolták be.

Ezáltal tehát elválasztották a nyomdaiparnak ipari és kereskedelmi vonatkozású tevékenységét, s amíg a kiadói ügylet mind-

¹ Ferdinánd Kadecka i. m. szerint: „...der Autor verstösst bloss dann gegen die gesellschaftliche Ordnung, wenn er seine Revolutionären Gedanken durch Hilfe des Buchdruckers vor die Öffentlichkeit führt.”

máig a kereskedelmi törvényben lefektetett alapokon nyugszik,² addig a nyomdaipar iparjogi helyzetét az 1884. évi ipartörvényben módosították: amennyiben azt képesítéshez kötötték. Ez igen jó megoldásnak mondható, mert a nyomdaiparosok maguk kívánták az iparúzéshez a szakmai képesítés szükségességének törvény által való biztosítását. Azóta az 1922. évi iparnovella módosított egyet-mást az ipartörvény egyes elavult rendelkezésein s jelenleg az 1935-ben létesített Iparügyi Minisztériumtól várja a további jelentős rendelkezéseket az egész sokszorosító ipar.

Dolgozatom keretén belül az eddig vázolt történeti fejlődés figyelembevételével állítottam össze az anyagot, melyet az alábbiakban ismertetek:

Az I. fejezet a közjogi élet és a nyomdaipar párhuzamát ismerteti, a közgazdasági hatások figyelembevételével.

A II. fejezet a sajtószabadság fejlődését tárgyalja és a nyomdaipar multját öleli fel.

A III. fejezet a nyomdaipar jelenlegi jogi helyzetét világítja meg, ipari, szociális és közjogi vonatkozások figyelembevételével.

A IV. fejezet Európa jelentős sajtótörvényeit ismerteti, a nyomdaipar jogi helyzetére való különös tekintettel.

Az V. fejezet a magyar sajtótörvény sajtórendészeti sérelmeit ismerteti.

A VI. fejezet a nyomdaiparos súlyos helyzetét tárgyalja a sajtótörvénybeli fokozatos-felelősség és egyetemleges-felelősség alapján.

A VII. fejezet a sajtójogi felelősségnek a nyomdaiparosra nézve sérelmes voltát ismerteti az angol-, francia-, német- és magyar sajtótörvények összehasonlítása alapján.

A VIII. fejezet a sajtóügyekben a hatósági eljárást ismerteti s foglalkozik az országgyűlés tagjainak sajtójogi felelősségével.

A IX. fejezet az értekezés keretein belül tárgyalt nyomdaipari sérelmek rövid összefoglalása és orvoslási módjának megemlítése mellett a nyomdaipar jövőjét vázolja.

Végigpillantva a könyvnyomtatás felfedezésétől kezdve egészen napjainkig a nyomdaipar jogi helyzetén, megállapíthatjuk, hogy

² Az 1875 : XXXVII. törvénycikk 223. §-tól 257. §-ig.

az alkotmányos és közjogi élet kereteihez tartotta magát s az idők kulturális szellemét mindig híven követte.

A korai kezdetben a nyomdaipar közjogi jelentősége tűnik szembe, ez később iparjogi, majd kereskedelmi jogi jellegűvé válik, s napjainkban pedig, amikor minden ipar differenciálódik, a sokszorosító ipar keretein belül is egészséges fejlődés tényét láthatjuk az egyes nyomdai rokonszakmákban.

A szellemi és kulturális élet, melynek a nyomdaipar kezdetől fogva fontos tényezője volt, a jövőben is számíthat erre az iparra és annak minden űzőjére. A nyomdaipar jogi helyzetének fejlődése a magyar iparosélet biztató ígérete.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

I. FEJEZET.

Összefüggés

a közjogi élet és a nyomdaipar jogi helyzete között, különös tekintettel a közgazdasági tényezőkre.

A francia forradalom vívmánya volt az a tétel, hogy gondolatait mindenki szabadon közölheti és terjesztheti s ennek a tételnek következménye, ha jól meggondoljuk: 1. a tudományos kutatás szabadsága, 2. az egyetemi tanszabadság és 3. a sajtószabadság. Ez utóbbival szeretnék dolgozatom keretein belül bővebben foglalkozni.

Ma, amikor annyi szó esik a sajtószabadságról, amikor az újságok vezércikkében foglalkoznak korunk és hazánk ez égető problémájával: nem könnyű kardot törni egy irányban sem. A túlzott szabadság visszahatásokat szül, az elfojtott szabadságtörekvés pedig robbantani képes; kétszeresen meggondolandó tehát, mi legyen a helyes álláspont.

A sajtószabadság szoros összefüggésben állott minden korban a közjogi élet szabadságával, mert miként az anyagi világ élete nem más, mint küzdelem az anyagi létért, úgy a sajtószabadság erkölcsi küzdelem a szellemi létért.

A sajtó minden időben a közgazdasági élet megbízható irányítója is volt, mert annak legapróbb rezdülései a sajtószabadságot pártolták, vagy támadták. A merkantilizmus, melynek iparpártoló törekvései megindítják a sajtójog és sajtószabadság gondolatát, — már amennyire e korban sajtójogról és sajtószabadságról beszélhetünk — a nyomdaipar felemelése érdekében hozták meg az előzetes cenzura kötelezettségét, mert így szerintük a felelősség az

iparos szempontjából minimumra csökkent. Természetesen ebben aztán ki is merült a merkantilista gondolkodás sajtójogi tevékenysége, mert hiszen a kor kötött és irányított közgazdasági elképzeléseinél fogva nem volt alkalmas az emberi jogok oly fokára emelkedni, mint amilyent ez a tárgykör megkíván.

A fiziokraták a „laissez faire, laissez passer” elvénél fogva semmi beavatkozást nem kísérelnek meg a nyomdaipar jogi helyzetének megváltoztatására, annál kevésbé, mert ők a sajtót csupán saját eszméik terjesztése szempontjából vélik értékesnek és így következképpen a fiziokrata tanok publikálását minden különösebb cenzura nélkül engedélyezik, mindaddig, míg csak különös állami vagy egyéni érdeket nem sértenek. Itt bekapcsolódik a politika is a közjog és nyomdaipar együttfutó haladásába.

A múlt század társadalma a tőke és munka harcában alakult ki olyanná, aminőnek ma látjuk s a küzdő felek a kapitalizmus és szocializmus fegyverével harcoltak a sajtószabadság elveinek hangoztatása mellett. Nézzük tehát ennek a két egymással párhuzamosan futó elvnek: sajtószabadságnak és közgazdasági szabadságnak fejlődését, melyek már azzal is igazolják rokonvoltukat, hogy rendszerint a sajtó volt az, amely világgá harsogta a kor erényeit, hibáit és a sajtószabadság tette lehetővé egy újabb és újabb közgazdasági kor érkezését.

A szocializmus elvének sajtója nagy szolgálatot tett az emberiségnek, amennyiben az addig uralkodó tanok hiányosságára figyelemztetett és a történeti fejlődésnek alapját mélyebben kutatta. A szocializmusra szükség volt, hogy megmutassa a társadalomnak azokat a veszélyeket, amelyeknek ki van téve, ha az iparososztály helyzetének javítását elhanyagolja. Az individualizmus, a korlátlan szabad versennyel s a gazdasági liberalizmussal csak az erők érdekeit szolgálta és a gyengéket pusztulással fenyegette. De ime megjelent az individuális liberálizmus, korának korlátlan szabadságvágyával, mely erkölcstelennek tart minden oly megnyilatkozást, amely az ember egyéni érdekeit sérti. A kor sajtótörvényei is magukon viselik koruk bélyegét: sajtószabadságot biztosítanak minden oly eszmének, mely az egyéni érdeket szolgálja: s a sajtójogi felelősséget kizárólag a szerző személyében összpontosítja. A közelgő francia forradalom előszeleként jelentkező szocializmus

az egyéni érdek helyébe a közös, vagyis a szociális érdeket helyezi, mely aztán a legteljesebb sajtószabadságban kulminál akkor, amikor kimondja, hogy: „gondolatait minden ember szabadon közölheti”. E kor sajtója is a sajtószabadság jogáért küzd, de a szocializmus eszméje által követelt sajtószabadság az individualizmus túlzásait összetévesztette az egyéni tulajdonsággal és végső fokon egészen különleges konkluziókra jutott: megtagadván az egyéntől a tehetség, szorgalom, vállalkozási kedv minden eredményét. Ez nem helyes, hiszen a tőke nem azt jelenti, hogy az ember ne élvezhesse egyéni kiválóságának gyümölcsét; a kapitalizmus pedig nem csupán pénzt jelent, nemcsak termelési eszközöket (mint ahogy azt Marx cikkeiben hirdette, oly cikkekben, melyek a legteljesebb közjogi értelemben vett sajtószabadságot megadó országok lapjaiban és egyéb sajtótermékeiben jelentek meg, tüzelve ily szabadságok kivívására az egyes országok különféle kultúrájú lakosságát), hanem a kapitalizmus hatalmat is jelent, még pedig önkényes hatalmat a vagyonosztás, jövedelem, termelés és fogyasztás fölött.

Azóta azonban erősen változott a helyzet. Az időközben megszületett alkotmányos sajtószabadság mindenkinek módot adott, hogy szövegeit közhírré tehesse, már nem burkolja többé a tiltott gyümölcs csábító nimbuszába a nem túlszélőséges eszméket s így lehetőséget nyújt, hogy elkerülhetők lehessenek oly gazdasági viszályok, amelyeket éppen a múlt század rendezetlen sajtóipari viszonyai eredményeztek.

Manapság a harc már nem a tőke és munka, nem az egyén és állam, sőt még csak nem is a nacionalizmus, vagy kozmopolitikus elképzelések megvalósítása között folyik. Ma arról van szó, hogy a nemzetközi politika annyira elaprózta az egyes termelési és értékesítési egységeket, hogy a tőke még a tőkéseket, az ipar az iparüzőket nem képes eltartani.

Megjelennek a sajtószabadság eredményeképpen az új eszmék, amelyek alapján akarják megrendíteni elméleteikkel a közgazdasági élet megakadt szekerét. Ezek szerint a tőke olyképpen képzelte a történelmi haladást, hogy¹ mindennap közelebb jutunk egy kontinentális, sőt hovatovább egy, az egész világra

¹ Lujo Brentano: Vorträge über Nationalökonomie. Leipzig, 1931.

szóló vámközösséghez. Feltételezhető, hogy az emberiség majd békében él, nem lesz háború, a politikai határok érintetlenek, a vámhatárok teljesen eltűnnek. Ilyen körülmények között majd fel lehet osztani a civilizált földet óriási termelési területekre. Oroszország és Kanada például majd csak gabonát termel; az Egyesült Államokban nyersolajat bányásznak és gépeket gyártanak; a tropikus vidékeket hatalmas fűszer- és gyarmatárútermelő-telepekké teszik. Németországban a kémiai ipar, Franciaországban a pipere- és luxusipar, Egyiptomban a gyapot, Kína és Mongolia eddig hozzáférhetetlen területein a vas-, réz- és egyéb érctermelésre rendezkedik be. Mindenütt azt termelik majd, aminek a termelési feltételei a legelőnyösebbek és a korlátlanul működő kereskedelem az iparral együtt úgy osztja majd fel ezeket a javakat, hogy a földkerekség minden népe egyforma színvonalon, a javakból a lehető legtöbbet fogyaszthassa el.

De ez még nem elég. A tőke a tudományt is bevonja majd a maga számításaiba. Hogy jól és olcsón lehessen termelni, ehhez nem csupán a természetadta lehetőségek, úgymint a nyersanyagkészlet, éghajlat, földrajzi fekvés, a talaj minősége, a rajtuk élő emberek fizikai és erkölcsi adottságai, tehát nem csupán emberföldrajzi tényezők fontosak, hanem az is, hogy az ott élő embereket egy közös gondolat hassa át, a legteljesebb ipari és politikai szabadság uralkodjék, mely eredményezni fogja az egyéni lehetőségek épségben tartása mellett a közösség érdekeinek megvédését is. A cél: minél többet és minél olcsóbban termelni. Ezért állították már be annak idején is a gépeket a termelés szolgálatába. A gép nagy befektetést igényel, először nem bevétel, hanem roppant kiadást jelent, tehát csak a nagy tőke bírja el és pedig nagyüzemi berendezéssel, valamint a nagytőke a nemzetközi forgalom, a munkamegosztás és politikai szélcsend segítségével. Ezen a téren a termelési képesség szédületes fejlődést mutat fel, nem csupán ipari, hanem mezőgazdasági téren is, úgy, hogy a termelés gyorsasága, roppant tömege és olcsósága rövid időn belül még a legnagyobb tőkebefektetést is amortizálni képes. A búzát ekkor már valósággal gyárilag termelik. Soha nem képzelt nagyságú területeket óriási gépenergiával tesznek termékennyé, úgy, hogy a tőke akár az egész emberiséget tejbe- vajba füröszthetné . . .”

A sajtószabadság nyomán kicsendülnek azok a panaszok, amelyek a tőkének ily sokirányú áldásából kimaradottak tollából születtek s azok ajkáról hangzanak el, akik nem kerültek bele a jólétnek ebbe a fokozott állapotába.

Kevés a fogyasztó! . . . Minden megvan ahhoz, hogy az ember szinte munkanélkül, vagy minimális munkával, gépeket dolgoztatva, elárassza a világot mezőgazdasági és ipari termékekkel. Megvan hozzá a termelési lehetőség, a kereskedelem szabadsága, a gazdasági élet nemzetközisége, a közlekedés rohamos fejlődése, a tőke, a vállalkozási kedv, a munkakészség, — csak éppen egy hiányzik, hogy a gazdasági és ipari boldogulás teljes legyen, egyetlenegy tényező és pedig a tőkeviszonyok és munkásviszonyok rendezetlensége folytán: a fogyasztóképesség. Hiába van millió és millió termék az iparosok raktárában, hiába úsznak hajók ezrei megrakva élelmiszerekkel, gyáripari cikkekkel, luxustárgyakkal, nincs belőle haszna a tőkének, egyszerűen azért, mert nincs aki azokat megvásárolja. Nincs sem piac, sem fogyasztó, sem pénz a vásárlásra, tehát nincs is haszon; a tőke nem kamatozik és a gépek ára nem amortizálódik. Ekkor válik szinte nevetségessé a kapitalisták és a közgazdasági értelemben vett kommunisták harca. Nevetségessé lesz az osztálymorál, az etika, az egoizmus emlegetése és nem lehet megérteni, hogy a szocializmus miért tartotta legfontosabb feladatának, hogy fejszét tegyen az ember legbecesebb javainak gyökerére, az egyéniségre és az abból folyó tettvágyra, az államra, a vallásra, a családra, a hazaszeretetre és egyéb ilyen, szerintük kapitalisztikus, vagy nacionalista elvekre.

A világháború és az azt követő gazdasági anarchia a sajtóban és termékeiben nyert legjellegzetesebben kifejezést. A megbontott gazdasági és politikai egységek, a nemzetek egymás ellen való gyűlölködése egyszerre felborította, nemcsak a kapitalizmust, hanem a szocializmus számításait is.

„Nem tudjuk, bosszankodjunk-e, vagy ne vessünk,² ha arra gondolunk, hogy beszüntetik a gépek működését, mert a gép azt a munkamennyiséget 3 óra alatt tudja elvégezni, amin azelőtt egy munkás 8 órát dolgozott. A gabonával, amelyet az emberek

² Lujo Brentano: Vorträge über Nationalökonomie. Leipzig, 1931.

táplálására szántak, most gőzgépeket fűtenek, állatokat etetnek, vagy azt egyenesen a tengerbe dobják, csak azért, mert a piacon nem tudnak elérni megfelelő árat. Mintha bizony azért teremtette volna Isten az embert, hogy az, ha szükséges, ha nem, naponta 8 órát dolgozzék és azért kell visszafejleszteni az egész technikai kultúrát, mert a gépek nagyrészt fölöslegessé teszik az emberi munkát.”³

A tőkés munka tehát most olyan probléma előtt áll, mely Marx idejében még ismeretlen volt. A technikai tudományok fejlődése megelőzte a társadalmi tudományokét, a technika megoldotta azt a kérdést, hogy miként lehet kevesebb emberi munkával többet és gyorsabban termelni. A társadalomtudománynak nem tudták megadni a feleletet arra a kérdésre, hogy miként lehet azt az erőt felhasználni anélkül, hogy abból a tőkének, vagy a munkásnak kára származzék. A gép tud termelni, a társadalom nem tudja a termékeket jól elosztani, a tőkét kártalanítani és a munkást kevesebb munka mellett is emberhez méltó módon eltartani. Vagy a haszon hiányzik, vagy a munkás éheznek, pedig ez nem célja sem a kapitalizmusnak, sem a szocializmusnak. A gépeket szétrombolni örülség volna, éppen olyan esztelenség, mintha a gépkocsi helyett hordszékkal, vagy ígás szekerekkel akarnók a közlekedést lebonyolítani. És éppen ilyen lesújtó volna a politikai életre a sajtószabadság megszüntetése.

Egy gazdasági felfordulás vetette előre árnyékát s a sajtószabadság örve alatt oly tanok kezdtek előbukkanni, melyek hivatottak voltak szétrombolni és elpusztítani mindazt, amit az emberiség több évszázadon át teremtett. Új eszmék viharos előszele süvöltött végig a politikai és ipari élet fölött és ezek ellen küzdeni csakis erővel és hatalmi szóval lehetett. Ily felforgató eszmék terjesztői többnyire nem várták be az általuk elhintett, megmételyezett gondolatok megvalósulását; ezért kellett a sajtószabadságot korlátozni. Ennek pedig gyakorlati véghezvivője a nyomdaipar, tehát itt kellett a korlátozásokat megkezdeni és mivel egy ipar űzője jobban helyhez van kötve, mint egy sajtótermék szellemi alkotója, hát a nyomdaiparost is bevonták az általa készített

³ Surányi Miklós cikkéből. Pesti Hírlap, 1935.

sajtótermékek sajtójogi felelősségébe és ha más nem volt elérhető, őt rendelte büntetni a törvény. Ezzel akarták elérni azt, hogy a nyomdaiparos érezze az idők súlyos felelősségét, amikor egy sajtóterméket kinyomtat. De — sajnos — más az elmélet és más az élet, mert ez csupán azt eredményezte, hogy a sajtószabadság állandóan vesztett jelentőségéből és mindinkább a közigazgatási akarat függvényévé vált.

A sajtónak azonban nem az a célja, hogy háborút szítson ember és ember között, egyenetlenséget támasszon a nemzetek között, éket verjen az emberiség közé, hanem mint Gutenberg János — a nyomdaipar atyamestere — mondotta:

„Azért találtam fel a könyvnyomtatást, hogy lehetővé tegyem az emberiségnek a jóság szellemében való nevelését. Megadtam a módot és lehetőséget a Bibliának terjesztésére a világ minden nyelvén, hogy az emberek testvérekként szeressék egymást. A sajtó pedig mindig az emberiség jólétének és a népek közötti béke megvalósításának szolgálatában álljon s hirdesse Istennek örök dicsőségét!”⁴

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

⁴ Gesammelte Schriften von Johannes Gutenberg. Mainz.

II. FEJEZET.

A nyomdaipar multja és jelene. Jogi helyzete a multban.

A nyomdaipar jogi helyzetének megismerése céljából szükséges, hogy lássuk azokat a mozzanatokat, melyek ezt az ipart mai jogi helyzetéig eljuttatták. Ugyanis kétségtelen az a tény, hogy a kultúra fejlődése főleg az írásművészet útján halad, ennek pedig a nyomdaipar a továbbfejlesztője. Így lesz a sokszorosító ipar a kultúra hírnöke s mint ilyennek a vele foglalkozók szinte iparost túlbecsülő elismerésben részesülnek a közép- és újkoron keresztül. A nyomtatást és betűmetszést „fekete mágia”-nak tartották; innen ered a régi német kifejezés a nyomdaiparra: „die schwarze Kunst”.

Tekintsünk tehát végig az írásfejlődés és így közvetve a nyomdaipar évezredes fejlődésén és nézzük azokat a tényezőket, amelyek a szakma mai jogi helyzetének kialakulásában döntő szerepet játszottak.

A British Múzeumban található két ősrégi lelet: fatáblákra vésett rajz, melyek egy könyvnyomdai műhelyt és egy papírgyártó műhelyt ábrázolnak. A legrégebb ismert kínai időkből (Krisztus előtt kb. 3000 évvel) valók ezek a metszetek, melyeknek értéke pénzben szinte kifejezhetetlen, mert kultúrtörténeti bepillantást nyújtanak nekünk az ősi Kínába. Egyrészt, mint archeologiai leletek, másrészt, mint dokumentumok, melyek a könyvnyomtató iparnak legrégebb megjelenési formáit mutatják, egyedülállóak a maguk nemében. A nyomdai műhely berendezése a metszet szerint a következő: Előtérben áll egy fasajtó, melyet a mester kezel,

mellette a segédje, aki a tanoncnak magyaráz. A mester kezében egy festékbedörzsölő van, a segéd pedig kezében tartja a papirost; az inas a festéket keveri. A papírgyártó műhely metszetének képe a mestert ábrázolja, aki az előtérben lévő papírszítát nézi, mely alatt a rajta keresztül lecsorgó massa papírrá merevedik. Mellette áll a segédje, aki egy kész papírvet világosság felé tartva, vizsgál.

Ez volt az első jelentős bizonyíték arra, hogy a kínaiak ismerték a sokszorosítás művészetét. Ugyanis a kínai tuss-írások és selyem-írások nem voltak igazolhatóan sokszorosítva, hanem egyesek¹ magyarázata szerint mindegyik eredeti kézzel írott mű. A kínaiak szigorú zárkozottsága folytán ez a mesterség, melyet ők a tudománnyal és tudományos munkássággal egy vonalba állítottak, nehezen tudott továbbterjedni a szomszédos országokba. Karavánok nem közlekedtek Kínából, azonkívül, mint a régi kínai írások is bizonyítják, halálbüntetéssel sújtották azt, aki nyomtatványt, vagy más kínai ipari terméket az ország határain kívülre vitt.

Kína után a legközelebbi állomása a kultúrának India lett. Ennek az országnak az ókorból ismert kulturális és gazdasági kincseit csodálattal kell szemlélnünk mai napig is. Hogy ők ismerték a sokszorosításnak bizonyos módját, igazolják a Mahab Harata és a Rama Jana² régi sokszorosított és közkézen forgó példányai.

Az asszírok — akik a perzsákkal együtt élénk üzleti összeköttetésben állottak Indiával — a médekhez továbbították a kultúra fejlődési termékeit és önük már oly kultúrjelenségekkel találkoznak, mint amilyenek a perzsa háborúban felállított óriási szobrok és domborművek, melyeket hegyek oldalába faragtak. Az alattuk lévő írásjelek fellelhetők voltak az általuk készített cserépedényeken és agyagtáblákon, mely utóbbiakat a Tigris és Eufrates iszapjából sajtolták. Ezekkel csinálták aztán a mai nyomtatványhoz hasonló iratokat, amelyekkel a főpapok és a király titkos értesítéseiket egymással közölték.

Innen már egy lépés volt Egyiptomba, melynek kultúrája a korai ókor legcsodálatosabb megjelenése. Ismerik a papirost, melyet a papirusz növény rostjaiból szárítás és hengerlés útján nyertek és

¹ Theodor Mommsen, Hartwig Kraude, Walter Schäffer, stb.

² Mahab Harata és Rama Jana két ősi hindu népi éposz.

amelynek festékszívóképességét csakhamar gyakorlatilag is felhasználják. Valószínűleg úgy jött létre az egyiptomiak írói tevékenysége, hogy a papok a Nilus áradásának időpontját a csillagok járásával összefüggésbe hozva, azt meg akarták rögzíteni és e célból kőbe, illetőleg agyagtáblákba vésték a jeleket, melyeket, mint hieroglifákat ismerünk. A kora egyiptomi korban az asszíroktól átvett ékírást használták, ennek helyét később a gyakorlatibb hieroglif-írás vette át.³ A papok, akik időjárással foglalkoztak, értesíteni kívánták egymást a Nilus áradási terminusairól és e célból befestékezték a hieroglifákkal televesett agyagtáblát, arra papirusztekercset helyeztek és azt rápréselték. Így egy nyomtatványhoz hasonló lapot kaptak, melyet egymásnak megküldöttek. Természetesen az egyiptomi magas kultúrát csak a papok terjeszthették, mert írni-olvasni csak ők tudtak és így ők állították ki a kötött üzleti szerződéseket és egyéb írásmunkákat. Élénk üzleti összeköttetést tartottak fenn a főniciaiakkal, akik az ókor legjelesebb kereskedő hajósnépe volt és így az egyiptomiaktól átvett írás és nyomtatási tudományt örömmel használták fel üzleti tevékenységük megőrzésére.

A főniciaiak a tengeri hegemoniát azzal látták biztosítottnak, hogy rémszörnyekről meséltek, amelyek a tengeren garázdálkodnak és így elriasztották a többi földközítengeri népet a jövedelmező kereskedelem üzésétől. Náluk találunk olyan kereskedelmi szerződéseket, amelyeknek sokszorosítása egészen figyelemreméltó ipari ügyességet árul el.

A főniciaiaktól a görögökhöz került a kultúra, akiknek tevékenysége minden szempontból az ókor legmagasabb fejlődési pontjáig jut el. Egyrészt a művészetek különleges pártolása, másrészt az ipar és kereskedelem gyakorlati üzése oly fegyver volt a militarista és agrár Spárta, valamint a kereskedő és iparos Athén kezében, mellyel az ókor kereskedelmi és gazdasági hegemoniáját több évszázadon keresztül biztosítani tudták maguknak. Ők ismerik elsőnek a betűírást, melynek jelentősége az idők folyamán mindjobban előtérbe jut és amely lehetővé teszi egy

³ Az ékírást Grotfend német tudós, a hieroglif-írást pedig Champollion francia archeológus fejtette meg 1820—36, illetőleg 1812—28-ig.

nyugateurópai kultúra létrejöttét. Mivel Görögország viszonya Egyiptomhoz csakhamar ellenségesé vált, az íráshoz szükséges papi-
ruszmennyiséget Egyiptom akkor nem bocsátotta rendelkezésére,
így hát más anyag után kellett nézni, amely írásra alkalmas volt.
A véletlennek köszönhető a pergamin felfedezése.⁴ Ugyanis a
háborúk közben fellépő éhínségek folytán a kutyák rendre hullottak
el a köztereken. A hajóépítő ácsok megnyúzták a kutyákat és
bőrüket a fahajókra feszítve, elérték azt, hogy azok élettartama
jelentősen emelkedett. Az állatok megnyúzása közben tapasztalták,
hogy a bőr belső rétege alatt elterülő, úgynevezett irha, kifeszítve
kitűnő harci riadódob. Egyesek aztán ezeket a dobokat befestették
és eközben jöttek rá arra, hogy ez az irha írásra kiválóan alkalmas.
A további írásra azután főleg az irhát használták és az európai
kultúra továbbterjesztésében is a XIII. századig ez volt a domináló
anyag. A görögök leigázása és a római világuralom létrejötte új
irány adott a kultúra és írásművészet fejlődésének.

Róma világalpolgári törekvései szükségessé tették, hogy az egyes
tartományok helytartói a titkos megbízásokat ne szóval, hanem írás-
ban közöljék egymással és így az írásművészet fellendülése egész
közkeletűvé vált, vagyis a műveltebb ember mind értett hozzá.
Téves az a felfogás,⁵ hogy a rómaiak csupán görög rabszolgáik ál-
tal űzték volna a kereskedelmet, mert megállapítható az, hogy ők
ellenőrizték azok ipari és kereskedelmi tevékenységét, már pedig,
aki ellenőriz, annak értenie is kell hozzá. A rómaiak használják
diadalíveiken először a típusbetűt, melynek jellegzetessége az,
hogy a márványba való véséskor a szegletek homorúan kipattannak.
Azóta is „antiqua” írásnak nevezik ezt a betűfajta.

A keletről mindinkább előnyomuló népvándorlás veszélybe
dönti Rómát. A germánok, gallok és az eddig római uralom alatt élő
népek fokozatos Rómába való vonulása megingatja e világbirodalom
megdönthetetlennek hitt fölényét és előkészíti a vandálok betörését.
Ezek pusztítása minden irodalmi és művészi, ipari és kereskedelmi
termékre egyaránt kihatott és hosszú időre megtörte a kultúra fel-
felé ívelő vonalát. Egy hosszú visszaesés és stagnálás következik a
kultúra fejlődésében.

⁴ Theodor Mommsen szerint.

⁵ Walter Schäffer szerint.

Nagy Károly indítja meg ismét azt a törekvést, hogy az írás és olvasás az általános műveltséghez tartozzék. Ő az udvarában meg is követelte, hogy a körülötte élők írni és olvasni tudjanak. Feleségéről pedig feljegyzi a történelem, hogy férjének több évi háborúskodása alatt ő vezette egyedül az udvartartást és annak minden költségét és elszámolását egy ügyes kereskedő hozzáértésével oldotta meg.

Nagy lépést jelentett a keresztesháborúk mozgalmas ideje a kultúra és írásművészet terjesztése szempontjából. Az egyes országokon átvonuló keresztések újat láttak és tapasztaltak, főleg ipari szempontból, melyet azután visszatérésükkor hazájukban is igyekeztek meghonosítani. Így egy egészséges eszmeáramlat indult meg, melynek írásba való lefektetése a korai kodexirodalmat eredményezte. Ennek leghívebb művelői a szerzetesek voltak, akik a kolostorokban másolták a görög és római kultúra maradványait, hogy azt az utókor részére megtartsák. A keresztesháborúban legjobban Velence gazdagodott meg, amely szenzációs üzleti politikával (hajóin szállította nemcsak a kereszties vívőket, hanem a törököket is és így két helyen szedte be a pénzt) olyan gazdagságra tett szert, hogy bőven tudott áldozni a művészet fejlesztésére. Itt találjuk meg a renaissance legművészibb emlékeit, a kodexek és egyéb írásművek legdíszesebb, kézzel festett, dúsan aranyozott és fametszetekkel illusztrált példányait. Ezek a fametszet-illusztrációk voltak az előhírnökei Gutenberg Jánosnak, aki csodálatos találmányával elhivatott volt, hogy új utat nyisson a kulturális fejlődés történetében.

Gutenberg János megjelenése nagy történelmi idők előszelét sejtette. A reformáció, mely ekkor kezdte meg hódító hadjáratát, diadalmas fegyvertársát üdvözölte a könyvnyomtatásban. Körülbelül 1540 körül történt ez a felfedezés és 20 év után már a reformáció saját tanainak terjesztésére, a biblia fordítására és sokszorosítására használta fel a könyvnyomtató ipart. A polémiák, melyek nyomtatásban jelentek meg, mindinkább terjedni kezdtek és a katolicizmus, mely eddig bizonyos ellenszenvvel tűrte és cenzurával gátolta a gondolatszabadság létét, csakhamar maga is leghevesebb gyakorlati keresztülvivője lett a nyomdák felállításának. Rövid 50 év alatt egész Európában elterjedt a sokszorosító ipar.

Amióta a könyvnyomtató ipar áttért hozzánk, folytonos vallási- és közjogi harcok színhelye az ország. Az első nyomdák a protestantizmus szolgálatában állottak s így azok ellen a katolicizmus és az ennek élén álló Habsburg-dinasztia teljes erővel küzdött a cenzura fegyverével. A XVI. és XVII. században, amidőn — előbb Budán, később Pozsonyban — latin, majd német s a XVIII. században pedig magyar hírlapok indultak meg hazánkban, az Ausztriával fennálló állandó közjogi harcok még inkább kiéleződtek. Az osztrák kormány gyanús szemmel nézett mindent, ami Magyarországon a haladás jelét viselte magán, viszont a magyar törvényhozás szeretettel istápolta minden intézményt, mely közjogi harcaiban előnyére lehetett s így természetesen a sajtót is. Így történt, hogy az Ausztriában már a XVI. század óta dívó és teljesen szabályozott cenzurát hozzánk is áttérjesztették és a legkülönbözőbb korlátokkal vette körül a könyvnyomtató ipart, hogy ily módon gátat emeljen a sajtó elterjedésének.

A cenzura a vallási villongások idejének egyik maradványa. Ugyanis a reformáció — eszméi és tanai terjesztésére — fejleszteni kezdte a könyvnyomtatást és irodalmat s éppen a reformátorok tanait hirdető ezen irodalmi termékek elleni korlátozó intézkedésekben találhatók a cenzura első nyomai. Két fajtát alkalmazták, az előzetes és a represszionális vagy utólagos cenzurát.⁶

Az előzetes cenzura abból állott, hogy a kéziratot, mielőtt kinyomtatás alá került, be kellett mutatni a kirendelt cenzornak. Azonban a kormány arról is gondoskodni óhajtott, hogy ne csupán a belföldi sajtótermékek legyenek cenzurának alávetve, hanem a külföldről behozott kész könyvek, folyóiratok és nyomtatványok terjesztése is megakadályoztassék mindaddig, míg a cenzor azokat nem látta. Ezért volt egy másik alkalmazása is a cenzurának, az úgynevezett revízió, melynek értelmében minden nyomtatványt, mely az ország határán bejutott, akár mint régi, akár mint új könyv, kereskedőnél, antikváriusnál és vásári ponyvaárusnál, előzetes revezió nélkül nem volt szabad forgalomba hozni.

A represszionális cenzura viszont abban állott, hogy a már nyomdába került munkákat vetették alá ilyen bírálatnak és ha úgy

⁶ V. ö. Franz List: Lehrbuch des oesterreichischen Pressrechts.

találta a cenzor, hogy azok a közrend és nyugalom, vagy a politikai viszonyokkal szemben vétséget tartalmaztak: utólag sujtották büntetéssel a szerzőt; a nyomdászt csak akkor büntették, ha tilalom ellenére mégis kinyomtatta a munkát és terjesztését nem akadályozta meg.

1523-ban I. Ferdinánd megtiltotta, hogy Luther írásait Ausztriában terjesszék. Ezzel indul meg az osztrák sajtójog, amelynek eredménye 1528-ban az első osztrák cenzura-rendelet. Eszerint tilos bármely egyházi, vagy világi művet a helytartó engedélye nélkül kinyomtatni. Ez a rendelkezés fennállott 1848-ig.

Mária Terézia főleg a vallás védelmét akarta a cenzurával biztosítani, mégis a cenzura mindinkább politikai jelleget ölt. II. József enyhít annak szigorúságán, amennyiben az előzetes cenzurát eltörölte és csak utólag rendelte a már megjelent nyomtatványt a cenzornak bemutatni, vagyis áttért a represszionális cenzurára, azonban a nyomtatványt csak a cenzornak „ad-mittitur” jelzésű jóváhagyása után engedte terjeszteni. Szabadelvűségét nem méltányolták s visszaéltek jóindulatával, úgyhogy rendeletét 1790 január 20-án visszavonta. II. Lipót rendelkezése értelmében 1791-ben az osztrák határon átjövő sajtótermékek erős cenzura alá kerültek, ezek terjesztését és más kéziratok kinyomtatását pedig a cenzura-bizottság „imprimatur” engedélyétől tette függővé. Ennek sérelme nem csupán az előzetes cenzurában nyilvánult meg, hanem inkább abban a tényben, hogy a cenzor saját elképzelése szerint bírálta egyes kéziratok értelmi vonatkozásait és lázítónak, vagy államellenesnek mondhatott oly gondolattermékeket, melyek mai szemmel nézve egészen ártatlanoknak tűnnek.

Igen jellemző erre egy 1790-ből fennmaradt udvari dekretum a „Bölcsesség szabályai”, mely szerint „... meggondolandó az, hogy oly iratok engedélyezhetők-e nagy nyilvánosság elé, melynek már címe is izgalmat, egyenetlenséget eredményezhet s melynek tartalma oda hathat ki, hogy az engedelmességet a helytartó iránt csökkenti, valamint a köteles vallásos érzést alapjaiban támadhatja meg.”⁷

⁷ Dr. Ödönffy Miksa: „Sajtóeljárásunk és annak fejlődése” című munkájából idézve.

Különösen gazdagok ily szabályokban Metternich 1810-ben megjelent „Zensuren-Vorschrift” előírásai. Ezek folytán a cenzura oly elfogadott büntetőjogi követelményeket maga után vonó intézménnyé vált, hogy az 1803-iki osztrák Btk. külön foglalkozik a sajtó útján elkövetett vétségekkel és kihágásokkal.

1791-iki reform-országgyűlés után meginduló és a XIX. század második negyedében nagy erőre kapott liberális törekvések teremtették meg a cenzura modernizált folyamánnyaként első sajtótörvényünket, az 1848 :XVIII. t.-c.-ket. Ez a sajtótörvény, mely a szabadság jegyében született meg, magán hordja e kor lázasan türelmetlen vágyát a teljes függetlenség után, de bizonyos fokig analóg alapra helyezkedett az ugyanakkori V. Ferdinánd által 1848 március 13-án kiadott osztrák sajtórendszabályokkal és sajtótörvénnyel, azzal a különbséggel mindössze, hogy az osztrák sajtótörvény a szerzőn, kiadón és nyomdászon kívül büntetni rendelte az elárúsítót és terjesztőt is. Ez az ideiglenesnek nevezett sajtótörvény az abszolutizmus és provizórium korát kivéve, 1914 április 12-éig volt érvényben. Egészben véve az 1819-iki francia és az 1831-iki belga törvények átdolgozása. A sajtószabadság elvének kategórikus felállításával és a fokozatos felelősségi rendszer keresztülvitelével jelentékenyen elősegítette a sajtó, különösen pedig a hírlap-irodalom megerősödését. A Btk. megalkotása utáni évtizedekben azonban különösen a napisajtó nagyarányú fejlődésével kapcsolatos túltengések és a fokozatos felelősségi rendszerrel járó büntetőjogi anomáliák folytán mind erősebb lett a kívánság a sajtótörvény revíziója után. A képviselőház már 1898 március 1-én hozott határozatával felhívta az igazságügyminisztert, hogy egy rendszeres és végleges sajtótörvény ügyében készíttessen javaslatot a sajtóreform ügyében. Az itt kialakult megállapodások alapján az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályában Bernolák Nándor 1908-ban készítette el az előadói tervezetet, majd ezt 1909-ben Csizmazia Endrével átdolgozta. Balogh Jenő igazságügy-miniszter 1913-ban több szakember véleményének bekérése alapján újból átdolgoztatta a javaslatot s azt 1913 október 25-én benyújtotta a képviselőházhoz. A javaslat heves parlamenti harc után, mint 1914. évi 14. törvénycikk törvényerőre emelkedett.

2. A nyomdaipar jogi helyzete a múltban; a vármegyék, mint a gondolatszabadság őrzői.

A régi időkben a XVI—XIX. századig a nyomdaipar jogi helyzete egészen kiváltságosnak mondható. Egyrészt a gondolat terjesztésére hivatott egyén önérzete, másrészt pedig az ipar sokoldalúsága, teljes elismerést vív ki a szakma minden űzőjének. Ezért már kezdetől fogva is bizonyos ipari jogi fensőbbség jellemzi őket, amit aztán különösen alátámaszt az a tény, hogy 1638-ban Ferdinánd császár a nyomdaiparosmestereket testületi nemességgel ruházta fel, nekik címet adományoz és őket kard viselésére jogosítja.⁸

A nyomdaipar előkelő voltát igazolja az a tény is, hogy II. József serdülő korában a bécsi udvarnál, ahol Mária Terézia az ő részére ezüstbetűkkel felszerelt kis nyomdát rendeztetett be, nyomdai munkák kivételében gyakorolta magát; tanítómestere Trattner János Tamás, a kor híres könyvnyomtató mestere volt.

A könyvnyomtató ipar űzéséhez az első ipartörvény megjelenéséig császári patens volt szükséges, mert nem akarták, hogy túlságosan megnövekedjék ezen ipart űzők száma, annál kevésbé, mert a már fennálló nyomdák reáljoggal bírtak. Később adtak „személyhez kötött nyomdaűzhetési jog”-ot is; itt azonban az engedélyes halála esetén az örökösnek öröklés esetén kérni kellett a nyomdaűzhetési engedély átruházását. Ez azonban csak pro forma volt, mert az engedélyt majdnem minden esetben megszerezte a jogutód, rendszerint apa után a fiú.⁹

A cenzurahatóságok fokozottabb működése a szabad gondolatot és terjesztését pártoló nyomdaiparost súlyos büntetésekkel sújtotta, a szabadságharci időkig azonban kevés eredménnyel. Azután pedig a vármegyék vették át a sajtószabadság propagálásának nemes eszméjét.

Kezdetől fogva látunk bizonyos tendenciát, amely az ipari szakoktatás szükségességét hirdeti.

⁸ A nyomdászcímer: Kétféjű griffmadár, mely jobb karmában egy szedővasat (Winkel), bal karmában pedig egy festékbedörzsölőt (Tampón) tart. A nyomdász-színek: fekete, fehér, kék, vörös és arany.

⁹ Novák László: „A nyomdászat története” című munkájából.

Az iparosnemzedék oktatása nem csupán kultúrszempontról hanem gazdasági szempontból is jelentős egy állam életében. Ezt csakhamar felismerte Mária Terézia és „De Ratio Educationis” rendeletében (1716) az ipari szakoktatást kötelezővé teszi és itt akadunk nyomára az első nyomdai szakoktatásnak. Ennek alapja valószínűleg a német örökös tartományok számára készült nyomdász-rendtartás volt, melyet a budai helytartótanács gazdasági bizottsága az úgynevezett „Comissio oeconomica” módosított a hazai viszonyokra és azt 1771 november 4-én elküldte az összes hatóságoknak.¹⁰

Ez a német nyelven megjelent rendelet szellemében már meg lehetőségen fedi a jelenlegi ipartörvényt. Szabályozni kívánja az inasok szerződését és szabadítását, „mert ezen a téren oly botrányos visszaélések történtek, amelyek a fiatalságnak nagyon rossz példával szolgálnak.”¹¹

A rendelet szerint a szedőinas 5, a nyomdászinas pedig 4 évig tartozik tanulni. Megemlékezik a szükségessé vált műhelyoktatásról, amelynek jelentőségét tulajdonképpen először hazánkban ismerték fel. Ugyanis Szarvason Teschedik János ág. ev. lelkipásztor a nép tudatlansága és nyomora által indítva, gazdasági és ipariskolát alapított. Törekvését a felső hatóságok, sőt maga az uralkodó és a tudósvilág is tetszéssel és buzdítással kísérte.

Sajnos, mint minden úttörőt és kezdeményezőt, irigyei törekvésében elgáncsolták; pénzbeli támogatást sem kapott sehonnán és így a Teschedik-intézet, az országnak ezen dicsőséges iparoktatási intézménye a méltatlan támadások miatt csakhamar megszűnt.

II. József is állította, hogy az iparűzéshez bizonyos előképzettség, általános iskolázottság szükséges és éppen ezért az iparosokat rendeleteiben tanonctartási és egyéb jogok mellett különféle kötelezettségekkel terhelte. Ilyen volt különösen a tanoncok iskoláztatásának és szakmai neveltetésének kérdése, amelyet II. József, a nyomdaipar lelkes híve, minden erejével támogatott. Iparoktatási rendelete igen nagy horderejű volt, u. i. ettől az időponttól kezdve

¹⁰ Br. Szerényi József: „Az iparoktatás” című munkájából.

¹¹ Az eredeti szöveg szerint: „... da auf diesem Gebiete solch' schandhafte Missbräuche geschahen, welche der Jugend ein schlimmes Beispiel vorweisen könnten.”

a hatóságokat utasította, hogy állandó figyelemmel kísérjék, hogy az iparosok jogait és kötelességeiket mennyire teljesítik.

1795-ben II. Lipót aláírja a helytartótanács szeptember 25-én kelt nagyjelentőségű rendeletét, melynek legfontosabb rendelkezései: 1. Minden inas beszegődés előtt köteles az elemi iskola 4 osztályáról és a rajz, vagy ipariskola látogatásáról bizonyítványt bemutatni. 2. Egyetlen inas sem avatható fel segéddé, mindaddig, míg bizonyítvánnyal nem tanúsítja, hogy az ipariskolát sikerrel elvégezte. 3. Azokat a mestereket, akik tanoncaikat ipariskolába nem járatták, négytől 40 forintig terjedő bírsággal sújtja. 4. A céhek tartoznak összeírni azon tanoncoknak és segédeknek jegyzékét, akik rajz- vagy ipariskolát nem végeztek, s e jegyzékét a hatóság útján az iskola igazgatójához elküldeni.

1790—1840 közötti időben nemzeti szakoktatásról nem beszélhetünk. Az 1845. év volt a magyar iparfejlesztés renaissance-kora; az akkori iparegyesületek, a mester- és inasiskolák felállításával arra törekedtek, hogy „... az iparososztály nagyszámú sarjadéka az iskoláztatás révén javuljon és értelmesedjék. Iskoláikkal a kézművesség megkívántató ismeretek és emberséges, illendő magaviselet elhanyagoltságán hazafiúi jóakarattal kívántak segíteni.”¹²

Tevékenységük egyik igen szép törekvése az 1846-ban rendezett első pesti rajzkiállítás volt.

A pozsonyi céhek igen szigorúan megkívánták az inasok iskoláztatását; azt az inast, ki a vasárnapi iskola látogatását nem tudja kellően igazolni, nem szabadították fel, s tanidejét három, esetleg hat hónappal is meghosszabbították.

Az inasnak minden iskolát mulasztott napért egy héttel tovább kellett inaskodnia; azt a mestert pedig, ki inasát nem járatta iskolába, olyannak tekintették, mint aki nem alkalmas inas tartására, ezért ilyenkor tőle az inast elvették és más mesterhez adták.

Az ipartestületek nagy iparoktatási mozgalmainak két nagynevű apostola: Szabóky Adolf kegyesrendi tanár és Csengery Antal; mindkettőnek egész élete fáradhatatlan tevékenység volt az iparosnevelés érdekében. Ennek éltek, mert szívük tele volt szeretettel az iparostanoncok, a nemzet e mostoha-gyermekei iránt.

¹² Csengery Antal összegyűjtött munkáiból.

Különösen Csengery Antal hirdetett olyan eszméket, amelyek korunk jelenlegi viszonyaihoz mérve is bámulatra méltók.

Természetes dolog az, hogy amikor egy ipar fejlődésnek indul, akkor a hatóságok közbelépésének bekövetkezése elháríthatatlan. Ennek megvannak azonban a bizonyos árnyoldalak mellett a jó tulajdonságai, mert a céhrendszerbeli állapotok, az emberi individualizmus eszméit sértve, nem tudtak sokáig fennállani. A hatósági közbelépés megtestesítője a cenzúra volt, amelyet különálló szervezet jellegével ruháztak fel. Ez igyekezett felsőbbbségét az összes többi hatóságokra is kiterjeszteni. Különösen küzdöttek ellene a vármegyék, mert a régi Magyarországnak főerőssége a vármegyei szervezet volt. 1848 után lassanként eltompult az a fegyver, mely a vármegyék ellenálló erejében rejtett. Az osztrák kormányközegek nem akarván a nemzet törvényei szerint tevékenykedni, mellőzték azokat. Az alkotmányosan viselkedő főispánokat sokhelyütt adminisztrátorokkal helyettesítették 1849 után. A Bach-uralom és kormányközegei nem igen válogattak a törvényesség formáiban, hanem erőszakoskodva hajtották keresztül a felsőbb rendeleteket.

Ily zord viszonyok között szabad szó nyilvánítása is folytonos küzködésnek volt kitéve és ebben az egyenlőtlen küzdelemben éppen csak a vármegyék voltak segítségére. A felszólalások közt, melyek a cenzúra és egyéb hatalmi túlkapások miatt a vármegyék részéről történtek, a maga nemében legjelentősebb volt Bars vármegye 1820-ik évi január 11-én kelt felirata, melyet József nádorhoz és a magyar királyi helytartótanácsához terjesztett fel a magyar gondolat- és sajtószabadság érdekében.

Ismeretes azon erélyes védelem is, amelyben Pest vármegye 1837-ben Kossuth Lajost, Magyarország első modern értelemben vett hírlapíróját részesítette. Köztudomású az, hogy Kossuth Lajos az 1832—36-iki országgyűlés tárgyalásairól „Országgyűlési tudósítások” cím alatt több főúr felszólítására a jurátusok által írott példányokban rendszeres közleményeket bocsátott szét, mely tudósítások úgy stílusuk szépsége, mint tartalmasságuk révén csakhamar ismertté tették nevét. A kormány megijedve az írott hírlap túlságosan nagy hatásától, megvonta a tudósításoktól a postai szállítás jogát. A vármegyék ekkor lovashajdúkkal hozatták azt el Pozsonyból és küldözték szét egymásnak. Az országgyűlés bezártakor

Kossuth a vármegyék tanácskozásairól „Törvényhatósági tudósítások” címmel közleményeket kezdett készíteni. A kormány előbb felhívta Kossuthot, hogy hagyjon fel a szerkesztéssel, amidőn ez nem használt, lapját a nádor által betilttatta. Kossuth Lajos ekkor ügyét Pest vármegye pártfogásába ajánlotta és erre ez kimondotta, hogy a betiltó rendelet ellen felír az országgyűléshez. Pest vármegye e fellépéséhez a vármegyék többsége csatlakozott. Erre a kormány erőszakhoz folyamodott és Kossuthot 1837. évi május 4-én éjjel zugligeti lakásán katonasággal elfogatta; ügye hónapok mulva került tárgyalás alá s a bíróság háromévi börtönre ítélte.

A cenzura a vármegyéknek a kormánnyal szemben folytonos csatározásra nyújtott alkalmat. 1829-ben történt, hogy Szatmár vármegye megbízásából készült „Betűrendes lajstrom t. m. Szatmár vármegye körében fekvő s a nevezetesebb utakba eső városoknak és helységeknek, mely megmutatja azoknak távolságát egymástól” című munka a cenzor nevének elhallgatásával jelent meg Nagykárolyban. A központi könyvvizsgáló bizottság ezért utasította a vármegyét is, hogy ezentúl a cenzúrai rendeletekhez alkalmazkodjék.¹³ A vármegye azzal védekezett, hogy a könyv saját rendeletéből készült s kinyomtatását a közgyűlés határozta el, már pedig a „... vármegyei gyűléseken helybenhagyott irományok a könyvvizsgáló hatáskörébe nem tartoznak”. S a vármegye ez álláspontjához ragaszkodott 1837-ben is, amidőn hasonló eset adta elő magát. Ez különösen azért érdekes, mert egyik szereplője Kölcsey Ferenc volt. Az ő szerepe különben ott is belejátszik a vármegye autonómiájának megsértése elleni küzdelemben, amikor Lovassy László s néhány országgyűlési társának elfogatása és törvényellenes elítéltetése ellen Szatmár vármegye az elsők közt szólalt fel Kölcsey Ferenc által szerkesztett ragyogó tollú, nyílt körlevélben az alkotmányt sértő eljárás ellen. Ezt a körlevelet 1836. december 12-én a vármegye ki is nyomatta és az összes törvényhatóságoknak megküldötte. Hivatkozva az eddigi eljárásukra, ismét nem tették ki rajta sem a nyomda nevét, sem a cenzuri imprimaturt. A megtorlás nem is késett. Takács István, a nagykárolyi gimnázium igazgatója, a

¹³ Firtinger Károly: „50 esztendő a magyar nyomdászat történetéből” című tanulmányából.

nagyvárad kerületi könyvvizsgáló bizottságtól kérdőre vonatván, azzal védekezett, hogy ő a nyomtatást megtiltotta, azonban Kölcsey főjegyző: „... a főtisztelendő úr magát ebbe ne avassa, ha csak az egész vármegyének egyenetlenségét magára vonni nem akarja; a vármegyének vagyon jussa maga szüleményeit cenzúra nélkül kinyomatni” szókkal elutasította. A nyomdász: Gönyei Gábor, hasonlóképpen nyilatkozik, mely szerint a vármegyétől kényszerítve lépte át a szabályrendeletet. Mivel a kinyomatás már megtörtént, a helytartótanács csak dorgatoriummal tudott felsőbb-ségének eleget szerezni.

A vármegyék iparjogi szempontból is a gondolatszabadság védbástyái voltak. Igazolható ez például is:¹⁴ Tichy János nagyvárad nyomdász 1838-ik évben meghalván, fia Tichy Alajos „az apja személyéhez kötött nyomdaüzhetési jogért” folyamodott, amit külön szabadalom-levélben meg is kapott és ezt az 1839-ik évben kelt okmányt benyújtotta a vármegyének kihirdetés végett. A latin nyelven fogalmazott diplomában foglalt szokások, kikötések és figyelmeztetések a cenzúra szabályainak betartása végett, alkalmat adtak nemes Bihar vármegyének, hogy a szabadalom-levélhez odaiktatott magyar nyelven szerkesztett óvásban nyílt kifejezést adjon nézetének a gyűlöletes cenzúra dolgában. A fölötté érdekes határozat — mely értékes közjogi dokumentum is — a következőképpen szól:

„Felolvasatván, melybe ámbátor ugyan a minden Törvény nélkül behozott és szabadságát bilincsekbe tartó s a kor kívánathoz képesti kifejlődést akadályozó Censura, melyet a megye Rendei törvényesnek soha el nem ismervén, mint sérelmet több rendbeli követi utasításaikban megszüntetteni kívánták, meg van említve; — mindazonáltal azon édes reménnytől vezéreltetve, hogy a Nemzetnek a Censura eziránti kérelme a saját szabadság eránt hozandó Törvénnyel orvosolva lesz, — jelenleg ezen óvás mellett a Királyi szabadíték levele kihirdettetik. Költ az ezer nyolc száz negyvenedik esztendő Böjtmás hava 5-én stöbb napokon folytatva tartott Tekintetes Nemes Bihar Vármegye Köz Gyűléséből. Aljegyző Stankovits György m. p.”

¹⁴ Nagyvárad megyei könyvtárból, 1842.

Ugyanilyen tiltakozó álláspontra helyezkedett Borsod vármegye, midőn Tóth Lajos miskolci nyomdásznak 1840-ben adományozott iparüzési privilégiumát a következő megjegyzéssel adta ki.¹⁵

„567. sz. 1841. évi Böjtelő hava 26.-án. Tekintetes Nemes Borsod Vármegyének Miskolcz városában folytatott közgyűlése alkalmával. Ezen királyi kegyelmes oklevél, tisztelettel hirdettetvén, azon óvással, miszerint annak azon tartalmát, hogy a kiváltságot nyert folyamodó által nyomtatandó minden iratok először vizsgálat alá vettessenek, hazai törvényeinkbe ütközőnek látjuk, — elfogadlatott; s ennek reá tett jegyzésével a folyamodónak visszaadadni rendeltetett.

Kelt mint fent. Feljegyzé Okolicsnai Okolicsányi János, a fent tisztelt Tettes nemes Borsodvármegye fő-jegyzője.”

Ebben volt vármegyénk heroikus korszakának és küzdelmeinek jelentősége. Eredményét a kor iparjogi előrehaladásában látjuk, mert csakhamar megszületett első ipartörvényünk, az 1872: VIII. t.-c., mely a céheket eltörölte és a korlátlan iparszabadság elvét juttatta diadalra. E törvény szerint mindenki szabadon gyakorolhat bármilyen ipart, még ha kiskorú, vagy nő, vagy jogi személy is. Iparengedélyre szükség nem volt, s az iparigazolványt is díjtalanul lehetett megszerezni. Bárki több ipart is folytathatott s ipari termékeit mindenhol szabadon is árusíthatja; sőt iparcikkeinek árát saját maga szabhatja meg.

Ez a korlátlan szabadság, mely az ipari élet semmiféle akadályát nem tűrte, csakhamar a nagyiparnak és főleg a gyáriparnak föllendülését eredményezte, de a kisiparos, különösen pedig a kézműiparosok teljes erővel harcoltak ellene. Ennek eredményeképpen jött létre az Ipartörvény, vagyis az 1884. évi XVII. t.-c.

¹⁵ Miskolci megyei könyvtárból, 1841.

III. FEJEZET.

A nyomdaipar jelenlegi jogi helyzete az ipartörvény alapján; az iparnovella egyes módosításainak figyelembevételével.

Tekintettel arra, hogy ez értekezés keretein belül a nyomdaipar jogi helyzetét óhajtom tárgyalni s e szakmának a sajtótörvényből eredő egyes sérelmeit ismertetni, szükséges tehát, hogy röviden ismertessem a nyomdaipar jelenlegi jogalapjait.

A sokszorosító ipar (nyomda és könyomda) a képesítéshez kötött iparok sorába tartozik.¹ Az ilyen vállalat létesítéséhez a szakképzett-kimutatás szükséges. Vagyis, amíg az ú. n. szabad iparoknál az ipar önálló gyakorlása csak bizonyos általános feltételektől függ, mint pl. az önjogúság, s az iparúzónek különös képzettséget nem kell kimutatnia, addig a képesítéshez kötött iparok gyakorlása az iparúzás általános feltételein kívül még a törvényben megjelölt szakképzettség igazolásához is kötve van. Ezt természetesen csupán oly iparok gyakorlásánál kívánják meg a jogszabályok, melyeket csak hosszabb szakképzés és gyakorlat útján lehet elsajátítani.

A képesítéshez kötés nem csupán a fogyasztók érdekeit védi, amikor az iparos felelősségét fokozza, illetőleg rossz minőségű iparcikkek forgalombahozatalát korlátozza, hanem szolgálja ezzel az iparosság érdekeit, mert a képesítéshez kötött iparoknál a tanulatlan egyéneket a szakmából kizárja. Sokan e korlátozásban az ipari szabadság elvének tökéletes veszélyeztetését látják, bár

¹ Iparnovella 13. § 63. pont.

bizonyos az, hogy a jogegyenlőség gondolatába e korlátozás nem ütközik, minthogy mindenki egyenlő feltételek mellett megszerezheti a szükséges képesítést.

Képesítéshez kötött iparoknál iparigazolványt az ipar-novella 22. §-a² szerint csak az nyerhet, aki a megállapított szak-képzettséget saját személyében igazolja. A szakképzettség hiányá-nak képesített üzletvezető alkalmazása által való pótlása tehát — ellentétben az ipartörvény 8. §-ával — általában nincs meg-engedve. Az ln. 4. §-a ily módon kívánja biztosítani, hogy az iparos üzletét maga vezesse, vagy legalább az üzlet szakszerű vezetését maga ellenőrizhesse; hogy továbbá a képesített iparok üzése ne legyen teljesen a tőke vállalkozási kedvének kiszolgáltatva.³

Jogi személyek az ipartörvény értelmében képesítéshez kötött ipart is szabadon űzhetnek, ha üzletvezetőt állítanak. Mivel ez a rendelkezés tette lehetővé azt, hogy képesítéssel nem rendelkező egyének részvénytársaság cége alatt üzletvezető alkalmazásával képesítéshez kötött ipart űzhettek és így az egész ipari képesítés rendszerét kijátszhatták, az ln. 4. §-a kimondotta, hogy jogi sze-mélyek képesítéshez kötött ipart a kézműves jellegű iparüzés szokásos keretein belül még akkor sem űzhetnek, ha képesítéssel rendelkező üzletvezetőt alkalmaznak. Természetesen ez a korlá-tozás nem vonatkozik a szabad iparokra, sem a gyárszerűen űzött iparokra, aholis üzletvezető alkalmazása mellett jogi személyek is gyakorolhatják az ipart.

A) A nyomdaipar jogi fogalma és szakmai felosztása.

Ha nyomda- vagy más sokszorosítóipar jogi meghatározását keressük, úgy észrevesszük, hogy nem lehet ezen ipart egy-két szóval definiálni, mert működési területe igen kiterjedt és szét-ágazó, azonkívül sok ipar tartozik hozzá, mint rokonszakma.

Leghelyesebb, ha így határozzuk meg: nyomdaipar a sokszo-rostító iparok közül az a szakma, amelyik valamely szellemi termék nyomtatásban való megjelenését gyakorlatilag végrehajtja.

² Iparnovella = 1922:XII. t.c., ezentúl csak ln.

³ Egyed István: l. m., 31. oldal

Tekintettel arra, hogy ez többféleképpen is lehetséges, ezt tovább kell osztályoznunk. A legáltalánosabb és legerősebb felosztást a nyomási felületek szerinti osztályozása adja; eszerint van:

1. magasnyomás (betűről, klisséről),
2. síknyomás (litographia, vagy könyomás és offsetnyomás),
3. mélynyomás.

Lássuk ezeket kissé részletesebben.

1. Magasnyomásnak nevezzük azt a nyomdai eljárást, amely-nél a nyomandó forma képe a többi részénél magasabban fekszik és így a festékezésnél csak ezen marad meg a nyomat elkészítéséhez szükséges festékanyag. Ez legáltalánosabb és legrégebbi formája a könyvnyomtatásnak, ezt volt a szedéssel együtt Gutenberg János találmánya; ugyanis ő volt az, aki a szétszedhető betűk feltalálásával lehetővé tette valamely szövegnek többszöri megszedését és az ugyancsak általa megalkotott nyomtatóprés felhasználásával a megszedett szöveg tetszésszerű mennyiségű sokszorosítását. A leggyakrabban ez betűszedésről történik, ide kell azonban soroznunk a klisséről való nyomást is. Klissének nevezzük azt a cinkre, rézre fényképezett és abba bema-
ratott képet vagy szöveget, amelyről aztán a nyomás valamely magasnyomásra alkalmas nyomdagéppel történhetik.

2. Síknyomás az a nyomdai eljárás, amely-nél a nyomandó forma egy síkban fekszik. Mivel itt a festékezendő részek nem emelkednek ki az alapanyagból, tehát kémiai úton kellett a festékezendő részeket elválasztani. Senefelder Alajos bécsi hangjegyra-
jzoló találta fel, aki a zsír és víz taszítására építette fel találmányának alapját. Az eljárás úgy történik, hogy speciális zsíros festékkel ugyan-csak speciális palamésszköze (litográfuszköze) rajzolják, esetleg másúton ráviszik a nyomandó formát, majd ezt különféle technikai eljárással belerögzítik. Ennek eredményeképpen az így preparált kő zsíros festék felvételére alkalmassá lesz a speciális helyeken, a többi (nem preparált) helyen a zsíros festéket nem veszi fel. Ezeket a részeket aztán állandóan nedvesítik, úgy hogy végeredményben a zsíros részek kiemelkednek nyomásban, a többi része a kőnek pedig nem. Általában két megjelenési formáját használják a gyakorlatban, u. m.: a könyomást (litográfia, ahol az alapanyag a kő) és az offsetnyomást. Ez utóbbi egy közvetett (indirekt) nyomási

eljárás, ahol a nyomandó forma cinkre van átvíve, de a cinkről nem a papírra történik egyenesen a nyomás, hanem egy közbeékelte gumikendőre és ez továbbítja a nyomást a papírra.

3. Mélynyomás az a nyomdai eljárás, amelynél a nyomandó forma képe mélyebben fekszik a többi részénél. Folyékony festékben forog a henger, amelyre a formát bemarkatva átvitték és róla egy kés (az ú. n. Rackel), amely párhuzamosan, de függőlegesen van ráhelyezve, a fölösleges festéket leszedi. Így a festék csupán a mélyedésekben tud megmaradni; a papíron tehát csak a mélyedések adta kép látszik meg.

Nem csupán az eddig felsorolt eljárásokat és rokonszakmákat sorozza az lt. a sokszorosító iparok körébe, hanem még ezen módzatok előkészítési eljárásait is, így pl. a cinkográfiát vagy klissékészítést, kémigráfiát (vagyis a mélynyomás előmunkálatait), könyvkötőipart, betűöntést, mélymaratást, stb. Bár ezek mind egy közös ipartestület keretébe tartoznak,⁴ jogi helyzetük mégis más és más, mert igen rossz hatást teremtené az a tény, ha egy iparigazolvánnyal valamennyit szabadon lehetne gyakorolni.

B) Az ipar megkezdése, megszűnése; a szakképzettség megszerzése.

Országos Széchényi Könyvtár

Az iparüzés szabadságát hazánkban törvény biztosítja. Minden olyan egyén, aki önjogú, nemre való tekintet nélkül, amennyiben az ipar megkezdéséhez más különös feltételeket nem fűz a törvény, bármely ipart szabadon űzhet.

A nyomdaipar, mivel képesítéshez köti az lt., csak abban az esetben kezdhető meg, vagyis csak akkor kérhető ezen ipar űzésére jogosító iparigazolvány, ha az illető szakipari képzettségét igazolni tudja. Ehhez szükséges az, hogy a törvényben előírt időt az illető, mint tanonc kitöltötte, segédvizsgát tett és utána legalább 2½ évi szaktávágó gyakorlatot folytatott, vagy pedig a szakképzettség megszerzésének különleges módjai közül (pl. magasabb nyomdaipari szakiskolát, rokkantiskolát látogatott stb.) más úton

⁴ Erről bővebben a G. fejezetben.

kvalifikálta magát erre. Természetesen vannak itt is olyan könnyítések, amelyek figyelembevétele méltányossági alapon elvárható, ilyenek pl. rokontermészetű iparról való átlépés, iparok együttes gyakorlása, rokkantak, hadifoglyok, hadiözvegyek esetében, vagy oly közszolgálati alkalmazottak és volt hivatásos katonák esetében, akik legalább 4 középiskolának megfelelő képzettséggel rendelkeznek és eddigi állásukat önhibájukon kívül elhagyni kényszerültek.

Aki a nyomdaipart gyakorolni kívánja, az az iparigazolvány kiállítását az illetékes hatóságtól beadványban köteles kérni, mely alkalommal igazolnia kell, hogy rendelkezik az ipar üzésének törvényben megállapított feltételeivel. A beadványban köteles megjelölni nevét, életkorát, állampolgárságát, lakását és a helyet, ahol az ipart gyakorolni kívánja. A szakképzettség igazolására köteles bemutatni a segédlevelét és munkakönyvét, esetleg szakiskolai-, szakvizsgálati-, vagy egyéb bizonyítványát és az iparjogosítványért a törvény értelmében bizonyos ipardíjat kell fizetnie. A nyomdaiparnál az ipartestületnek joga van arra,⁵ hogy az előírt szakképzettség igazolásáról meggyőződést szerezhessen. Ezen célból az iparhatóság a jogosítvány kiadása előtt a folyamodó nevének és az általa gyakorolni kívánt iparnak pontos megjelölésével köteles értesíteni az ipartestületet, mely az iratokat 15 nap alatt megtekintheti és véleményét nyilváníthatja. Az iparjogosítvány kiadását azonban az ipartestület e jogától, illetve jogának felhasználásától függővé nem teszik. Amennyiben az ipartestület a szakképzettséget nem látja igazoltnak és a hatóság a jogosítványt már megadta, úgy az ipartestület fellebbezhet, de csak birtokon kívül, vagyis ennek a fellebbezésnek az ipar megkezdésére semmiféle halasztó hatálya nincs.⁶

Az iparhatóság a beadványokat 30 nap alatt köteles elintézni és a folyamodót határozatáról értesíteni. A mennyiben a beadványt elfogadta, úgy a határozattal együtt az iparigazolványt is kiadja; amennyiben az iratok nem teljesek, úgy ezek pótlására kell felhívni a folyamodót. Ha a hatóság ezen határidőn belül nem ad értesítést,

⁵ In. 41. §. értelmében.

⁶ Ezt a tényt sérelmesnek tartja magára nézve a Sokszorosító Ipartestület és tett is lépéseket ennek megváltoztatása érdekében az illetékes hatóságnál.

úgy a nyomdaipart folyamodó iparát megkezdheti, tanoncot azonban csak az iparigazolvány kézhez vétele után szerződtehet.⁷ Az ipart az iparjogosítvány elnyerésétől számított 1 éven belül meg kell kezdeni, különben az iparjogosítvány hatályát veszti. Az elsőfokú iparhatóságok a kiadott iparigazolványokról iparlajstromokat vezetnek. Az ipar üzésében beállott minden változást, sőt az üzletvezetőnek, iparosnak személyében beállott változásokat is, vagy az üzlet megszüntetését, esetleg fióközlet létesítését, stb. az iparhatóságnak 8 nap alatt be kell jelenteni, mert ez az iparlajstromban följegyzi a változásokat az lt. 178. §. rendelkezése értelmében.⁸

Az ipar üzése megszűnhetik az iparos önkéntes elhatározásából és az iparüzési jog elvonása következtében. Az iparüzési jognak előbbi eseten alapuló megszűnése következő módok alapján lehetséges: az ipar meg nem kezdése, az ipar gyakorlásának abbahagyása és az iparüzési jogról való kifejezett lemondás. Előfordulhatnak természetesen oly esetek, amelyeknél az iparüzés megkezdése a megállapított 1 éven belül az iparos személyén kívül eső okokból lehetetlen, vagy más méltánylást érdemlő körülmények állanak fenn, amelyek a megkezdés elhalasztását indokolttá teszik; ily esetekben az iparhatóság az 1 évi határidőt meghosszabbítja, rendszerint 6 hónappal.

A nyomdaipart gyakorolni kívánók képesítését az ln. 18. §-a tartalmazza. Eszerint a szakképzettség kimutatásához a tanonci és segédi, vagyis a tanuló és gyakorlati időnek eltöltése szükséges. A tanidőre vonatkozólag ki kell mutatnia az ipart üzni kívánónak, hogy 4 évig mint tanonc, valamelyik szakbavágó üzemben működött és iskolalátogatás kötelezettségének eleget tett; a tanidő leltével pedig segédi vizsgát tett, melyet segédlevéllel igazolni tud. Továbbá kimutatásra szorul a segédi vizsga letétele után az a tény, hogy mint segéd szakbavágó üzemben szakbavágó munkát végzett legalább 2½ éven keresztül. A segédi idő végén vizsgát nem kell tenni, ezt csupán munkakönyvvvel kell igazolni.⁹

⁷ Ha a hatóság ilyen esetben a folyamodót kérelmével később elutasítja, úgy az a megkezdett ipar gyakorlását a hatóság által meghatározott időn belül köteles abbahagyni. A hatóság határozata ellen csak birtokon kívül fellebbezhet.

⁸ Egyed István: l. m. 56. old.

⁹ A külföldön végzett szakmunka figyelembevételének feltételeit és igazolási módját az ln. 19. §-a állapítja meg.

C) Segédi vizsga. — Mestervizsga. — Ipari szakvizsga.

A segédi vizsga célja annak megállapítása, hogy a tanonc megszerezte a nyomdaiparban azokat az ismereteket és azt a kézügyességet, amelyet egy kezdő segédttől meg lehet kívánni. Mivel a törvény fontosnak tartja a tanviszony befejeztével a segédi vizsgálat letételét, ezért a tanidő kitöltésének utolsó két hetében tűzi ki a tanonc segédi vizsgáját. Előbb megállapítandó, hogy segédi vizsgálatra bocsátható-e a tanonc. Amennyiben ez az eset nem forogna fenn, úgy az iparhatóság, illetőleg az ipartestület haladéktalanul köteles tudatni ezt a tanonccal, illetőleg annak törvényes képviselőjével. A vizsgálat színhelyét és időpontját az ipartestület, illetőleg a vizsgálóbizottság elnöke állapítja meg. A vizsga előtt 8 nappal meg kell hívni a bizottság tagjait, a tanoncot, annak törvényes képviselőjét és munkaadóját, valamint az illetékes iparhatóságot. A vizsgát a tanonc bármely erre alkalmas műhelyben köteles a vizsgálóbizottság jelenlétében letenni, ezzel szemben csak oly kérdéseket állíthatnak a tanonc tudásának megvizsgálására, amelyek egy kezdő segéd tudását nem haladják meg. A vizsgálóbizottság elnöke intézhet kérdéseket a vizsgázóhoz, de az iparhatóság kiküldöttje szakkérdéseket nem tehet fel. A segédi vizsgálaton a tanonccal a nyomdaiparban gyakrabban előforduló oly munkát kell végeztetni, melyből megállapítható, hogy a munkaeszközöket teljes biztonsággal kezeli és megfelelő gyakorlattal rendelkezik, továbbá a feldolgozásra kerülő nyers- és segédanyagok felhasználásának, kezelésének módjával tisztában van.¹⁰

A vizsga befejezése után a bizottság szavazással megállapítja annak eredményét, melyet az elnök rögtön ki is hirdet. Az iparhatóság a vizsgálóbizottság jelentése alapján megadja az engedélyt a segédlevél kiállítására, melyet aztán ünnepélyes keretek között adnak ki.

Az esetben, ha a tanonc az iskolában vagy a segédi vizsgán kellő eredményt nem mutat fel, az iparhatóság őt a vizsga meg-

¹⁰ A tanonciskolai oktatás anyagára a segédi vizsgálat az lt. értelmében nem terjedhet ki, de jelenleg beadvány fekszik az illetékes iparhatóság előtt, melyben a tanonciskolai szakoktatás egyes jelentősebb részét (pl.: papírgyártás) a vizsga tárgyát képezze.

ismétlésére utasítja, vagy részére a segédlevelet kiállítja ugyan, de az önálló iparűzéshez megkívánt segédi szakbavágó gyakorlat tartamát meghosszabbíthatja. (Ez a meghosszabbítás 2 évnél több nem lehet.)

Minthogy a segédi vizsga letétele az iparűzés szempontjából igen fontos, azok részére, akik tanoncok nem voltak, de a szakképzettséget szakbavágó gyakorlat útján megszerezték, a törvény, illetőleg az In. 18. §-a a szakbavágó gyakorlat tartamát fölemeli maximum 2 évvel. Azok részére ellenben, akik magasabb iskolai előképzettséggel bírnak (érettségi, vagy főiskola), mint az előírt 4 középiskola: a tanonci idő 2 évre leszállítható.

A mestervizsga célja annak megállapítása, hogy a jelölt a sokszorosítóiparban az átlagosat meghaladó szakismeretekkel és szakmabeli készséggel rendelkezik. Három részből áll, ú. m.: 1. valamely szakba vágó munka rajzának, tervének és költségvetésének önálló elkészítése, 2. a rajzban feltüntetett munka magasabbfokú szakmabeli készséget kívánó és ismeretet igénylő egy részének elvégzése, 3. a vizsgázó általános szakismeretének megállapítása. A szóbeli vizsgán meggyőződést kell szerezni arról, hogy milyen mértékben ismeri a vizsgázó a nyomdaiparban és rokonszakmákban használatos anyagokat és félgyártmányokat, munkaeszközöket, gépeket és technikai eljárásokat, továbbá a legáltalánosabb szociális és munkaügyi szabályokat.

Ha jelölt a vizsgán megfelelő eredményt mutat fel, mesterlevelet kap; ellenkező esetben a vizsgát részben vagy egészben meg kell ismételnie.¹¹

A szakvizsga célja annak megállapítása, hogy a vizsgázandó iparának önálló gyakorlásához szükséges szakképzettséggel rendelkezik. Irányadó erre nézve a szakmabeli jártasságnak az a mértéke, amellyel rendes körülmények közt egy nyomdaipari segéd rendelkezik, aki a tanoncidő befejezése után legalább 2 esztendő teltével szakbavágó munkával.¹² A vizsgázó szakmabeli ismereteinek megállapítása egy- vagy több szakmának egészben, vagy

¹¹ Ha az egész vizsgát megismétli, úgy ez bármilyen bizottság előtt történhetik. Ha csak egy részét, úgy ezt csak az eredeti bizottság előtt teheti le.

¹² Oly vizsgázók, akik a nyomdaipart faluhelyen kívánják gyakorolni, általában gyengébb elbírálás alá esnek.

részben önálló elvégzése alapján történik. Ha megállapítást nyert, hogy a jelölt kellő szakképzettséggel rendelkezik, úgy a bizottság erről neki rögtön bizonyítványt ad, amely a nyomdaipar meghatározott szakmájának önálló gyakorlására rögtöni hatállyal jogosít. Ha ellenben úgy látják, hogy a vizsgázó nem rendelkezik a kellő szakképzettséggel, úgy a bizottság határozza meg, hogy mennyi ideig köteles még a vizsga után a jelölt szakbavágó munkát végezni. Csak ennek az időnek a letelte után nyerhet iparigazolványt.

D) Megrendelések gyűjtése; ügynökkérdés; tisztességtelen verseny.

A nyomdaiparos saját készítményeit lakhelyén kívül nem csupán fióküzleteiben és más nyilvános helyeken árusíthatja, hanem termékeit vagy személyesen, vagy ügynökök és utazók által bármikor és bárhol terjesztheti, illetőleg azokra megrendeléseket gyűjthet. Az lt. 50. §-át, mely az iparosnak ezt a jogát szabályozta, az 1900 : XXV. t.-c. korlátozta olyképpen, hogy a megrendelések gyűjtésének korlátlan szabadsága csak az iparos, vagy kereskedő lakhelyén érvényes.¹³ Nincs tiltva, hogy a kereskedő és iparos a hozzá közvetlenül intézett egyes megrendeléseket megbízott által átvegye és teljesítse, szükséges azonban, hogy az ilyen megrendelés határozottan megjelölt munkára irányuljon, a megrendelő saját akaratán alapuljon és a nyomdásziparoshoz már előbb intéztessék, mintsem a megbízott a megrendelőnél a megrendelés átvétele végezt jelentkezik.

A tilalom kiterjed az iparos megbízottjára, ügynökére és utazójára is, mert az 1900 : XXV. t.-c. azt akarja, hogy a tilalom kiállítását, vagyis iparigazolványt ne lehessen kiállítani oly iparos részére, aki az ipart helyben tényleg nem kívánja gyakorolni, hanem csupán megrendelések gyűjtésére szorítkozik.

Ez különben is igen nagy sérelme a nyomdaiparnak, mert

¹³ Ennek a rendelkezésnek különösen szociális szempontból van jelentősége, amennyiben a törvény ezzel a rendelkezéssel óhajtja megvédeni a helybeli iparosokat a nem helybeliek versenytől.

mint ismeretes, papírkereskedők állandóan vállalnak kisebb és nem ritkán nagyobb nyomdai munkát elkészíteni.¹⁴ Már pedig ők itt nem iparigazolvány alapján készítik, vagy készíttetik el e megrendeléseket, hanem rendszerint „albérletbe” szerződtenek maguknak nyomdászsegédeket s azokat régebben összevásárolt, már kiselejtezett nyomdagépen dolgoztatva, elsősorban az iparnak kontármunkák szállítása által rontják technikai nivóját s másodsorban az árakat ezáltal tisztességtelen versenybe ütköző módon és indokolatlanul leszorítják. Vagy ha nem is így csinálják, úgy rendszerint saját „nyomdajegy”-ük alatt szállítják a nyomtatványokat s így kárt okoznak a nyomdai iparűzőknek. Ez ellen védekezés-képpen, több ízben nyújtott be a sokszorosító ipartestület a felsőbb ipari hatóságokhoz memorandumot, melyben e sérelmeknek az egész iparra kiható súlyos voltát megindokolta s kérte e kérdés rendelettel való szabályozását.

Újabban az iparügyi miniszter behatóbban foglalkozott e kérdéssel s a m. kir. kereskedelmi miniszternek 1928. évi 70.016/XI. számú rendeletét „A képesítéshez kötött iparok körébe tartozó munkák végzésének önálló iparszerű közvetítése tárgyában” — mely valamennyi másodfokú iparhatóságnak szólt —, kiegészítette a nyomdaiparra nézve jogorvoslatjellegű további rendelkezésekkel. Lássuk ezt közelebbről:

„Újabban egyes esetekben törekvés nyilvánul meg abban az irányban, hogy a közönség és az iparosok közé képesítéssel nem rendelkező egyének ékelődjenek be, akik a közönséggel szemben ipari munkák végzésére vállalkoznak s az elvállalt munkákat általuk kiszemelt iparosokkal kívánják elvégeztetni.

Amennyiben az eddig csupán egyesek részéről megnyilvánult ez elé a törekvések elé gát nem állíthatnák, ez arra vezetne, hogy egyes kézműves iparoknál az iparos és a közönség között az érintkezés közvetlenségét ezek a beékelődő egyének erősen korlátoznák, hogy iparosaink kisebb-nagyobb mértékben ki lennének szolgáltatva ezeknek a beékelődő egyéneknek és ezzel olyan károsodást szenvednének, amely különösen a mostani nehéz viszonyok között súlyosan érezhető volna.

¹⁴ Az In. 47. §-ára hivatkoznak, mint ezen tevékenységük jogos kútforrására.

A viszonyok idefejlődésének megakadályozása céljából a köveikezőket rendelem: A képesítéshez kötött iparok körébe tartozó munkák végzésének nem valamelyik iparos megbízásából, hanem önállóan történő iparszerű elvállalása az illető ipar gyakorlásának minősül abban az esetben is, ha a vállalkozó az elvállalt munkát annak fogantatására jogosított iparossal végezteti. Ennek megfelelően a vállalkozásnak erre a nemére csak olyan „egén” kaphat iparjogosítványt, aki a kérdéses iparban képesítését igazolja.

Ez a rendelkezés az iparos megbízásából történő munkavállalás minden formáját érintetlenül hagyja és csupán az önálló munkavállalásnak említett alakját köti meg abból a célból, hogy azok az iparosok, akiknek munkakörében jelentékeny szerepet játszik megrendelt munkák elvégzése, mentesüljenek attól, hogy közójük és a közönség közé oly egyének ékelődjének be, akik megélhetésüket tisztán erre a közbeékelődésre kívánják alapítani. Nem érinti továbbá ez a rendelkezés az 1922. XII. törvénycikk, 47. §-ában foglalt rendelkezéseket, amely rendelkezések számolnak kézműves iparosságunk érdekeivel és pontos végrehajtásuk esetében ezeket az érdekeket szolgálják.

Érintetlenül marad az építési vállalkozók működése tekintetében kialakult joggyakorlat is, mert ezt a kérdést az építőiparok gyakorlásáról alkotandó törvényben kell véglegesen megoldani.

Felhívom Címedet, hogy ezt a rendeletemet a hatóság területén működő elsőfokú iparhatóságokkal s ezek útján az ipar-testületekkel haladéktalanul közölje.

Ez a rendeletem a Belügyi Közlönyben is megjelenik.”

Miként ebből a rendelkezésből is kitűnik, már az 1928. évben orvosolták bizonyos fokig a nyomdaipar irányú sérelmeit. Ez azonban csak általános irányú rendelkezés volt, míg az iparügyi miniszter 75872/1935. sz. rendelkezése egyenesen a nyomdaipar üzőire vonatkozik, amennyiben egyenesen megtiltja papírkereskedőknek olyirányú nyomdai munkák elvállalását, amelyek az ő működési (eladási) körükön kívül esnek.¹⁵

A nyomdaipar bizonyos esetekben az 1875:XXXVII. t.-c. (Kt.) 258. §. 7-ik pontjába esik s mint ilyen kereskedelmi ügyletnek

¹⁵ V. ö.: M. K. Ker. Min. 177.988/VII. B. — 1932. sz. rendelkezését.

minősíthető —, a tisztességtelen verseny egyes eseteit a gyakorlati életből ismeri. Különösen áll ez az üzleti vesztegetésre nézve, amikor az iparos a versenyvállalat alkalmazottjának jutalmat ígér azon célból, hogy az illetőnek tisztességtelen magatartása folytán saját magának az üzlet folytatása körében előnyt biztosítson, illetőleg, hogy a versenyvállalat valamely üzemi, főleg technikai titkát megtudja. Az 1923 : V. t.-c. (Tv.) azt is tisztességtelen versenynek minősíti, amikor az iparos a versenytársat megillető, vagyis általa használt impresszumot (nyomdajegyet) bitorolja. Különösen akkor szokott ez nagyjelentőségű lenni, amikor valamely sajtójogilag kifogásolt munkánál nem állapítható meg, vajjon ki csinálta; ugyanis a kommunizmusban történt, hogy valamely munka elvégzésére „kirendelt” nyomda, félvén a törvényes következményektől, más nyomda jegyét (utánzó jelet) tett impresszumként a munkára.

A tisztességtelen verseny ellen való védekezés komoly ipari érdek, mert a gazdasági élet alapja a megbízható és tisztességes iparűzés.

E) Nyomdaipari szakoktatás.

Az ipari szakképzés biztosítására, valamint a nyomdaipar fejlesztése szempontjából igen nagy jelentősége van a szakirányú oktatásnak. Ezt nálunk a „Községi Diszítő és Sokszorosító Szakirányú Iparos Tanonciskola” végzi, mely az ország első tisztán ipari szakirányú iskolája. Az oktatás az ipari szaktárgyakon kívül az általános tudáshoz tartozó kereskedelmi és polgári jogi tárgyakat öleli fel.

Az ipari szaktárgyak — az illetékes iparhatóságok¹⁶ és az ipartestület közös megegyezése alapján — a következők:

1. Nyomdaipari technológia,
2. Gépismerek,
3. Nyomdai szakrajz,
4. Gépszakrajz,
5. Szedőgépmechanika (a tanműhelyben),
6. Gyakorlati szedés (a tanműhelyben),
7. Gyakorlati nyomás (a tanműhelyben),

¹⁶ Polgármesteri hivatal VII. ügyosztály.

8. Gyakorlati szintan (a tanműhelyben),
9. Általános nyomdai kalkuláció,
10. Általános papír ismeretek.

A „nyomdaipari technológia” felöleli az ipar technikai eljárásainak ismertetését, külön tárgyalva a rokonszakmákat. Általános bepillantást nyújt az iparüzés gyakorlati módozataiba és elméleti kiképzést ad az iparüzők általános követelményeinek megfelelőleg.

A „gép ismeretek” a gépek fejlődését tárgyalja, a legprimitívebbtől éppen a napjainkban legmodernebbnek ismert gépekig. A rokonszakmák gépeit is felöleli e tárgykör.¹⁷

A „nyomdai szakrajz” — külön speciálisan a betűszedő- és külön a gépmestertanoncoknak — felöleli a technológiai tananyag lehetőleg teljes rajzbeli kivitelezését. Így a betűszedőtanoncoknál tervezések, gépmestertanoncoknál pedig géprajz formájában.

A „szedőgépmechanika” és „gyakorlati szedés” az addig elméletben tanultaknak praktikus beidegzése, azzal a célzattal, hogy az otthon tanultakat szükséghez képest kiegészítse.

A „gyakorlati nyomás” és „színtan” a gépmestertanoncok praktikus munkásságát és ízlésfejlesztését szolgálja.

Az „általános nyomdai kalkuláció” és „papír ismeretek” a szakmai segédanyagok közelebbi megismerését és azokkal való gyakorlati kalkuláció lényegét akarja a növendékekbe rögzíteni.

Az ipari szakoktatás másik része a kereskedelmi és polgári jogi tárgyak tanítása. Ezek a következők:

1. Ipari könyvvitel. 2. Polgári és jogi ismeretek. 3. Általános közigazgatás ismeretek. 4. Fizika. 5. Kémia. 6. Magyar nyelv és helyesírási gyakorlatok. 7. Hit- és erkölcstan. 8. Nyomdaipari számvitel.

Mint az itt felsoroltakból kitűnik, a nyomdásztanoncok oktatása a legteljesebb mértékben az életre nevel, különösen pedig az ipari életre. Megvan minden remény arra, hogy az iskolából kikerülő — ott 4 osztályt és tanműhelyt elvégzett — növendékek a Hazának boldog és megelégedett iparosnemzedékét fogják képezni.

¹⁷ Szedőtanoncok az 1., 3., 5., 6., 9., 10., — a gépmestertanoncok pedig a 2., 3., 4., 7., 8. és 10. pontokban megjelölt tárgyakat kötelesek hallgatni.

F) Nyomdaipari munkaviszonyok: kollektív szerződés jogi szempontjai.

A nyomdaiparosnak az a joga, hogy ipari munkát bármikor végezzen, három irányban korlátozza a törvény: vasárnap, éjjel és zárórán túl.

Vasárnapi munkaszünetet az 1891 : XIII. t.-c. rendeli el és célja az ipari munkaerő lehető kímélése és az ipari munkásság szociális, erkölcsi és kulturális kielégítésének lehetővé tétele. Természetesen azonban az üzleti helyiség és berendezések tisztántartását s az ilyen irányú munkákat vasárnap is el lehet végezni; azonkívül azok az önálló kisiparosok, akik lakásukon állandóan maguk dolgoznak (segédek és tanoncok, valamint segéd munkások nélkül) vasárnap is végezhetik ipari munkájukat.

A nyomdaipari munka éjjeli szünetelésére szabály nem lehet, mert hiszen a legtöbb újság akkor van munkában.¹⁸

A nyomdaipar munkásai az elsők, akik átlátták, hogy egyesülésben rejlik az erő s ezért már mintegy fél évszázada szervezeibe tömörültek, mely által elérték azt, hogy a munkaadók a szervezet útján tudtak csak velük munkabér és munkaidőre vonatkozólag megegyezni. Mivel így nem egyes személyek kötöttek szerződést ipari munkaügyben egyes személyekkel, hanem a közösség a közösséggel: kollektív szerződésről beszélünk. Ennek előnyeinek és hátrányainak tárgyalása nem vág értekezésem keretébe, csupán megjegyezni kívánom, hogy a kollektív szerződés mindmáig is fennáll és ez biztosította azt a méltán kitűnő helyet a nyomdaipari munkásságnak a többi ipari munkással szemben. A kollektív szerződés eredményeként látjuk azt a tényt, hogy a pirosbetűs ünnepek (munkaszünet-napok) a nyomdaipari munkások fizetéséből nem vonhatók le; azonkívül két év után egy fizetési szabadságnap és minden további évben eggyel több fizetési szabadságnapja van minden segédnek, mindaddig, míg a kétheti fizetési szabadságot el nem éri. Ez szociális és ipari szempontból óriási jelentőségű, mert mindeddig csak tisztviselők kaptak ilyen irányú kedvezményt. Jelenleg a napi 8 órai munkaidő van érvényben, s az iparügyi

¹⁸ A munkaviszonyok szociális helyzetének megvilágítását lásd bővebben e fejezet 2. részének A) és B) pontjaiban.

miniszter rendelettel óhajtja szabályozni a minimális munkaidőt és munkabéreket. Erre szükség azért mutatkozik, mert egyes kisiparosok, akik segéd nélkül dolgoznak, munkaidejüket olyannyira meghosszabbítják (családtagjaik közreműködésével), hogy az ipari munkaidő túlzott kihasználása által áromboló- és így közvetve a tisztességtelen versenybe ütköző cselekményt követnek el.

G) Rendes iparhatóságok. Sokszorosító ipartestület.

Iparhatóság alatt értjük azt a hatóságot, melyet törvényes jogszabályok értelmében, az egyes ipari közigazgatási ügyekben eljár. Ezek hatáskörébe tartoznak mindazok a teendők, amelyek általában az ipartörvények végrehajtása során felmerülnek. Mivel azonban az ipari hatóság egy közigazgatási szerv és nem szakszerv, szükségessé vált, hogy egyes iparügyekben közös összeműködéssel oldják meg a rendelkezések kívánalmait. Így pl. nem tartozik az iparhatóságok hatáskörébe a segédi vizsga kiírása, ellenőrzése, eredmények megállapítása, stb. Ezek az ügyek az ipartestületek hatáskörébe tartoznak, de vannak ügyek, amelyek a rendőrhatóságok hatáskörébe vannak utalva, mint pl. a nyomdaipar gyakorlásával kapcsolatos sajtórendészeti ügyek ellátása.

Az ipari közigazgatási ügyekben eljáró iparhatóságok lehetnek rendesek, vagy kisegítőek.¹⁹ Az lt. a rendes iparhatósági jogkör ellátására nem alakított külön szakhatóságokat, hanem ezzel az általános közigazgatási szerveket bízta meg. Ezeken az úgynevezett rendes iparhatóságokon felül kisegítőként működnek az ipartestületek, s az iparhatóságok támogatására rendeli még a törvény a kereskedelmi- és iparkamarákat, valamint az ipartársulatokat. A rendes iparhatóságok vagy elsőfokúak, vagy fellebbviteliek; utóbbiak jogorvoslat alapján magasabb fokon intézik az ipari közigazgatás ügyeit.

Elsőfokon iparügyekben a hatóságot gyakorolják: a) községben a főszolgabíró; b) megyei városokban a polgármester által

¹⁹ Egyed István i. m. 177-ik oldal.

megbízott tisztviselő; c) törvényhatósági jogú városokban a rendőrkapitány; d) Budapesten pedig a kerületi előljáró.²⁰

Az elsőfokú iparhatóságok által hozott határozatok ellen az érdekelték részéről fokozatos jogorvoslatnak van helye; s itt az intézkedés joga az elsőfokú iparhatóságokra hárul.²¹

Másodfokú, azaz fellebbviteli iparhatóság: a) a vármegyékben az alispán; b) törvényhatósági joggal felruházott városokban a polgármester.

Harmadfokú, legfelsőbb iparhatóság az egész országban a m. kir. iparügyi miniszter.

Az ipari élet fejlődése a céhek megszűnésével támadt űrt oly intézménnyel kívánta pótolni, amely az iparosokat kötelezően tömöríti megfelelő szervezetbe és őket hatósági módon szervezi meg. Erre a célra az lt. az ipartestületeket szervezte meg oly módon, hogy a korábban alakult ipartársulatok az új ipartestületekbe beolvadtak. Ezen intézmény a gyakorlati életben igen jól vált be, úgy, hogy lassanként általánossá lett az óhaj, az ipartestületek kötelező létesítését elrendelni.

A sokszorosító ipartestület hatásköre hármastermészetű: mégpedig a testületi érdekek képviselésének és előmozdításának elősegítése; az iparhatóságok támogatása, és bizonyos esetekben az ipar hatóságának gyakorlása.

Az ipartestület elsősorban az iparosok oly önkormányzati szerve, amely az iparhatóság érdekeit képviseli és előmozdítja. Ugyancsak ilyen fontos feladata az iparhatóságok támogatása és szakvéleménnyel való ellátása; e célból a hatóságokat az iparügy tekintetében kellőleg tájékoztatja; így pl. oly esetekben, amikor az ipartestület tudomására jut, hogy a hozzátartozók ipari kihágást követtek el — az ügyet az lt. 127. §-a értelmében eljárás céljából — véleménye kíséretében a kihágási bírósághoz átteszi. A sokszorosító ipartestületnek jelenleg a papírkereskedők jogtalan nyomdai szakmunkák vállalása ellen tett lépései fontosak ezen a téren. Az

²⁰ A nyomdaiparnál az a különleges helyzet áll fenn, hogy az lt. 127. §-án kívül eső egyes esetekben az ipartestület szerepel mint elsőfokú iparhatóság, mert 1924-ben, a Budapesti Sokszorosítók Ipartestületének alapítása óta a kerületi előljáróság ipari szakirányú ügyeit átruházta erre a testületre.

²¹ Az lt. 166-ik §-a szerint községekben nincs fellebbviteli lehetőség.

ipartestület tanáccsal és véleménnyel támogatja az iparhatóságot működésében, ezzel szemben az iparhatóságnak kötelessége minden ipari szakkérdésben és egyéb az iparosokat közelről érintő esetekben az ipartestület véleményét kikérni. A sokszorosító ipartestületnél különösen az ipari képesítéssel kapcsolatos kérdésekben jelentős ezen álláspont, mert lehetővé teszi a jogtalanul kiadandó iparigazolványok megakadályozását.

Az lt. 127. §-a szerint az ipartestület végzi a hozzátartozó iparosokra és segédszemélyzetükre nézve az I. fokú iparhatóságnak azon teendőit, amelyek a tanoncokról, a tanonciskolákról és segédekről szólnak. Ott ahol ipartestület van, a képesítéshez kötött ipartűző iparosok és tanoncaik tekintetében a tanviszonyból folyó iparhatósági teendőket általában az ipartestület előljárósága végzi és az előírt jelentéseket ez ügyekben az elsőfokú iparhatóság helyett (vagyis az előljáróság helyett) a nyomdaiparban az ipartestület mint I. fokú iparhatóság végzi. Ugyancsak az ipartestülethez kell intézni az előírt jelentéseket az előbb vázolt ügyekben.

Az 1932 : VIII. t.-c. az ú. n. ipartestületi törvényben előírt Ipartestületi Szék, valamint az ipartestületi Munkaügyi Bizottság munkását csak most kezdi meg — de a szakma ezektől minden szempontból sokat vár.

A sokszorosító ipartestület hatáskörének nem hatósági jellegű részét az ipartestület saját belátása szerint tölteti be; élén az elnök áll, akit a jegyző támogat munkájában; a hatósági tennivalók el látása pedig a hatósági kiküldött, az iparhatósági biztos ellenőrzése mellett történik.

H) Iparszövetkezetek.

Az iparszövetkezetek az ipari érdekek szolgálatára, nevezetesen iparosok hitelének, keresetének, vagy gazdálkodásának előmozdítására a kölcsönösség elve alapján közös üzletkezelés mellett működő társaságok.²² Az iparszövetkezetek lehetnek: ipari hitelszövetkezetek, amelyek az iparosok hitelszükségletének kielégítésére alakulnak és lehetnek szakipari szövetkezetek, amelyek nyers-

²² Kt. 223. §-ának meghatározása szerint idézve.

anyag közös beszerzésére, közös termelésre, vagy közös értékesítésre létesültek.

Az iparszövetkezetek főleg a kisipar érdekét szolgálják, mert a szövetkezés révén annak a nagy tőke előnyeit biztosítani tudják. Az lt. 126. §-a az ipartestületek kötelességévé teszi, hogy az iparosok anyagi érdekeit szövetkezetek alakítása által mozdítsák elő.

A jelzett törvény értelmében alakult ipari hitelszövetkezetek csak az O. K. H. közreműködésével létesülhetnek és csupán annak tagjaként működhetnek. Mivel azonban a szakipari szövetkezetek az O. K. H. kebelében kellő eredményt felmutatni nem tudtak, ezért az 1924 : XVIII. t.-c. létesíti az Iparosok Országos Központi Szövetkezetét, mely a szakipari mozgalmat karolja fel; célja azt — megfelelő állami támogatás folytán — biztos anyagi alapra helyezni. Az I. O. K. Sz. iparfejlesztési célokat szolgál és így vég-eredményben állami feladatot lát el, amennyiben átveszi a kézmű-, kis- és középiparra nézve az állam iparfejlesztési tevékenységét.

A nyomdaipar ipartestületének is megvan a saját és az I. O. K. Sz. fennhatósága alatt álló iparszövetkezete, amely már eddig is jelentős eredményeket tudott elérni az iparüzők érdekében, amennyiben a közös beszerzés jelentős ármérséklése folytán nagyobb hasznot hozott a tagoknak. Természetesen az értékesítési szövetkezetnek a sokszorosító iparban jelentősége nem lehet, mert minden nyomda az egyéni ízlés és az egyéni minőség irányművelésére felépülve szolgálja a közönséget.

2. Szociális törekvések a nyomdaiparban.

A) A nyomdai munkabérről és munkaidőről.

A nyomdaipar üzemeltetőit a legrégebbi időktől fogva bizonyos szociális érzés hatja át. Ez valószínűleg annak az eredménye, hogy a nyomdaiparosokat mindig, mint az ipari munkáltatók elitjét tekintették, őket különösebb kedvezményekben részesítették. Kulturális jelentőségük elismerése már magában bizonyos magasabb életmód szükségességét követelte részükre.

A szolidaris érzés, nemcsak közvetlenül érdekelt osztályok problémájává teszi ezen ipar egyes kérdéseit, hanem az egész

társadalom tudatára juttatja, s megoldásra váró feladatként kezeli a munkáskérdést. Ezt csakhamar észrevették az érdekelt felek s kihasználva a múlt század második felének liberális gondolkodását, szakszervezetekbe tömörültek, mert így biztosítottak látták jövőjüket, amennyiben az egyesülésben rejlő erő felhasználásával akarták az elkövetkezendő generáció életstandardját a lehető legmagasabb nivóra emelni.

A nyomdai szakszervezetek kétféle felfogást vallottak felváltva, ú. m.: az organikus- és mechanikus felfogást; előbbi a munkásság érdekét nem különíti el és nem helyezi szembe a társadalom egyéb rétegeinek érdekeivel; utóbbi ezzel ellentétben külön-külön képzel el az egyes társadalmi rétegeződéseket. Gyakorlati céljaik keresztülvitelére a bojkottot propagálják, amelyet ők egy vélt, vagy tényleges sérelem orvoslásának elérésében látnak. A sztrájk, amely valamely jogosnak tartott követelés kielégítését kívánja, kezdetől közelebb feküdt a nyomdaipari szakszervezetek elgondolásához; ezt inkább az organikus felfogást valló szakszervezetek hirdették, míg a bojkottot a mechanikus felfogás hívei dicsőítették.

Az egyesülésben rejlő erő felismerése eredményezte a kollektív szerződés létesítésének gondolatát, amikor is a szervezett munkások és munkaadók kollektíve állapodtak meg abban, hogy az ő náluk (illetőleg az ő iparukban) alkalmazott munkások egyéni munkaszerződésének mi lesz alapvető tartalma, vagyis milyen lesz a munka viszonya a munkaközösségben. Lényege egy kollektíve létrejött és a feleket kölcsönösen kötelező munkaszerződés, amelynek célja, hogy a munkaadók és munkások között később (esetleg egyénileg) kötendő szerződések és munkaviszonyok alapjául szolgáljanak. A nyomdai munkásság 1868-ban tette az első lépést abba az irányba, hogy kollektív szerződést a szakszervezet útján létesíteni tudjon, de csak 1882-ben sikerült ez gyakorlatilag is keresztülvinniük.²³ Az lt. megjelenése után ismét aktuális lett ez a kérdés, mert az lt. nem ismerte el természetesen ennek a szerződésnek kötelező voltát. 1898, majd 1910-ben voltak ismét tárgyalások a nyomdaipari munkások és főnökök között, mely utóbbi a 8 órai munkaidőt eredményezte. A világháború után 1924-ben tartott

²³ Novitzky N. László: „Egyesült erővel” című munkájából.

közös értekezleten az addig kalkuláció-bázisként szolgáló tarifa-árakat a pengőtörvény szellemében módosították. Ez is fokozatosan vesztett az idők folyamán jelentőségéből, aminek okát a mind inkább súlyosbodó gazdasági helyzetben kell látnunk, mely a nyomdaipar süllyedését eredményezte — nem ugyan minőség, hanem kalkulációs bázis szempontjából.

Jelenleg korlátozva van a 8 órás munkaidő, a munkabér, sőt a képzés megszerzése is. Ugyanis a főnököknek a nyomdai munkásokkal való kollektív szerződés megtárgyalása alapján, nehogy túlsok munkanélküli legyen a szakmában, csupán annyi tanoncot vehet fel a nyomdaiparos, ahány nála szabadul, vagyis az új tanonc szerződtetése csupán egy régi tanonc felszabadítása után történhetik. Így állandó zárt számot képez a tanoncok száma a nyomdáknál.

1924-ben a sokszorosító ipartestület megalakulása óta két részre szakadt a nyomdaiparosok addig egységes tömege, ugyanis a szakszervezettel történt kollektív megállapodást, amely 1928-ban járt le, egyes nyomdatulajdonosok nem óhajtották meghosszabbítani, mert magukra nézve sérelmesnek találták azt a helyzetet, hogy ipari függetlenségük az ipartestülettől, illetőleg a Főnökegyesülettől függjön. Ezek kiváltak a kollektív szerződés kötelezettsége alól és magukat „függetlenek”-nek nevezték.

A független nyomdák a munkáltatási kollektív szerződést magukra nézve nem tekintik kötelezőnek és így annyi tanoncot tartanak, ahányat az ipari előírás engedélyez. Sőt azt is teszik, hogy a munkásaikat a megszabott 8 órán túl dolgoztatják, de az árszabályban megállapított bérnél kisebb munkadíjért.²⁴

Jelenleg ugyan éppen folyamatban van ezen kérdésnek az iparügyi miniszter által való eldöntése, mert miként az asztalos és kőműves, stb. iparokban miniszteri rendelet szabályozza 1935. év szeptember 1-e óta a minimális munkabért és maximális munkaidőt, úgy remélhető, hogy ez utóbbi a nyomdaiparban is csakhamar rendelet formájában fog bizonyos megkötéseket létesíteni.

1931-ig 8 óra volt a napi munkaidő, de ekkor a munkásság szakszervezete beadványban azon kérelmét fejezte ki a nyomda-

²⁴ A független nyomdákkal szemben álló és az árszabályt elismerő üzemek, az ú. n. árszabályú nyomdák.

ipari főnököknek, hogy kívánatos volna az óriási módon felszaporodott munkanélküliség csökkentése érdekében a napi 6 órai munkaidőt kötelezőleg behozni. Ez meg is történt és a beadványban kért egy év letelte után a főnökök maguk hosszabbították meg a 6 órai munkaidőt. Természetesen ez csak az úgynevezett „ár-szabályhű” nyomdai üzemekre volt kötelező, mert a „függetlenek” itt sem azonosították magukat a többiekkel. A 6 órás munkaidőnek az a további kikötése, hogy egy munkacsoporttal csupán ennyi időt szabad dolgoztatni és továbbdolgoztatás esetén újabb munkacsoportot (ú. n. Schicht) kell beállítani, de ezeket a beállítandó új csoportbeli munkásokat is csak a hivatalos szakszervezeti munkaközvetítő juttathatja az üzemekhez a munkanélküliek közül. Általában a szakszervezeti munkaközvetítőtől lehet munkásokat kérni, aminek az a jelentősége, hogy csak a szakszervezetnek tényleges tagmunkásai jutnak elhelyezkedéshez. Természetesen a független nyomdák személyzete nem a szakszervezetek tagjai közül kerül ki, mert a szakszervezet ily üzemekből tagjait blokálás előtt kiemeli.²⁵

A nyomdaipar jelenlegi súlyos helyzetét legjobban megvilágítja az az indítvány, melyet a nyíregyházi országos iparoskongresszus 1935. szeptemberében az iparügyi miniszter elé terjesztett, s mely szerint megállapítható, hogy:²⁶

„Az egyes szakmákban duló üzleti verseny már oda-fajult, hogy az iparosság haszon nélkül, sőt: veszteséggel dolgozik, s hogy az üzleti verseny így elfajulhatott, annak okát a kongresszus abban látja, hogy az ipari termelésben az iparos-egyedek nem egyforma terheket viselnek. Nevezetesen vannak munkáltatók, akik nem törődve munkásaik szociális helyzetével, a nagy munkanélküliség teremtette helyzetet kihasználva, munkásaiknak aránytalanul alacsonyabb munkabért fizetnek, munkaidejüket korlátlanul kihasználják, de még továbbmenve, dacára annak, hogy az alkalmazandó és 4 évig tanuló tanoncok számát illetőleg törvényes korlátozás áll fenn, olyan nagy számban alkalmaznak tanoncokat, hogy ezáltal magukat társaikkal szemben túlos-túlon versenyképessé teszik.

²⁵ A nyomdai munkások 83%-a dolgozik napi 6 órát, tehát ennyi a szakszervezet tagja az összlétszámból. (1935. évi statisztika szerint.)

²⁶ A kongresszusi beadvány szövegéből idézve.

Ha ez a felfogás az egész szakmában érvényesül, akkor helye van — a kereskedelmi miniszter által legutóbb kiadott rendelet alapján — a kötelező minimális munkabérek hatósági megállapításának.

Másként áll a helyzet akkor és olyan szakmában, amelyben a szakmai munkáltatást illetőleg a munkabér és munkaidő tekintetében kollektív megállapodást létesítettek és annak rendezését be is tartják. Ha ezekkel szemben a kisebbség fent ismertetett módon jár el és lelkiismeretlenül kihasználja a munkások szomorú helyzetét, azzal nemcsak a munkásság társadalma ellen vét, de vét szakmai iparostársai ellen is, mert azokkal szemben illetéktelen és lelkiismeretlen —, összegezve: tisztességtelen versenyt támaszt.

Nem lehet célja az államnak, hogy munkásai vagy dolgozó polgárai verejtékes munkájuk ellenére se legyenek az államnak adózóképes tagjai. Nem államérdek, hogy egész iparágak szenvedjenek az ilyen eljárás folytán. Pedig éppen azok, akik munkásaikkal szemben ilyen eljárást követnek, rendszerint az állami, községi és szociális terhekkel adósak maradnak.

Mindezek alapján szükséges lenne olyan törvényes intézkedés, amely kimondaná, hogy oly szakmákban, amelyekben a munkaadók, valamint a munkásoknak többsége megállapodott szakmai munkáltatási feltételekben, nevezetesen munkaidő és munkabér kérdésében — ez a megállapodás kötelező erejű legyen a kisebbségre is.

A kongresszus annál inkább reméli, hogy a m. kir. iparügyi miniszter az iparosságnak eme kívánságát honorálni fogja, mert a legutóbbi kiadott és asztalosiparra vonatkozó munkaidőt szabályozó rendelet, valamint a minimális munkabérek megállapításáról szóló rendelet hasonló szociális szempontokat vesz figyelembe és főleg az elsőből kiérzik a szándék, hogy az egyforma teherviselés alapjára fektessék az ipari termelést, hogy ennek alapján bizonyos erkölcsi keretek közé szoríttassék az üzleti verseny."

Érdekes az a tény, hogy a genfi nemzetközi munkahivatal döntést hozott, mely szerint egyes országokban oly iparoknál, ahol

a bérek igen alacsonyok, ott az államhatalomnak kell szankciókkal odahatni, hogy a munkaadók által e sérelmes helyzet orvosoltassék. Ajánlatos állandó állami ellenőrzés alatt tartani a munkabérek változását. Itt egyes országokra és egyes iparokra rögtön megállapították a kívánatos minimális munkabéreket. Magyarországra a létminimumnál magasabb béreket kívántak törvényesen keresztülvinni s az volt a munkahivatal óhaja, hogy az egyes ipartestületek, mint szakképviselők nyerjenek jogot e rendelkezések betartásának ellenőrzésére.

A 8 órai maximális munkaidő még nincs ratifikálva, de ez a kérdés állandó tárgya a nemzetközi munkahivatalnak s így remélhető, hogy hamarosan ezen ügy elintézése is döntő stádiumba kerül, annál is inkább, mert az iparosság kívánsága szintén a napi 8 órai munkaidő bevezetése.

B) Szabadság kérdése. Munkaközvetítés a nyomdaiparban.

A nyomdaipari munkások bizonyos fizetési szabadságot élveznek, amelyet azonban nem az lt. biztosít nekik, hanem a szak-szervezet kollektív szerződése a főnökökkel eredményezte ezen szociális szempontból óriási jelentőségű pihenőt.

Mivel kb. egy 10 év óta dolgozó nyomdai segéd körülbelül 9 napi fizetési szabadságot kap évenként, joggal el kell ismer-nünk azt, hogy a többi szakmákkal szemben itt a társadalmi és szociális gondolkodás sokkal jelentősebb formában nyilatkozik meg, mint más iparoknál.

Ugyanis minden segéd, aki egy éve már mint segéd működik, évi egy nap fizetési szabadságot élvez, s ez fokozatosan emelkedett évenként 1 nappal egészen az évi 14 napi szabadságidőig. Jelenleg a szabadság folytatóságossága szünetel s 9 nap a legtöbb. Tekintettel arra, hogy így szabadságát ténylegesen olymódon élvezheti, mintha dolgozna, a fizetés által magasabb szellemi és szociális nívón mozoghat a nyomdaipari munkásság és már ez biztosítja felsőbbbségének elismerését és nagyobb kulturáját a többi ipari munkással szemben. A pirosbetűs ünnepek munkaszünet elle-nére is fizetendő, ami súlyos megterhelést jelent a nyomdatulajdo-

nosokra, de a szakma jövő nemzedéke iránti megbecsülésből, továbbá a fokozott munkakedv fenntartása céljából mindeddig — a súlyos gazdasági viszonyok ellenére is— zúgolódás nélkül eleget tettek ennek a főnökökre nézve előnytelen követelménynek.

Mivel a túlórázás a napi 6 órai munkaidőben megállapított szerződés alapján csak a legszükségesebb esetben engedélyezhető — miáltal a nagymérvű munkanélküliség enyhítését újabb munkacsoportok beállításával óhajtja elérni a szakszervezet — a főnökök ilyirányú követelményét, mintegy 25%-os felárral, ú. n. különórailtménnyel sújtja a tarifa. De a nyomdaipari munkásságban meglévő szociális együttérzés folytán, melyet a munkanélküli kollégákkal szemben éreznek, a munkások nem szívesen különóráznak — a felár ellenére sem. Sőt az egész magyar iparban kiemelendő az a tény, hogy a nyomdaipar mint egyetlen szakma nem vezette be az órabér fizetést, vagyis mindezekig a gyakorlatban a hetifizetés szokásos.

Természetesen a munkaközvetítés is a szakszervezeten keresztül történik. Ugyanis a szakszervezet csak a hivatalosan és szakszerűleg képesített ipari szakmunkást fogadja kebelébe, viszont annak jövőendő életkörülményeiről és munkaalkalmáról a lehető legteljesebb mértékben gondoskodik. Ha valahol szükség van kisegítő-, vagy másjellegű szakmunkásra, úgy a szakszervezet értesítése után annak kijelölő bizottsága a legmegfelelőbb embereket küldi el a kívánt helyre. Munkanélküliség esetén 18 hétig kap az illető szakmunkás (akinek legalább 52 befizetett hete van) heti 21 P-ös és további 18 héten át heti 10 P-ös segélyt; sőt ezután is heti 6 P-ös állandó összeggel támogatja őt a szakszervezet elhelyezkedéséig, sőt 30 évi befizetés után hivatalosan járó havi kb. 100 P-ig terjedő rokkantsági segélyt is kap elhalálozásáig.

Ezzel szemben azután súlyos anyagi követelményeket is támaszt tagjaival szemben a szakszervezet. Hetenkénti fizetésének körülbelül 15%-át fizeti be a szakszervezeti biztosító-pénztárába a nyomdaipari szakmunkás és jelentős összeget áldoz a külön segélyegyletének is. Természetesen nem-szakmunkások, vagy olyanok, akik valami oknál fogva a szervezetnek nem tagjai, vagy esetleg a szakszervezet kizárta őket, mindezekben az előnyökben nem részesülnek.

Mint innen is láthatjuk, a nyomdaipar oly különleges szociális intézkedéseket fogantatosított már eddig is a szakmunkások érdekében, amely egész egyedülálló a többi iparok iránykövetéseivel szemben. Meg van minden remény arra, hogy a jelenleg dúló gazdasági háborúk lezajlása után még sikeresebb és eredményesebb szociális munkásságot fejthet ki a főnökök és munkások összeműködése.

3. A sajtótörvényről. Szerepe a nyomdaiparban.

A nyomdaipar jelenlegi jogi helyzetében a sajtótörvény is fontos szerepet játszik.

Az 1914-ik évi magyar sajtótörvény legfőbb vezérelvül a sajtószabadság biztosítását tekinti, azzal a céltudatos korlátozással azonban, hogy csak a „tisztességes és komoly sajtó” az, amely a teljes szabadságra igényt tarthat; ellenben a sajtó útján, vagy annak felhasználásával elkövetett különféle visszaélések, mint: zsarolások, a közerkölcsöt sértő hirdetések, személyes hajszáok, valótlan hírek célzatos terjesztése, pornografikus irodalom stb., erélyes tilammal a lehetőségig meggátolandók, ha pedig elkövetettek, minél hatályosabban megtorlandók”.²⁷

Az új sajtótörvény megalkotásánál teljesen tisztában volt a törvényhozás azzal, hogy milyen óriási jelentőségű és áldásos hatású kultúrintézmény a sajtó, de amennyire elengedhetetlen elv egy alkotmányos államban a sajtó szabadsága, éppen olyan fontos és magának a sajtónak is érdekében áll a sajtóvisszaélések ellen megfelelő és hatályos gyors védelem nyújtása.

E visszaélések és kinövések s a tisztességtelen sajtóüzelmek elleni védekezés, a sajtótörvény másik vezérelve. Ennek eszközei: a sajtórendészet és sajtó-büntetőjog.

Habár a sajtótörvény nem tartalmazza a sajtóra vonatkozó összes jogszabályokat — ugyanis a sajtóvétségek kimerítő felsorolását és a sajtóeljárás részletes szabályozását mellőzi, illetőleg fenn tartja ezekre nézve a Btk. és Bp. rendelkezéseit —, mégis jóval

²⁷ A sajtótörvény miniszteri indoklásából.

bővebb terjedelmű a részletesebb szabályozása a felölelt legfontosabb sajtójogi kérdéseknek, mint a 48-iki sajtótörvény, s emellett több oly tárgyra is kiterjeszkedik, melyek az előbbiben egyáltalában nem voltak megoldva.

Az első fejezet bevezető rendelkezések cím alatt a sajtószerződés elvének kijelentése mellett (1. §.) megállapítja a sajtótermék és időszaki lap fogalmát (2., 3. §.).²⁸

A második fejezet részletesen és kimerítően megállapítja a sajtórendszert szabályait (5—31. §-ig), külön címek alá sorolva a sajtótermékek előállítására, vagyis a nyomdákra, továbbá a sajtótermékek terjesztésére (különösen az utcai terjesztésre) és falragaszokra, az időszaki lapokra, a helyreigazítási jogra, sajtórendszeti bűncselekményekre és egyes új sajtóvétségekre vonatkozó szabályokat. Ezek közül a colportagera (terjesztés) és helyreigazítási jogra vonatkozó szabályok teljesen újak, miután az 1848-iki sajtótörvény ezekre nem terjeszkedett ki; ugyancsak több új, a 48-iktól eltérő tényálladék szerepel a sajtórendszeti vétségek és kihágások között.

A harmadik fejezet „Sajtójogi felelősség” cím alatt a különleges sajtóbüntetőjogi felelősség rendszerét szabályozza. E fejezetben is több újítás van, így a sajtóvétségek fogalmi meghatározása (32. §.); a kiadó felelősségének kibővítése (35. §.); az átvevő és a nyomtatott hírlaptudósítók felelősségének tisztázása (37. §.) és a sajtójogilag sértett fél kártérítési igényének megállapítása (39. §.) tárgyában.

A negyedik fejezet tartalmazza a sajtóeljárást, azonban fenn tartja a Bp.-nek a sajtóperek elintézésére megállapított szabályait, de szintén több módosítással.

Az ötödik fejezet az időszaki lap kiadója és szerkesztőségének tagjai között fennálló jogviszonyról tartalmaz egészen új rendelkezéseket (57—60. §.). Részletesen megállapítja ugyanis a lapkiadó és szerkesztőség tagja közt létrejött szolgálati viszony felbontásának módjait, a rendes felmondási határidőt s úgy a szerkesztőségi tag, mint a kiadó részéről a rögtönös hatályú felmondás eseteit.

²⁸ A sajtótörvény fejezetének részletes ismertetését lásd 83. oldalon.

Alig lépett életbe az új sajtótörvény, rövid idő múlva kitört a világháború, amely természetesen a sajtószabadság elvének felfüggesztését eredményezte.

A kormány mindjárt a háború kitörésének napján az 1914. évi 5483/M. E. számú rendelettel az 1912: LXIII. t.-c. 11. §-a alapján felhatalmazta az igazságügyminisztert, hogy az erre okot szolgáltatató „időszaki lapoknak és minden más sajtóterméknek” ellenőrzését rendelettel szabályozza. Ez a szabályozás, vagyis a cenzura életbeléptetése, azonnal meg is történt és az 1914. évi 12.400/I. M. E. sz. rendelet elrendeli, hogy úgy az időszaki lapok, mint minden más sajtótermék sajtórendészeti köteles példányát már a szétküldés előtt kézbesítés útján be kell szolgáltatni a sajtó ellenőrzésére illetékesnek nyilvánított hatósághoz, vagyis az ügyészséghez, s annak engedélye nélkül időszaki lapnál csak három óra, más sajtóterméknél pedig csak egy hét múlva lehet a szétküldést megkezdeni.

A cenzura ezen újabb uralma, mely a háború befejeztéig a hadviselés érdekeinek természetes és szükséges védelme szempontjából nehezedett a sajtóra, még súlyosabb és rettenetesebb eredményű lett az összeomlás után. Előbb az ú. n. népköztársaság, majd a tanácsköztársaság önkénykedése a sajtóval szemben — a sajtószabadság örve alatt —, majd a társadalomra szabadított kommunista sajtótermékek özöne jelentik a magyar sajtó legszomorúbb korszakát.

A sajtótörvény hatálya csak a népköztársasági és kommunista uralom alatt volt felfüggesztve, illetőleg erőszakosan félretolva, egyébként a háború alatt, a proletár-diktatúra letörés után ismét életbelépett. 1921-ben új sajtótörvényjavaslat készült „a sajtótörvény egyes rendelkezésének ideiglenes módosításáról és kiegészítéséről”, mely különösen az ú. n. destruktív időszaki sajtó nemzetellenes irányát akarta kivételes szigorral letörni. Itt a szerző és felelős szerkesztő együttes felelőssége,²⁹ a felelős szerkesztő gondatlansági felelőssége,³⁰ a közérdekre veszélyes irányú lapok betiltása voltak a fő szempontok. A javaslat azonban, amely a nemzetgyűlé-

²⁹ Lásd francia sajtótörvénynél.

³⁰ Lásd német sajtótörvénynél.

sen is benyújtott, tárgyalásra nem került és így a sajtó-büntetőjogot³¹ ezidőszereint is az 1914. évi XIV. t.-c. tartalmazza.

Összegezve tehát láthatjuk, hogy az 1848-iki alkotmány mondtotta ki azt az alapelvet, hogy sajtótörvénnyel csupán a sajtószabadsággal való visszaélést kell megtorolni. A XIX. században keletkezett mindegyik sajtótörvényben az utólagos megtorlás rendszere érvényesült az előzetes cenzurával szemben és mindmáig is ez elv-alapja a sajtószabadságnak.

A nyomdaiparos szempontjából és felelősségét tekintve ez nem az ideális megoldás. Ugyanis gyakran előfordul, hogy valamely nyomtatásban megjelent munkát az ügyészség annak megjelenése után elkoboz. Ha pedig kinyomatás előtt küld el egy sajtóterméket a nyomdaiparos az ügyészséghez ellenőrzés céljából, úgy azt azzal a stereotip válasszal adják vissza az illetőnek, hogy „Magyarországon sajtószabadság van”.

Ezt orvosolni úgy lehetne, hogy egy információs jellegű közigazgatási szerv állana a kiadó, illetőleg a nyomdaiparos szolgálatára szakszerű, jogszerű és kötelező hatású tanácsával, mely hivatva volna kiküszöbölni ezen ipari szempontból sérelmes helyzetet.

A nyomdaipar fejlődése szempontjából eleinte a cenzura volt nagy hatású, majd a sajtószabadság elvének diadalmas előtörése ehelyett a sajtótörvényeket rendelte ki: megőrizni a terjesztendő erkölcsi eszmék tisztaságát.

Mivel a sajtótörvények általában csak a nyomdaipar üzőit érintették, már régóta kialakult az a tisztultabb jogi felfogás, hogy egyes sajtójogi deliktumok és eljárások külön elbánásban részesüljenek.³²

Régi időkben, sőt még ma is megállapíthatjuk, hogy egy ipar sem jutott oly közel a politikai tényezőkhöz, mint éppen a nyomdaipar, mert hiszen ez tette lehetővé új eszmék elterjesztését, — s minthogy régebben ipartörvény még nem volt: császári páténszel, majd sajtótörvénnyel szabályozták a sokszorosítóipart és üzőit.

³¹ A sajtó útján elkövetett büntettek és vétségek az 1897. XXXIV. t.-c. szerint az esküdtbíróóságok, jelenleg azonban azok szünetelése folytán a törvényszék tanácsának hatáskörébe tartoznak.

³² Sajtóvétség és sajtódelictum között az a különbség, hogy amíg utóbbi a sajtó által elkövetett bűncselekményt jelenti (pl. sajtó útján elkövetett rágal-mazás), addig előbbi valamely sajtóipari kihágás tényét meríti ki ilyen pl. ha a nyomdász nem küldi el a kötelező ügyészségi példányokat kellő időben.

A mai tisztultabb jogi felfogás ezt ipartörvények és rendeletek alkotásával oldotta meg, de kétségtelen, hogy még most is igen jelentős szerepe van a nyomdaiparban a sajtótörvények rendelkezéseinek.

Hogy most már kellőképpen megérthetők legyenek a magyar sajtótörvény folyományaként létrejött egyes nyomdaipari sérelmek, szükséges az, hogy összehasonlíthassuk a magyar nyomdaipar helyzetét más európai államok sajtótörvényeinek szemszögéből tekintve. Mert semmiféle tény önmagában nem bírálható mindaddig, míg az összevetés más, hasonló körülmények közt fennálló tényekkel ennek valóságát nem igazolja.

Ezért tekintsünk hát végig Európán és nézzük egyes jelentős országok és a körülöttünk fekvő államok sajtójogát, vajjon a nálunk nyomdaipari szempontból sérelmesnek tekinthető rendelkezések és tények ott milyen mértékben vannak meg és ha megvannak, mely körülmények eredményezték azokat.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IV. FEJEZET.

Európai államok sajtótörvényeinek ismertetése, különösebb tekintettel a nyomdaipar jogi helyzetére.

1. Az angol sajtójog.

Az angol sajtójognak ma élő alakja évszázados fejlődés eredménye. A nyomtatás kezdetleges korában a kézirat kinyomtatása engedélyezés alá esett, vagyis cenzura volt. Maga a nyomtatás pedig egy társaság, a „London Stationers Company” tagjainak privilégiuma volt. A mai értelemben vett sajtószabadság felé való haladás útját az indította meg, hogy a fent vázolt állapot alapjául szolgáló törvény, az ú. n. „Licensing Act”-t 1693-ban csak két évre hosszabbította meg a kormány és annak lejártakor, vagyis 1695. május 3-án megszűnt a „London Stationers Company” tagjainak nyomtatási privilégiuma a cenzúrával együtt, mely utóbbi soha többé vissza nem állíttatott.

Ezzel a ténykedéssel tulajdonképpen meg is szűnt Angliában a sajtószabadság meggátolása, mert ezután senki sem volt akadályozható közigazgatási intézkedéssel abban, hogy gondolatait szabadon terjeszthesse a sajtó útján. A sajtószabadság felett ugyanaz a független bíróság őrködött, mely védelmezte minden angol ember szabadságjogát. Miként Dawson mondotta: „...a XVIII. század bírái nem voltak egy despotikus uralkodónak szolgálai eszközei, mint amilyenek voltak elődeik a Stuartok alatt.”¹

¹ „... the judges of the XVIII. Century were not the servile instruments of a despotic monarch as had been their predecessors under the Stuarts...”

A cenzúra megszűnte után az ujságírásra nehezedett a régi, szigorú Libel törvény,² melyen két ízben enyhítettek: az 1792-ik Fox- és 1843-ik évi Compbell-Act.-ban. Ezek szerint törvénytelen az oly általános kutató, elfogató vagy lefoglaló parancs, melyet a kormány azon célból ad ki, hogy valamely tisztviselője kutasson valamely közlemény meg nem nevezett szerzőjének személye, vagy kézírata után.³

Ez azt jelenti, hogy az anonimitás jogát az angol bíróság már akkor elismerte és kimondotta, hogy közérdekű dolognak „fair” tárgyalása és bírálata megengedhető. Visszatérve a Libelre, mely az angol sajtótörvények sarkalatos pontja, azt a következőképen osztályozhatjuk:

1. Seditious Libel (kb. izgatás vagy lázítás),
 2. Blasphemous Libel (kb. istenkáromlás),
 3. Obscen Libel (kb. jóízlés és jóerkölcs védelme trágársággal szemben),
 4. Defamatory Libel (kb. jóhírnév és becsület védelme).
- G. Strokie szerint idesorozható még fentiekén kívül:
5. Slander of Title (kb. birtok- és rangvédelem).

Egy példa ez utóbbira: valaki kétségbevonja — anélkül, hogy állítása diffamáló lenne — másvalakinek tulajdon- vagy birtokjogát, valamely ingó vagy ingatlan dologra nézve. Ha állítása nem igaz, kártérítéssel tartozik.

² G. Strokie: „Slander and Libel” c. értekezésében kifejti, hogy a Libel meghatározása igen körülményes. E munkájában csak abban a vonatkozásban óhajtja megvilágítani, amennyiben a sajtójoggal és a sajtójogi felelősséggel kapcsolatos. Libel alatt érteni kell a legtöbb olyan bűncselekményt, amelyet szóban, írásban is el lehet követni, bár ma éppen a legjelentősebb megjelenési alakját a Defamatory Libel-t (jóhírnév védelme) szóval elkövetni nem lehet. Pikhorn magyarázata szerint a Libel jogvesztélyezett cselekmény és így az ilyen perekben a valóság nem lényeges ténykörülmény, ha a közlemény a köznyugalom megzavarására alkalmas volt. A sajtó-bűncselekmények, vagyis a Libel fajtái: lázító, fajtalan és becsületsértési közlemények, mely utóbbihoz pl. elegendő az is, hogy valakit egy cikk nevetségessé tegyen.

³ J. C. Pikhorn: „Some Historical Principles of the Constitutions” c. művében említ egy esetet 1836-ból, amikor lázító hangú sajtótermék megjelenésekor az ismeretlen szerző helyett — aki egyben kiadó is volt — a nyomdász ellen indítottak eljárást, de a bíró felmentette utóbbit, kijelentvén, hogy ártatlan embert nem büntethet az angol törvény és nem vonhat felelősségre jó-hiszemű iparúzóket.

A Slander kevesebb, mint a Libel, vagyis könnyebb fajsúlyúnak minősíthető. Pl. nem büntethető a szerző, ha való tényeket közöl közérdekből, vagy ha valónak hitt tényeket jóhiszeműen hozott le. Ez a felelősségmentesség élénken emlékeztet, mint később látni fogjuk, a magyar sajtótörvény 44-ik §-ára.⁴

Igen érdekes az, hogy az angol perrend szerint ugyanegy bűncselekményért valamennyi részes együtt vádolható, de két személyt, akik pl. ugyanazt az egy tiltott könyvet árulták, egy indiktemenben vádolni nem lehet. A köztörvényi sajtórendszerről írja J. C. Pikhorn: „Angliának e korában a politikai üldözés ideje elmúlt és nem valószínű, hogy az valaha is visszatér”.

A felelősség kérdése.

A felelősség terén az angol sajtójog ismer:

1. Kártérítésre irányuló perbeli felelősséget,
2. Büntetőperbeli felelősséget és
3. Anonimitás védelmében kifejtett felelősséget.

Felelősség szempontjából a kiadó publisher⁵ áll előtérben. A szerző is csak akkor és azért felel, mert kiadó, éppen így a lap-tulajdonos, a szerkesztő és nyomdász is csak akkor és azért felelnek, ha publisherek.

A szerző, aki a kéziratot közzététel végett a kiadóhoz küldi, ezzel a ténnyel elkövette a publikációt (a kiadóval szemben) és elköveti úgy a kiadó, mint a szerkesztő, ha a kéziratot közlés céljából a nyomdába küldi (a nyomdásszal szemben) és ugyancsak elkövetik ők mind a publikációt a nyomdaiparossal együtt.⁶ Vagyis a nyomtatvány forgalomba kerülésének pillanatában valamennyien

⁴ A magyar sajtótörvény 44. §-a a következőképpen szól: „Oly közlemény tartalma miatt, mely az országgyűlést vagy bizottságait hatóságok, vagy más a törvény által alkotott testületek nyilvános iratait, vagy azok nyilvános tárgyalásait hív szellemmel és igazán közli: sem bünvádi eljárásnak, sem kártérítési igénynek nincs helye.”

⁵ A. W. Dicey i. m. szerint „publisher” alatt az angol jogi nyelvben érteni kell mindenkit, aki a Libelt tartalmazó iratnak közzétételében — ideértve a ferjesztést is — cselekményével közreműködött.

⁶ Horváth Dániel magyarázata.

publisherekké válnak és azzá lesznek mindannyian és mindannyiszor újra, ahányszor a nyomtatvány egy-egy példánya eladásra, vagy másként forgalomba kerül, mert ők mind a Libelt tartalmazó irat közzétételében szándékosan vagy gondatlanul közreműködtek, esetleg vétkesen nem akadályozták a publikálást, azaz a nyilvánosságra hozatalt. Ezért lehetséges mégis, hogy a nyomdaiparost is elítélik, ami pedig jogunk fokozatos, illetőleg egyetemleges felelősségéhez hasonló sajtójogi felelősséget tételez fel.

A publishereknek egymás közötti viszonyában a kár viselésének méltányos elosztása végett az angol jog nem ad védelmet.⁷

Az angol nyomdaiparosok a veszély ellen úgy védekeztek, hogy biztosítékot követeltek a kiadótól vagy a szerzőtől. A bíróság azonban nem honorálta az ilyen garanciavállalásból származó követeléseket. Kétségtelen azonban az a tény, hogy az angol bírók véleménye ily ügyekben megoszlik. A garanciavállalásra közöl egy példát a nyomdaipari életből a „The English Printer” 1921. 4-ik száma. A per tárgya az volt, hogy a „Vanity Fair” című ujság tulajdonosa és kiadója közösen aláírt okmányban kötelezték magukat a „Vanity Fair” nyomdászával szemben, hogy mindennemű oly kárért, mely őt a lapban lévő szövegben előforduló Libel miatt éri: teljes kártérítést adnak. Mikor ez ténylegesen elő is fordult: a nyomda tulajdonosa ezen okira támaszkodva megindította a pert a lap kiadója ellen, de a bíróság a keresetet elutasította és kimondta az aláírt okmány érvényességét.⁸ Indokolásában arra az általánosan érvényes szabályra hivatkozik a bíró, hogy tiltott cselekményt együtt vagy közösen elkövetők, illetőleg azt előmozdítók részére a cselekményükből származó kár megosztására irányuló

⁷ A magyar jogban ezzel látszólag ellenkező az általános szabály. A Mtj. 1723. 1. §. bekezdése a következőket állapítja meg: „Egymás között a tettesek vétkességük arányában, ha pedig arányt nem lehet megállapítani, felelősek a kárt viselni”.

Ez a jogszabály különösen a nyomdaipar szempontjából sérelmes, mert gyakran megtörténik, hogy a nyomdász bűnösségének fokát tekintve, ártatlannak mondható a szerzővel és kiadóval, vagy a lap tulajdonosával szemben, s így visszatetsző az, hogy mégis a nyomda tulajdonosa fizesse meg a súlyos kártérítést csupán azért, mert a sértett ő ellene fordul, vagy mert az előbbieknél nincs miből fizetniök. Lásd ezt bővebben a magyar sajtótörvénybeli egyetemleges felelősségről szóló résznél.

⁸ Magánúton azért természetesen még az egyezkedés lehetséges maradt.

törekvést, a jogszolgáltatásra hivatott bíróságok nem ismerhetik el. Hogy azonban a kár ne teljes egészében az ügyben ártatlan nyomdatulajdonost érje, felszólította a feleket, hogy magánegyezséget létesítsenek a kár közös viselésére. Ez utóbbi meg is történt.

M. Wolf szerint idesorozhatók még a „Contempt of Court” (bíróság semmibevétele, esetleg a bíróság megvetése), melynek lényege, hogy bírósági eldöntésre váró ügyről akár híradás, akár véleménynyilvánítás formájában semmi olyat nem szabad nyomtatásban közzétenni, ami az igazságszolgáltatás befolyására alkalmas lehet.

Horváth Dániel idézett munkájában a Smith & Sohns és a Clinton & Harris-ügyeket említi, melyek nagyjából ilyirányú sérelmeket tartalmaznak a nyomdaiparra nézve 1908, illetőleg 1913-ban.

Az anonimitás kérdése.

Az anonimitás védelme 1763-ban foglalkoztatta először az angol jogászvilágot⁹ s feltették a kérdést, szabad-e kutatni a meg nem nevezett szerző személye és a kézirata után, akár van nevezve szerző, akár nincs. A parlament, ahol ez az ügy nagy vita tárgya volt, kiemelte, hogy az ilyen parancs az igazságszolgáltatás embezeit kémekké és besúgókká változtatná s különösen a kéziratutáni kutatás válna inkvizitórius eljárássá annak tulajdonosával szemben, a nyomdászra pedig oly elijesztő hatással volna, mint a sajtószabadság megszüntetése és sajtó elnyomása.¹⁰ Ez az egészséges jogi felfogás azóta is fennáll Angliában.

Az angol sajtójogi felelősség szabályai az anonimitás jogát

⁹ Hastings Kelke: „An Epitome of Constitution” című munkájában leírja részletesen a Wilker-Wood (1763) és a Leach-Money (1765) esetekkel kapcsolatban, hogy a szerző keresése közben oly súlyos fenyegetéseket használtak a nyomdaiparossal szemben, hogy az az első esetben öngyilkos lett. A második esetben a hatóság igen nagy pénzbüntetéssel sújtotta a nyomdaiparost úgy, hogy ez annak teljes anyagi tönkremenését hozta magával. Ez a két eset eredményezte a kérdés rendezését és a jelenlegi liberális álláspont megszületését.

¹⁰ Az eredeti szöveg szerint: „... the suppression of the Press.”

respektálják¹¹ annyiban, hogy nem kötelezik a névtelenül, vagy álnév alatt megjelent sajtóközlemény szerzőjét arra, hogy magát felfedje, sőt a kiadót, vagy felelős szerkesztőt sem kötelezik arra, hogy szerzőt megnevezze, vagy ha a szerző nevének titokban tartását ígérte meg, hogy azt elárulja.¹²

Mint általában láthatjuk, az angol sajtótörvény a nyomdai iparral és annak üzőivel szemben a leghumánosabb viselkedést tanúsítja, mert örök elve az angol jognak a „free Justice”, vagyis a szabad igazság.

¹¹ Horváth Dániel szerint különösen azért fontos ez, mert téves az a feltevés, hogy az 1830-iki belga forradalom vívmánya az anonimitás kivívása és ennek kifejezője az 1831-iki belga alkotmány fokozatos sajtójogi felelősségi rendszere, mely azóta több európai államban és így nálunk is utánzásra talált.

¹² Gadó István szerint a felelősségi szabályok helyes értelmezésével nem egyeztetelhető össze az álszerző szerepeltetése, sem pedig a kiadó, illetőleg felelős szerkesztő sajtójogi felelősségének az elfogadása, mielőtt megállapítható volna, hogy az igazi szerző kiléte ki nem deríthető, vagy ha igen, el nem érhető s sajtójogi felelősségre nem vonható.

Hans Pardey szerint a szerzőt éppen úgy ki kell nyomozni, vagy legalábbis a kinyomozást megkísérelni, mint a közönséges bűnperben a tettest. Viszont áttérni a fokozatban következő személyre csak akkor lehessen, ha a szerző ki nem deríthető, vagy felelősségre nem vonható.

2. Ausztria sajtójoga.

A két legjelentősebb ismérve az osztrák sajtójognak, hogy az osztrák sajtószabadság csak az 1894. július 9-iki törvény korlátozásait ismeri el. A nyomdaipar gyakorlása koncessióhoz van kötve. Ennek történeti adottságai a magyar sajtójoggal nagyjából megegyeznek.

Ferdinand Kadecka szerint leghelyesebb a következőképpen felosztani az osztrák sajtójogot:

I. §. Sajtójogi alapfogalmak.

Ennek részei:

A) Sajtószabadság, B) Sajtótermékek fogalma, C) Egyes különös sajtótermékek.

Ezek: 1. újságok; 2. a nemzetgyűlés, tartománygyűlés, tudományos akadémiák, a múzeumok stb. által és hatáskörében kiadott sajtótermékek; 3. nyomtatványok, melyek kizárólag közlekedési, saját és szakmai célokat szolgálnak; 4. plakátok és oly nyomtatványok, melyek három ívnél kevesebbet tesznek ki.

D) A sajtótermékek terjesztése.

II. §. Sajtóipartörvény.

Ez részletesen szabályozza a nyomda tulajdonosának felelősségét a sajtójog szempontjából és megállapítja a személyzet által elkövetett sajtóvétségeknek beszámítási fokát a nyomdatulajdonosok szempontjából. Nagyjában megegyezik a mi sajtótörvényünk

idevonatkozó rendelkezéseivel, csupán a felelősség a nyomdaiparos részéről súlyosabb, mert megelőzi a kiadóét.

Sajtójogi felelős személyek: 1. nyomdatulajdonos; 2. kiadó; 3. felelőskiadó; 4. újságtulajdonos; 5. felelős szerkesztő; 6. más felelős személy; 7. terjesztő.

III. §. Sajtórendészet.

Foglalkozik: 1. az impresszum (nyomdajegy), 2. a kötelező példányok, 3. az adminisztrációs külföldi újságoknál használható terjesztési tilalmak kérdésének rendezésével.

IV. §. Sajtóbüntetőjog.

A) Anyagi rész.

F. Kadecka idesorolja: 1. az általános határozmányokat; a sajtódeliktumokért, a pénzbüntetésekért és a bírságokért való felelősséget, a nyomdai lemezek és anyagok elkobzását és hasznavehetetlenné tételét; 2. az oly különleges határozmányokat, mint az elévülés, az ítélet nyilvánosságra hozatala, a deliktum egység és többség, sajtótermék jogellenessége.

Különlegessége e törvénynek, hogy sajtójogi gondatlanságot ismer a fokozatos felelősség helyett és így enyhébb elbírálást tanúsít a nyomdaiparossal szemben, mint a magyar sajtójog.

B) Különleges határozmányok.

Ez a fejezet tárgyalja a különleges határozmányokat a sajtó-eljárásokban és itt ismerteti az elkobzási elévülést, a pénzbüntetés- és költségért felelős személyek jogi helyzetét, a tanuskodási kényszer feloldását és a helyhatósági előírásokat.

C) A sajtó útján elkövetett megvesztegetés.

V. §. sajtójogi összefüggő eseteket osztályozza:

1. A sajtó a nyilvánosság szolgálatában.
2. Köteles példányok.
3. Bírói végzések kötelező nyilvánosságra hozatala.

4. Plakátok és hirdetések köteles bemutatása az előírt hatóságnál.
5. Hírek védelme.
6. Ujságírójog.
7. Ujságok védelme súlyos rágalmozások ellen.

Az osztrák sajtótörvény ezen fejezete egészen különleges újításokat tartalmaz a többi európai állam sajtójogával szemben. Elsősorban a köteles-példányok száma csupán kettő: 1 példány az Osztrák Nemzeti Könyvtár részére Wien-ben és 1 példány az Egyetemi Könyvtár részére ugyancsak Wien-ben. Ezen rendelkezés tulajdonképpen a nyomdaiparos helyzetének könnyítésére szolgál, miként az a törvény miniszteri indokolásából kitűnik, mert a nyomdatulajdonost terheli a kötelező példányok nyersanyagának költsége. Speciális különlegessége az ujságíró jogának lefektetése. Ezt természetesen azóta rendeletekkel reformálták. Az ujságok védelme súlyos rágalmozások ellen is jelentős pontja az osztrák sajtótörvénynek, mert módot nyújt arra, hogy az ujságok — és így közvetve a nyomdaiparosok is — rágalmozás ellen a törvéynél védelmet találjanak. Különös specialitása még az osztrák sajtótörvény eljárási részének az ú. n. „Objektives Verfahren“, mely szerint, ha egy bizonyos személy megbüntetése nem lehetséges, úgy a sajtótermék hasznavehetetlenné tétele is kimondható.

Általában az tapasztalható, hogy Ausztriában a sajtójog szigorúbb eljárást követ, mint az őt környező államok bármelyike. Ez különösen áll a nyomdaiparos szempontjait tekintve, mert az osztrák sajtójog felelősségi rendszere közvetlenül sújtja a nyomda tulajdonosát, illetőleg arra az álláspontra helyezkedik, hogy kellő gondosság mellett a nyomdaiparos nem vállalhatta volna az inkriminált munka elvégzését. Ennek az elvnek a háttérében a régi, szigorú cenzúraintézkedések maradványát lehet felfedezni. Érdekes azon magyarázat,¹³ mely szerint, ha az osztrák közjogi elképzelés szabaddabb álláspontot tanusított volna 1862-ben és 1868-ban a sajtóipari kérdésben, úgy az ennek visszahatásaként 1894 július 9-én életbe léptetett sajtótörvény is kevesebb szigorúsággal megoldhatta volna e problémát.

¹³ Hermann Fuchs: „Die Pressefreiheit der Gegenwart“ c. tanulmányából.

3. A német sajtótörvény.

1874 május 7-én életbe léptetett német sajtótörvény a Reichspressgesetzben meghatározott korlátozásoktól eltekintve (1. §) a sajtószabadság elvén áll.

A fokozatos felelősségi rendszertől abban különbözik, hogy a fokozatos felelősséget a törvény által meghatározott gondatlansági esetre is (Fahrlässigkeit) kiterjeszti a 20. § és 21. §. Kurt Häntschel és Hans Marx e rendszert a jelzett szakaszok elvi álláspontja miatt gondatlansági felelősségi rendszernek nevezik.¹⁴

Nézzük tehát a jelzett szakaszokat.¹⁵

20. §: A bűncselekményt tartalmazó nyomtatványra és a büntetőjogi felelősségre a közönséges büntetőtörvények irányadók. Időszaki lapoknál a felelős szerkesztő, mint tettes büntetendő, kivéve, ha különös körülmények az ő tettességét kizárják.

21. §: Ha valamely nyomtatvány tartalma büntetendő cselekmény tényálladékát foglalja magában, úgy felel érte: 1. a felelős szerkesztő; 2. a kiadó; 3. a nyomdász. De felelősek mindazok, akik a nyomtatványt iparszerűleg terjesztik, hacsak a 20. § alapján, mint tettesek és részesek nem büntethetők. Gondatlanság miatt 1000 RM-ig terjedhető pénzbüntetéssel, vagy 1 évig terjedhető fogházzal, illetőleg államfogházzal büntetendők azok, akik a kötelességszerű gondosságnak alkalmazását, vagy oly ténykörülményeket nem tudnak bizonyítani, amelyek e gondosságot kizárták tették. A büntetés a megnevezett személyekre ki van zárva akkor, ha az első-

¹⁴ Das System der sogenannten Fahrlässigkeits-Ordnungstrafe.

¹⁵ Hans Marx idézett munkájából.

bíróság ítéletéig megnevezik a szerzőt, vagy a beküldőt (Einsender) vagy sorrendbeli előzőjüket,¹⁶ vagy nem időszaki lapnál a kiadót. 1874.-i német sajtótörvény beosztása¹⁷ a következő

I. fejezet: A német sajtójog tárgyi és történelmi alapjai.

- A) Értelmi és szellemi természete,
- B) Alkalmazási terület,
- C) Története és jogi eligazítása.

II. fejezet: A sajtószabadság.

- A) Sajtószabadság értelme és jogi biztosítása,
- B) Sajtószabadság szellemi lényege,
- C) Sajtószabadság tárgya, tartalma és korlátozásai,
- D) Sajtótörvény tilalmai, állami korlátozásai,
- E) Sajtószabadság átmeneti jellegű korlátozásai,
- F) Időszaki lapok függetlensége, mint a nyilvános érdekek öre.
- G) A sajtó privilégiumai.
 - a) A sajtó feladatainak elismerése és előmozdítása a nyilvánosság részéről.
 - b) Sajtótermék belső szabadságának és külső függetlenségének biztosítása magángazdasági szempontok befolyásától.

III. fejezet: Sajtórendészet.

- A) Sajtórendelet értelme és jogi szabályozása.
- B) Indítók és körülmények.

¹⁶ Feltétel, hogy az ú. n. előzőnek a németbirodalmi bíróság hatásköre alatt kell állania.

¹⁷ Kurt Häntschel idézett munkája szerint.

- C) A felelős szerkesztő jogai és kötelességei.
- D) Rendőri kötelező példányok.
- E) Helyesbítési kötelezettség.
- F) Külföldi sajtótermékek sajtószabadsága Németországban.

IV. fejezet: Sajtóperjog.

V. fejezet: A sajtó állami célokhoz való igénybevétele.

VI. fejezet: Sajtóbüntetőjog.

- A) Sajtó büntetőjogi felelősség.
- B) Elévülési idő.
- C) Sajtó útján elkövetett vétségekről és kihágásokról.

VII. fejezet: Sajtóiparjog.

- A) Sajtóipartörvény jelentősége és szükségessége.
- B) Állandó iparúzó bejelentési és terjesztési joga.
- C) Vándoriparúzők jogi helyzete, az erkölcsi megbízhatóságról, kaució letétele állami munkáknál.
- E) Posta kötelességei a sajtótermékek elszállításánál.

VIII. fejezet: Az újságírójogról.

IX. fejezet: A sajtótudósítás állami védelméről.

X. fejezet: A sajtószövetkezetek szükségességéről.

- A) Belföldi lapoknál.
- B) Külföldi lapoknál.
- C) Nemzetközi és általános vonatkozások.

A német sajtótörvény, miként ebből a felsorolásból is látható, roppant alapossgal tárgyalja az összes kérdéseket, amelyek csak előfordulhatnak a sajtójog és sajtójogi felelősség, valamint a sajtóipar terén. A II. fejezet C. pontjának 5. szakasza pl. védi az előkészítésben álló, kiadásban lévő és terjesztésre szánt sajtótermékeket és így akarja a sajtóipart bizonyos állami védelemben részesíteni. Ugyanennek D. pontja szerint a sajtótörvény tilalmai és korlátozásai nem csupán törvényszéki tudósításoknál és becsületügyeknél vannak meg, hanem a katonai tudósítások, tiltott szövegeknek későbbi időpontban való kinyomása, 18 éven aluliaknak sajtótermékek terjesztése alól való kizárása stb., mind azt a szociális célt szolgálják, hogy olyan egyéneket felelősségre vonni ne lehessen, akiknek szerepe az inkriminált vétségben nem tisztázott.

A III. fejezet B. pontja megállapítja, hogy szaklapoknál kötelező példány nincs és megokolásban a nyomdaiparos költségkímélését emlegeti. Az elévülési időt a sajtótermékeknel 6 hónapban állapítja meg és a büntetendő tartalmú sajtótermékek hasznavehetetlenné való tételéről a nyomdaiparos bevonása, illetőleg költségeinek részleges megtérítése mellett döntött. Az ismeretlen szerző elleni eljárás kevesebb ipari sérelmet eredményez, mint a többi sajtótörvényeknél általában. A nyomdaipar szempontjából igen jelentős a VII. fejezet, a sajtójogról szóló rész, ahol a törvény felhívja a polgári bíróságokat: a nyomdaipari tisztességtelen versenyleküzdesének előmozdítására.

A nyomdaipar jogi helyzetét is szabályozta ez a törvény. A gondatlansági felelősség, amely itt a nyomdászt sújtja, nem népszerű sajtóipari megoldás, ugyanis sok kifogást hozhat fel a szerző, — de keveset a nyomdaiparos. Vagyis arra hárítható át a bűnösség, akire a törvény akarja.

Az eddigiek alapján azonban kétségtelenül kitűnik, hogy a német sajtótörvény valamennyi közül a legalaposabb és legrészletesebb. Mindenre kiterjed a törvényalkotó figyelme és mindezt rendszerbe foglalja, úgyhogy ezáltal a sajtó és nyomdaipar helyzetét a legteljesebb megvilágításban tudja előtárni.

4. Francia sajtótörvény.

Franciaországban jelenleg az 1881 július 29-iki sajtótörvény van érvényben, amely szerint a felelősség fokozatos, de nem kizáró és a sajtóvétség tárgyában — a rágalmazás és becsületsértés kivételével — az esküdszék ítél. A francia sajtótörvény szubjektív tényálladási eleme a szándék (intention).¹⁸ A 27. és 28. §-ok erre vonatkozólag az alábbiakat tartalmazzák. Fokozatos felelősségi sorrend a következő:¹⁹

1. Felelős szerkesztő, vagy kiadó.
2. Szerző.
3. Nyomdatulajdonos.
4. Elárusító, vagy terjesztő.

Az általános meghatározáson kívül a sajtó-bűncselekmény fogalmát a francia sajtótörvény állapította meg és a sajtó útján elkövethető bűntetteket a következőképpen osztja fel:

1. A bűntettre, vagy vétségre való felhívás. (Provocation aux crimes et délits.)
2. A köz elleni vétségek. (Délits contre chose publique.)

¹⁸ „Un délit de presse ne peut exister que ce soit auteur au commis volontairement et en commissance de cause fait incriminé: l'élément moral du délit c'est l'intention de nuire qu'on définit ainsi.”

¹⁹ E sajtótörvény 42. article-je teljes terjedelemben az eredeti szöveggel ez: „Seront passible comme auteurs principaux des peines qui constituent les répressions des crimes et délits commis par la voie de la presse dans l'ordre suivant:

1. Les gérants ou les éditeurs, quelles soient leur profession ou leurs domination.
2. Leurs défaut et des éditeurs.
3. Défaut des auteurs avec les imprimeurs.
4. Défaut des imprimeurs et des vendeurs, distributeurs ou efficheurs.”

3. Személyek elleni véltiségek. (Delits contre les personnes et diffamation.)

4. Az államfő és idegen politikai ügyvivők elleni véltiségek. (Délits contre les chef d'état et agents diplomatiques étrangers.)

A sajtó-bűncselekmények Franciaországban ilyenformán, mint anyagi törvények, az általános büntető törvénykönyvben vannak szabályozva. Ezek közül megkülönböztethetők a tisztán sajtó-bűncselekmények, vagyis azok, amelyek tényálladéka a szöveg tartalmában van és ahol a sajtóbűncselekmény egyik része a bűncselekménynek (zsarolás) és megkülönböztethetők a sajtórendészeti kihágások. Az első szerves sajtótörvény az 1828-ik évi francia volt. Ez állapította meg szabadság biztosíték gyanánt a felelős szerkesztő (gérant) intézményét is, mely későbbi elfajulásában magát az őt létrehozott szabadságot is kikezdte. Ugyanis e francia sajtótörvény volt elődje az 1831-iki belga sajtótörvénynek, sőt később az 1848 március 26-iki piemonti első olasz sajtódekrétumnak is. És ez volt az oka, hogy az olasz törvény a hirlapokra francia minta szerint a felelős szerkesztő és szerző együttes felelősségét állapította meg, míg a magyar a belga nyomán a felelős szerkesztő fiktív felelősségét csak a szerző híján ismerte el, utánuk pedig külön fokozatban a kiadó és nyomdász felelősségét. Ezért nevezték el a felelős szerkesztőt szalmabábnak (Strohmannak) vagy bűnbaknak. Erre érdekes példát közöl Kenedy Géza az új olasz sajtótörvényről szóló tanulmányában: A szélső forradalmi pártok Itáliában ilyen állandó fizetéssel ellátott álszerkesztő-fajankókat használtak villámhárítónak, sőt egyik milánói ujság kiadója a kórházban egy már végét járó tüdővésztes embert fogadott fel magának olcsó pénzért álszerkesztőül, akit még megidézni sem lehetett, ha történetesen eljárás indult meg a lap ellen.

5. Olasz sajtótörvény.

Az olasz sajtójog a sajtóvétségekért való személyes felelősség módjául most az 1930-ik évi október 19-én életbe lépett új büntető-törvénykönyvben a következőket állapítja meg:

57. szakasz: A sajtó által elkövetett bűncselekményekre a következők rendeltetnek:

1. Ha időszaki nyomtatványról van szó, úgy az, aki felelős igazgatói, vagy felelős szerkesztői minőségét betölti, már ezek által is felelős az elkövetett bűncselekményekért, fentmarad azonban a közlemény szerzőjének felelőssége is.

2. Ha nem időszaki nyomtatványról van szó, a cselekményért a közlemény szerzője felel, de ha ez is ismeretlen, vagy nem büntethető, akkor a kiadó és ha ez is ismeretlen, vagy nem büntethető, úgy végeredményben a nyomdatulajdonos a felelős.

58. szakasz: A megelőző szakasz rendelkezéseit kell alkalmazni akkor is, ha az időszaki, vagy a nem időszaki nyomtatvány közzétételénél nem vették figyelembe az erre vonatkozó törvényes rendelkezéseket.

Ha az idézett szakaszban megjelölt személyek ismeretlenek, vagy nem büntethetők, úgy a nyomtatványban foglalt bűncselekményért felelősek mindazok, akik bármely módon terjesztették a nyomtatványt.

E törvény szerint a lap tulajdonosai és a kiadók egymás között egész vagyonukkal egyetemlegesen felelősek a bírói ítéletben megállapított károkért, kártérítésekért, pénzbüntetésekért és okozott költségért.

Lapbiztosíték letételét a törvény nem kívánja meg; az eddigiekben megjelölt felelősségekért azonban a nyomda gépei, betű-

és egyéb felszereléseit törvényes zálogul szolgálják. A nyomdatulajdonos e teherrel csak akkor szabadulhat, ha a tárgyak mindenkor értékét zálogul a kir. törvényszék elnökénél leteszi. A berendezéseket a viszonyok szerint kell értékelni és az értékelést minden évben meg kell ismételni.

Végeredményben azt látjuk, hogy a régi felelősségi elvvel (fikciók) a fasiszta sajtóreform sem tudott egészen szakítani, sőt a nyomdatulajdonos és a szerző régi együttes felelősségét is megtartotta.

6. Belga sajtótörvény.

A belga sajtótörvény hozta elsőnek a fokozatos felelősséget, melyet aztán az európai sajtótörvények nagyrésze átvett. Sajtójogi felelősségének sorrendje a következő:

1. Szerző.
2. A szerkesztő.
3. A kiadó.
4. A nyomdatulajdonos.

A bíró lépésről-lépésre haladva annál állapodik meg, aki a fokozatban előzőjét meg nem nevezi. A szerzőnél feltétel, hogy tényleg szerző legyen, de nemcsak „auteur” (Verfasser), hanem „Auteur du delit” (Urheber) is.²⁰ A szerzőnek ezenkívül az alkotmány 18. §-a szerint Belgiumban kell laknia.²¹

7. Hollandia és Svájc

nem ismer külön sajtótörvényt, hanem az 1881-i kodex állapítja meg a tettesek és részesek együttes felelősségét, csupán a kiadóra és a nyomdászra vonatkozó kivétellel. Ez és az 1894. évi svájci kodex Európa legliberálisabb sajtójogi rendelkezéseit tartalmazzák, amelyek a nyomdaipar pártolásában és általában az emberi függetlenség és gondolatszabadság elismerésében legtovább jutottak el.

²⁰ Friedrich Zimmermann magyarázata szerint.

²¹ Az eredeti szöveg szerint: „Lorsqu'un auteur est connu et domicilié en Belgique, l'éditeur, l'imprimeur et le distributeur ne peuvent être poursuivis.”

8. Cseh-Szlovák sajtótörvény.

Régebben az osztrák sajtótörvény rendelkezései voltak itt érvényben, de 1920-ban megindult a mozgalom önálló sajtótörvény létesítésére.

Jelenleg az 1924 június 23-án életbeléptetett 124. számú törvény szabályozza a cseh sajtójogot.²²

Sajtódeliktumért felel e rendelkezés értelmében:

1. A szerző.

2. A felelős szerkesztő a kiadóval együttesen.

Nem büntetik a szerkesztőt, ha az inkriminált közleményt állásának érdekében, vagy más kényszerítő körülmény miatt tette közzé. A felelős szerkesztőt a szerző mellett kihágás miatt ítélik el fogházra. Érdekes a törvény azon rendelkezése, mely szerint minősítő körülménynek veszi a kilátás nélküli valódisági bizonyítási vállalkozást.

Új és eddigi sajtótörvényekben ismeretlen intézmény az ú. n. „békéltetési eljárás”, mely szerint a bíró hivatalból tárgyalást tűz ki a felek kibékítésére. Ha a vádlott megfelelő elégtételt ajánl fel, úgy a bíró felmentheti a vádlottat akkor is, ha a sértett ezt nem akarja elfogadni. Ezáltal módot nyújt a törvény egyes nyomdaipari sérelmek kiküszöbölésére. A szigorú fogházra ítélt szerkesztő két évig nem lehet felelős szerkesztő. Általában megállapítható, hogy a törvény meglehetősen liberálisan kezeli a sajtót, csak a kisebbségek lapalapítási szándékát korlátozza erősen és veti alá szigorúbb cenzurának.

²² Dr. Perényi Béla: „Az új csehszlovák sajtótörvény” című tanulmányából. Eperjes, 1925.

9. A spanyol köztársaság sajtótörvénye.

A spanyol köztársaság kormánya új sajtótörvényt alkotott a közelmúltban, amely 1935-ben már életbe is lépett. A törvényben nincs szó felelős szerzőről; a megjelent közleményekért a felelős szerkesztő, ennek hiányában az ujság főszerkesztője viseli a törvény előtt a sajtójogi felelősséget. A nyomdatulajdonos ezáltal mentesítve van a nála készült ujságban elkövetett vétségek büntetőjogi következményei alól. A törvénymagyarázat miniszteri megokolása szerint ez így van rendjén, mert „... a nyomdatulajdonosnak gyakorlatilag lehetetlen megakadályozni a sajtótörvénybe ütköző közlemények megjelenését. És az alkotmány egyik legfontosabb szerepe az, hogy állam és az iparostársadalom közötti összhangot biztosítsa”²³.

10. A jugoszláv sajtótörvény

a közelmúltban lépett életbe és különlegessége az, hogy eltörli az összes eddig fennálló megelőző — (preventív) intézkedéseket, de megállapítja, hogy utólag minden lapot el lehet kobozni — bírói ítélet alapján. A felelősség kombinált, amennyiben az aláírt cikkekért a szerző, az alá nem írottakért a szerkesztő felel. A nyomdai iparos felelősségét iparvédelmi szempontokból a lehető legkisebbre redukálja. A sajtóvétségek elévülési idejét egy esztendőben állapítja meg.²⁴

²³ „Le printeur” c. szaklap 1935. évi kötetéből.

²⁴ Bácsmegyei Napló, 1925. évi februári számából.

V. FEJEZET.

A nyomdaipar jogi helyzetének sajtórendészeti sérelmei, különös tekintettel a sajtótörvényre.

A továbbiak megértéséhez szükséges, hogy megismerjük a magyar sajtótörvény bevezető rendelkezéseit.

Az 1. §. kimondja, hogy sajtó útján mindenki szabadon közölheti és terjesztheti gondolatait.¹

A 2. §. szerint: sajtótermék valamely iratnak, ábrázolatnak, vagy zeneműnek műszaki vagy vegyi úton előállított többszörösítése.

A sajtótermékre megállapított jogszabályokat megfelelően alkalmazni kell a gondolatnak fonográf, vagy más készülék útján többszörösített kifejezésére.

3. §. kimondja, hogy időszaki lap az egy hónapot meg nem haladó időközben megjelenő minden hirlap, vagy folyóirat.

Az időszaki laptól elkülönítve is megszerezhető melléklet csak akkor időszaki lap, ha önmagában is annak fogalma alá esik. Vagyis valamely lap kiegészítő és ezzel tartalmilag egységes részének csakis az oly nyomtatvány tekintendő, mely a főlap mellékletéül szolgálván, attól elkülönítve, mint fennálló sajtótermék meg nem szerezhető. Ezzel szemben az elkülönülten is megszerezhető lap-melléklet vagy rész minden korlátozás nélkül a sajtótörvény 3. §. első bekezdése alá esik. De az időszaki lap ily melléklete gyanánt egyízben megjelent nyomtatvány nem időszaki lap.

¹ E rendelkezések csakis azoknál a sajtótermékeknel alkalmazhatók, amelyek annak hatálya területén állíttattak elő; a magyar sajtótörvényyszabályok idegen állam sajtójában megjelent közleményekre nem vonatkoznak.

A 4. §. szerint a törvény rendelkezései nem terjednek ki az országgyűlés és bizottságai, úgyszintén a hatóságok által közrebocsátott sajtótermékek azon részeire, amelyek csak hivatalos közléseket tartalmaznak.

A) Sajtótermékek előállításáról.

Sajtórendészet a sajtójog körébe eső azon közigazgatási szabályok összessége, amelyek a sajtótermékek keletkezésének és terjesztésének feltételeit, s az e téren előfordulható visszaélések büntetéseit határozzák meg. A sajtótermék előállításának feltételeit a sajtótörvény 5—7. §-ai határozzák meg következőképpen. 5. §: „Az ország területén előállított minden sajtóterméken a nyomtatás, vagy más többszörösítés helyét és a nyomda, vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosának, úgyszintén a sajtótermék kiadójának nevét, időszaki lapokon pedig még a felelős szerkesztő nevét is ki kell tenni. E rendelkezés nem terjed ki: 1. a társadalmi és üzleti élet céljait szolgáló egyszerű jelentésekre, értesítésekre, pl.: névjegyekre, űrlapokra, címlapokra, minta és árjegyzékekre, ha kizárólag a jelzett célnak megfelelő közléseket tartalmaznak; 2. a választásnál használt sajtótermékekre, ha tartalmuk csupán a választáshoz szükséges adatokra szorítkozik.”

Hogy ez a bekezdés hiányos felsorolásánál fogva mennyire sérelmes a nyomdaipar űzőire nézve, azt négy, az ipari életből vett példával fogom illusztrálni, melyek igazolják azt, hogy a törvény igen felületesen és sajnos, nem taxative határozta meg az impressum (nyomdajegy) felhasználásának eseteit. Az ebből származó sérelmek legtöbbször a nyomdaiparost sújtják.

1. Szegeden történt, hogy X. Y. kikosarazott kérő bosszúból felutazva Budapestre, itt csináltatott eljegyzési értesítést, melyben az őt kikosarazó leányt a város egyik hírhedt és kétes existenciájával jegyezte el. Ebből hatalmas botrány lett, melynek kapcsán a meghívót készítő nyomdászt — aki impressumát, hivatkozva a sajtótörvény 5. §-ára, nem tette ki —, megbüntették emiatt, sőt rágalmazásért is elítélték.

2. Az Est-lapok néhány év előtti emlékezetes dr. Friedmann-

akciója alkalmával, valaki ízetlen tréfaként nyomtatott levélfejű levélpapíron egy ismert bankember nevében nagy összeget jegyzett. Mikor fel akarták venni az összeget, a bankár feljelentéssel élt, melynek során a levélpapírt készítő nyomdászt is megbüntették.

3. Választásnál használt sajtótermékek nyomdajegy-mentessége ellenére, mégis egy nemrég lefolyt választásnál a nyomtatásban megjelent röpcédulák és plakátok miatt a törvényhatóság első tisztviselője államellenes izgatás címen eljárást rendelt az utólagosan kiderített nyomdatulajdonos ellen, akit el is ítélték, azzal a megokolással, hogy csupán a hatóságok nyomtatványai impresszummentesek, de a pártokéi már nem. Hiába hivatkozott az iparúzó a Sajtótörvény 5. §-ára, mely ezt nem említi, mégis őt büntették meg első sorban.

4. Egyik ismert fővárosi nyomdavállalatnál megrendelt egy ismeretlen ember nyomtatványokat, melyekben a következő kitétel fordult elő, alábbi beosztásban:

„Nem magyar az, aki
pártolja a
Tanácsköztársaságot!”

Országos Széchényi Könyvtár

Rövid idő múltán bűnvádi eljárást indítottak a vállalat felelős igazgatója ellen, mert a megrendelő egyszerűen levágta az első sort és így terjesztette e nemzetellenes röpiratot. Hiába védekezett a vád ellen a nyomda igazgatója, igazolván, hogy ő a nyomtatványt nem így szállította, csupán utána levágták annak első sorát, minden enyhítő szakasz figyelembevétele mellett, mégis meg kellett őt büntetni.²

Itt láthatjuk, hogyan adódnak félreértésen alapuló, sérelmezhető kellemetlenségek, ugyanis a közigazgatási ellenőrző hatóság az impresszum-hiányt reklamálja és az ügyet sajtó-rendészeti kihágásnak minősíti.

Ilyenkor külön magyarázatot kér az illetékes ügyosztály, mely

² Budapesti Sokszorosítók Ipartestületének archivumából való példák.

nem folyik le olyan símán és időt vesz igénybe; ez pedig az ipar-
üzőnek anyagi kárt is jelent. Ezt megszüntetendő, adta ki a polgár-
mester 1927 szeptember 28-án kelt 127.409/1927. számú rendeletét,
melyben utasítja a kerületi előljáróságokat, hogy a kerületükben
működő nyomdákat és egyéb sokszorosító vállalatokat szigorúan
ellenőrizték abból a szempontból, hogy a nyomdatulajdonosok
eleget tesznek-e a sajtótörvény és a 2500/1914. M. E. sz. rendelet-
ben előírt kötelességüknek.

E rendelet szerint a nyomdakönyvbe való bevezetés alól ki-
zárólag a társadalmi és üzleti életet szolgáló egyszerű jelentések,
értesítések, névjegyek, űrlapok, címlapok, minta- és árjegyzékek
vehetők ki, de ezek is csak akkor, ha kizárólag a jelzett célnak
megfelelő közléseket tartalmaznak. Vitás esetekben az apróbb
nyomtatványok is bevezetendők a nyomdakönyvbe, impresszummal
ellátandók és köteles példányuk bemutatandó.

A sajtórendészeti köteles példányt a kiadás helye szerint illeté-
kes kir. ítéltábla székhelyén működő kir. ügyészséghez, az e célra
kijelölt hivatalos helyiségben kell beszolgáltatni. Ha ez külső aka-
dályok miatt nem lehetséges, úgy posta útján kell haladéktalanul
beküldeni.

Ezt a §-t kiegészítik a Múzeum-könyvtár és Levéltár némely
kérdéseinek rendezéséről szóló 1929. 11. t.-c. végrehajtása tárgyá-
ban 9300/1935. III. sz. rendeletnek a nyomdai ipart érintő rendelkezései, melyeket az alábbiakban ismertetek:

„A köteles példányokra vonatkozó újabb miniszteri rendelet.”

A vallás- és közoktatásügyi miniszter által a Múzeum-
könyvtár és levéltár ügy némely kérdésének rendezéséről
szóló 1929. 11. t.-c. végrehajtása tárgyában — a belügyminisz-
terrel, az igazságügyminiszterrel és a pénzügyminiszterrel
egyetértve — kiadott 9300/1935. III. sz. rendeletnek a grafikai
iparokat érintő rendelkezéseit a következőkben ismertetjük.

Ahol a törvény az országos magyar gyűjtemény-egyetem-
ről, illetőleg ennek tanácsáról rendelkezik, ott a magyar nem-
zeti Múzeumot, illetőleg ennek tanácsát kell érteni; ahol pedig

a törvény nemzeti nagy közgyűjteményekről rendelkezik, ott a magyar nemzeti múzeum önkormányzati szervezetébe tartozó m. kir. orsz. levéltár, az orsz. Széchenyi-könyvtár, az orsz. magy. Szépművészeti Múzeumot és az orsz. Természettudományi Múzeumot kell érteni.

A nyomdatermékek tudományos célokra szolgáló köteles példányai.

41. §. A Magyarországon nyomtatott gépi sokszorosítás útján előállított nyomdatermékekről készített nyomdatermék kimutatásában a nyomdatermékeket a következő címek alatt kell csoportosítani:: I. napilapok; II. időszaki folyóiratok és hirlapok (napilapok kivételével); III. könyvek és füzetek; IV. zeneművek; V. térképek; VI. önálló képes ábrázolatok (metszetek, könyvnyomtatványok, gépi eljárással készült fényképsokszorosítások stb.); VII. vegyes kisebb nyomtatványok.

Az I—IV. címek alatt említett nyomdatermékeket darabszám, illetőleg példányszám szerint kell csoportosítani és fel kell tüntetni a nyomdatermék címét, gyártási számát, a darabszámot, illetőleg példányszámot és a kiadó nevét. Ezeken felül az I., II. címek alatt említett nyomdatermékeknél fel kell tüntetni azoknak évfolyamát, valamint azt is, hogy a nyomdatermék mely számtól mely számig küldetik meg; a III—VI. címek alatt említetteknek pedig a szerző nevét és a kiadás számát. A VII. alatt említett vegyes kisebb nyomtatványokat nem egyenként, hanem fajuk szerint összegezve kell csoportosítani (pl. falragaszok x drb.; gyászjelentések x drb. stb.) és azt a nyomtatók és a kiadók nevének, illetőleg cégének, telephelyének feltüntetésével kell megjelölni. A minta szerint szerkesztett kimutatást kell küldeni a kir. ügyességhez beszolgáltatott sajtótermékekről is (2500/1914. M. E. sz. rendelet).

42. §. A nyomdatermék-kimutatásban fel kell tüntetni az időszaki nyomtatványok előállításakor a nyomtató személyében vagy cégében a megelőző kimutatás beküldése óta bekövetkezett változásokat is. Nyomdaváltozás esetében az új nyomtató köteles feltüntetni, hogy az illető időszaki nyomtatvány előállítását mely számtól kezdve vette át s azelőtt ki nyomtatta azt.

44. §. A nyomdatermék-kimutatást és a kiadói kimutatást tisztán, olvasható kézírással vagy gépírással kell kitölteni. Az első kimutatásban foglalt tételeket 1-től folyószámmal kell ellátni és a folyószámokat a beszolgáltatott sajtótermékre is feltűnő helyen írónal fel kell jegyezni; vigyázni kell azonban arra, hogy ezzel a szöveg, cím, vagy kép meg ne sérüljön. A folyószám feljegyzésén kívül a beszolgáltatott sajtótermékre semmiféle más megjelölést (felírást vagy bélyegzőt, mint pl. köteles példány, támpéldány, stb.) nem szabad alkalmazni. A kimutatásokat 21×34 cm. kiterjedésű nagyságban a rendelethez csatolt mintáknak megfelelően a nyomtató, illetőleg a kiadó saját költségén állítja elő.

45. §. A kimutatásokat a nyomtató és a kiadó a törvény 36. §-ában meghatározott időpontra nemleges jelentésül akkor is köteles beküldeni, ha a vonatkozó idő alatt beszolgáltatás alá eső nyomdatermék nem készült.

49. §. A Magy. Tudományos Akadémia és a Magy. Országgyűlés könyvtára a kimutatás egyik példányában megjelöli azokat a nyomdatermékeket, amelyekről köteles példányt kíván, s a jegyzéket a nyomtatónak, illetőleg a kiadónak visszaküldi. A nyomtató, illetőleg kiadó tartozik a visszaküldött kimutatás kézhezvételétől számított 8 napon belül a megjelölt köteles példányokat 2 újabb jegyzék kíséretében a 47. §-ban meghatározott módon beszolgáltatni.”

Országos Széchényi Könyvtár

Ezen rendelkezés is sérelmes, ugyanis ha a kiadó a megrendelő, úgy ő nem hajlandó ezt a 6—7 példányt a sajátjából kiadni, viszont a nyomdaiparosnak ez költségdöbbletet jelent. Kétségtelen, hogy a törvény a nyomdatulajdonost kötelezi a kötelező példányok beszolgáltatására, de szükséges és jó volna, ha ezt a sérelmes kérést (mert rendszerint csak nyomdaiparos fizet rá) közmegelégedésre megoldanák. Ez az új rendelkezés u. i. súlyosabb mint az eddigi kötelező példányok beszolgáltatása volt, de remélhető, hogy ez csak átmeneti jelleggel bír.

A sajtótörvény 6. §-ában kimondja: minden nyomdavállalat tulajdonosa köteles a vállalatát a törvényhatóság első tisztviselőjénél bejelenteni, továbbá az 1875 : XXXVII. t.-c. (Kereskd. törvény) értelmében esetleges üzleti könyveit hiteles módon vezetni és abba az 5. § 2. bekezdésében felsoroltak kivételével minden sajtótermé-

ket bejegyezni. Megemlítendő a 2500/1914. M. E. sz. végrehajtási rendelet, melynek 1. §-a értelmében a nyomdatulajdonos igazolványt is köteles szerezni. A törvényhatóság első tisztviselője ellenőrzi a Sajtótörvény 6. §-a szerint vezetendő könyvek szabályszerű vitelét is, sőt értesíti a köteles példányok átvételére hivatott hatóságokat és intézményeket is.

A sajtótörvény 7. §-a szerint minden sajtóterméket — az 5. § 2. bekezdésében felsoroltak kivételével — a nyomda, vagy könyvnyomda vállalat tulajdonosa köteles egy példányban³ a nyomda helye szerint illetékes kir. ügyészségnek a terjesztés megkezdésével egyidejűleg megküldeni. A központi Statisztikai Hivatalt, továbbá a Magyar Nemzeti Múzeumot és a Magyar Tudományos Akadémiát illető köteles példányok eljuttatására az 1897 : XXXV. t.-c. 4., 13. és 16. §-ai, valamint az 1897 : XLI. t.-c. irányadók.⁴

A kir. ügyészség vezetője a hozzá beküldött sajtótermékeket az 1897 : XLI. t.-c. 15. §-a értelmében az ott említett könyvtárnak szolgáltatja ki. Sajtó útján elkövetett izgatás vádja esetében az a körülmény, hogy a kir. ügyész a köteles példányt átvette, de a sajtótermék lefoglalása iránt nyomban nem intézkedett, nem szolgálhat a vádlott felmentésére indokul, mert a köteles példány csakis a sajtószabadsággal összeegyeztethető szükséges ellenőrzés lehetőségét célozza. Sajtótermék kiadásának szándékos elrendelése és intézése magában foglalja tartalmának tudomásul vételét is; vagyis a törvény szerint a kiadó a bűncselekményt a szándékos kiadás tényével követi el.⁵

B) Sajtótermékek terjesztéséről.

A sajtótörvény 9. §-a értelmében: „Sajtóterméket a törvény korlátai között mindenki szabadon terjeszthet”, de ezt a rendelkezést „A sajtótermékek terjesztésének korlátozásáról háború idején” szóló 1912. évi LXIII. t.-c. XI. §-a a következőképpen módosíthatja:

³ 1916 óta 2 példányban.

⁴ Isaák Gyula szerint.

⁵ Finkey Ferenc magyarázata.

„A Minisztérium elrendelheti, hogy az időszakos lapoknak és más sajtótermékeknek a sajtóügyi közvádolóhoz benyújtandó köteles példányait a szétküldés előtt kell a legközelebbi kir. Ügyészségnek, illetőleg a rendőrhatalóságnak kézbesíteni és, hogy a szétküldés, amennyiben a kir. Ügyészség, vagy a rendőrhatalóság korábban meg nem engedné, időszakos lapoknál csak a sajtórendészeti köteles példány kézbesítésétől számított 3 óra múlva, más sajtótermékeknek a kézbesítés napjától számított 1 hét múlva veheti kezdetét.

Ha az első bekezdés értelmében kijelölt kir. ügyészség vagy rendőrhatalóság arról győződik meg, hogy valamely sajtótermékkel oly bűncselekményt követnének el, amely a hadviselés érdekeit érinti, a sajtóterméknek szétküldését megtilthatja, köteles azonban a kir. ügyészség vagy a rendőrhatalóság a tilalommal együtt a tilalom megszegésének a 25. §-ban megállapított következményeit a sajtótermékek előállítójával, elsősorban a nyomdással közölni és őt erre figyelmeztetni.

A jelen §-ban meghatározott ellenőrzés gyakorlásával a kir. ügyészségnek, vagy a rendőrhatalóságoknak egyes kirendelt tagjai megbízhatók.

A minisztérium intézkedhetik, hogy egyes belföldi időszakos lapoknak, amennyiben közleményeik a hadviselés érdekeit veszélyeztetik, megjelenése és terjesztése eltiltassék.

A minisztérium intézkedhetik továbbá, hogy a külföldről érkező sajtótermékek rendelkezési helyükre juttatás előtt ellenőrzés alá vészenek és amennyiben tartalmuk a hadviselés érdekeire veszélyes, lefoglaltassanak. Külföldi időszakos lapoknak behozatala és terjesztése egészen is eltiltható.

Aki az első bekezdés alapján kibocsátott rendelet megszegésével a sajtórendészeti köteles példány beszolgáltatását elmulasztja, vagy a sajtótermékek szétküldését megállapított idő előtt megkezdi, valamint az, aki a 4. és 5. bekezdés alapján eltiltott időszakos lapot kiad, vagy behoz, amennyiben cselekménye súlyosabb büntetőrendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és 2 hónapig terjedhető elzárással és 600 pengőig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

Ez tulajdonképpen anyagi sérelmet tartalmaz a nyomdaipar-

sokra nézve, mert ha a kir. ügyészség, illetőleg az illetékes rendőrhatalóság a sajtótermékek terjesztését nem engedélyezte, úgy a nyomdász költségeit vajmi ritkán kapja meg a megrendelőtől és így neki pozitív anyagi kára maradt. Mivel azonban itt különleges állapotról szól a törvény (pl. háború), mindenki belátta e szigornak szükségességét s így csak a háborút követő forradalom után emelték fel szavukat a nyomdatulajdonosok illetékes fórum előtt.

E sérelem csakhamar bizonyos fokig orvoslást nyert, mert a 10501/ME. sz. rendelet és az 1922. évi XVII. t.-c. 6. §-a a kivételes sajtórendészeti ellenőrzés megszüntetése tárgyában a következőket rendelte el:

„A minisztérium az 1912. évi LXIII. t.-c. 11. §-ának első három bekezdése alapján gyakorolt kivételes sajtó ellenőrzést megszünteti. Továbbra is hatályban maradnak e t.-c. 11. §-ának 4. bekezdése alapján kiadott azon rendeletek, amelyek egyes belföldi időszaki lapok megjelenésének és terjesztésének eltiltására a Belügyminisztert felhatalmazták, valamint azok a rendeletek, amelyek az említett §. 5-ik bekezdése alapján a külföldről érkező sajtótermékek ellenőrzését szabályozzák. Ahol a hadviselés érdekéről van szó, ez alatt az ország belső rendjének és közbiztonságának, valamint külső politikájának érdekei is egy tekintet alá esnek. A törvény 11. §-nak 1., 2., 3. bekezdésében foglalt felhatalmazás értelmében elrendelhető a kivételes sajtórendészeti ellenőrzés (előzetes cenzúra), amelyet a 10501/1921. M. E. sz. rendelet alapján különben már megszüntetett. Azt a jelen § felhatalmazása alapján a kormány nem léptetheti újból életbe. Sőt az időközben kiadott 6357/1920. M. E. sz. rend. szerint a M. Kir. Belügyminister az oly belföldi időszaki lapoknak, melyek közleményei nem az ország belső rendjének és közbiztonságának, valamint külső politikájának érdekeit veszélyeztetik: megjelenését és terjesztését szintén eltilthatja.”⁶

Sajtórendészeti korlátozást találunk az 5110/1916. M. E. sz. háborús papírtakarékossági rendeletben, mely az új időszaki lapok megindulására vonatkozik. Ezt kiegészítette még a 25000/1931. K. M. sz. bankzárlat folytán szükségessé vált papír- és lapterjedelem korlátozásáról szóló rendelet is. Ekkor, mint emlékeztetés, a lapok

⁶ A lapbetiltást az 1920. évi VI. t.-c. 1. §-a alapján kiadott 5484/924. M. E. számú rendelet teszi lehetővé.

addigi terjedelmüknek csak felét, illetőleg később $\frac{2}{3}$ -át tarthaták meg.

Sőt idesorolhatjuk a statáriumi szigorú megkötést, mikor is csak miniszterelnöki engedéllyel lehet időszaki lapot megindítani.⁷

A sajtótörvény 10. §-a kimondja, hogy büntetőítélettel sújtott bírói határozattal lefoglalt oly sajtóterméket, amelyre nyomtatáskor a nyomda vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosának nevét, illetve nyomdáját fel nem tüntették: terjeszteni nem szabad.

A magyar szentkorona országainak területén kívül kiadott vagy nyomtatott, vagy ezen a területen kívül többszörösített sajtótermék terjesztését a minisztérium közérdekből eltilthatja.

Sajtótermékek utcai terjesztéséhez hatósági engedély kell, kivételt csupán az 5. §. 1-ső és 2-ik bekezdése alá eső nyomtatványok képeznek. (11. §.)

És itt van a baj, mert ez a felsorolás nem teljes s ennek kiájtása gyakran a nyomdatulajdonos rovására történik, akin végeredményben mindig be lehet hajtani a sajtóvétség miatt kirótt pénzbüntetést. Például a gyakorlati életben „memorandum” elnevezés alatt használt üzleti nyomtatványok a hatóságok fogalma szerint memorandummal egyformán minősítve, beleütközhetnek a 11. §-ba⁸ és mivel erre nem szerzett senki terjesztési engedélyt, elkobozzák a nyomtatványt. Ily körülmények között a nyomdaiparos nemcsak, hogy nem kapja meg a megrendelőtől a munkájáért a díjat, hanem gyakran őt is megbüntetik.

Ezt a visszásságot igyekezett az 56203/1922. B. M. sz. rendelet helyrehozni, mert itt már részletesebben felsorolatik, hogy mely nyomtatványok terjesztése — még pedig akár közszemlére kitétel, vagy nyilvános helyen való elhelyezése, vagy akár más módon való terjesztéssel — köftetik előzetes engedélyhez. A rendelet 3. §-a pedig hozzáfűzi az előbbienekhez, hogy „... a hatósági engedély nélkül közszemlére kitett, vagy nyilvános helyen elhelyezett sajtótermékeket pedig a rendőrhatalóságok a kifüggesztők és közszemlére tévők költségére eltávolítani kötelesek.

⁷ Ezen intézkedés még jelenleg is érvényben van a 4578/1920. M. E. sz. rendelkezés alapján.

⁸ A hatóságok memorandum alatt általában valamely kérelem nyilvános írásban történő felterjesztését értik.

A sajtótermékek terjesztését illetőleg a sajtótörvény 8—15. §-ban foglalt szabályok irányadók.

Terjesztés történhetik: árusítás, ingyenes szétosztás, közszemlére kitétel, nyilvános helyen való elhelyezés és szétküldés útján.

Minden sajtóterméket bárki szabadon terjeszthet, kivéve a büntetőítélettel sújtott, vagy bírói határozattal lefoglalt — a nyomtatás helyével és a nyomda tulajdonosának nevével el nem látott — nyomtatványokat, továbbá a minisztérium által betiltott külföldi sajtótermékeket.

Sérelmes a magyar nyomdaiparra az a tény, hogy külföldön készült magyarnyelvű sajtótermékek, pl. időszaki lapok, Magyarországon szabadon terjeszthetők.

Emlékezetes lesz még az „Aller Képes Családi Lapja” című folyóirat, melyet eleinte külföldön (Dániában) készítettek el és csak jóval később, a sorozatosan támadó interpellációkra s bojkottálás után, nyomtattak az országban hazai vállalatnál, de így nem lévén gazdaságos, csakhamar beszüntették.

Az utcai terjesztéshez a kiadónak hatósági engedélyre van szüksége, melyet az arra illetékes hatóság megtagadhat, vagy visszavonhat, ha a sajtótermék tartalma közrendbe vagy közérkölciségbe ütközik; az időszaki lapoknak utcai terjesztésére szánt egyes számát a kiadó esetről-esetre köteles a terjesztés megkezdésével egyidejűleg a törvényhatóság első tisztviselőjénél bemutatni. Ugyanígy más nyomtatványokat is havonként összegyűjtve. Ebből is származnak gyakran sérelmek az ipar részére nézve, u. i. a törvényhatóság illetékes tisztviselője átnézve a hozzá beküldött nyomtatványok jegyzékét (valamint az ügyészségtől odajuttatottakat) fennakadhat oly kitételeken, mint pl. 10.000 memorandum, amely tudvalevőleg a sajtótörvény 5. §-a szerint nem impresszumköteles. U. i. a nyomdai életben memorandum alatt értendők a levélfejjel ellátott, rendszerint féllélvélpapír nagyságú, kereskedelmi jellegű, vagy házihasználatra szánt üzleti nyomtatványok. Ezzel szemben a közigazgatási, illetőleg politikai életben memorandum alatt általában felterjesztés, kérelem, stb. jellegű iratokat értjük. Ebből adódnak félreértésen alapuló sérelmes kellemetlenségek.⁹

⁹ V. ö.: előbbi oldalon levő 8. számú jegyzetet.

Ugyanis a közigazgatási ellenőrző hatóság az impresszumhiányt reklamálja és az ügyet az ügyészhez teszi át.

A 11. § szerint olyan sajtótermékek utcai terjesztése, mely a közrendet vagy a közkerölcsiséget sérti, vagy veszélyezteti, különösen, amely valami nemzetiség, osztály vagy hitfelekezet ellen gyűlölet ébresztésére alkalmas, vagy a családi élet belső ügyeit tárgyalja anélkül, hogy ezt közérdek kívánná — engedélyezni nem szabad. A belügyminiszteri tilalommal az utcai terjesztésre esetleg már megadott minden engedély hatályát veszti, s a tilalom hatályának tartama alatt az illető sajtótermék utcai terjesztése nem engedélyezhető. Az 5. §. 2-ik bekezdésének 1., 2. pontjai alá eső sajtótermékek uccai terjesztéséhez engedély nem szükséges.

Engedélyt az illetékes rendőrhatóságtól kaphatnak azt kérvők és ez csupán akkor tagadható meg, vagy vonható el, ha a kérelmező „életének 18. évét még be nem töltötte, vagy ragályos, vagy undorkeltő betegségben szenved, vagy pedig az élet, a testi épség, szemérem, vagy a vagyon ellen irányuló büntett vagy vétség miatt háromhónapi vagy ennél hosszabb ideig tartó szabadságvesztés büntetésére volt ítélve és büntetésének kiállása óta 3 év még nem telt el.”¹⁰ (13.) Sajtótermékek utcai terjesztésével csak igazolvánnyal bírók foglalkozhatnak.

A sajtótermékek kézbesítése a megrendelő lakásán vagy irodájában és üzlethelyiségében sem uccai, sem házalóterjesztésnek nem tekinthető. A végrehajtási rendet módosítja az 1153/1920. M. E. sz. rendelet, mely a sajtótermékek házaló- és uccai terjesztésének szabályozásáról szól. Ezek szerint házaló- vagy uccai terjesztésre szánt különféle sajtótermékek (könyv, röpirat, stb.) az illetékes hatóságnak előzetesen eredeti példányban bemutatandók. (2. §.) Igazolvány csak annak részére adható ki, aki a rendőrhatóság által kiállított erkölcsi bizonyítványt mutat fel. (4. §.) A sajtótermékek házaló- vagy uccai terjesztője köteles igazolványát állandóan magánál hordani és tartozik azt bármely közbiztonsági közeg kívánságára felmutatni. (8. §.) Minden ilyen sajtótermék első lapján az illető példány árának szembetűnő módon és nyomtatásban fel kell tüntetnie. (11. §.) Az elárusítónak tilos a sajtótermékek

¹⁰ Közérdekből a rendőrhatóság attól is megtagadhatja, aki egy éven belül a közrendet sértő más vétség vagy kihágás miatt ismételt büntetve volt.

címén és árán kívül egyebet, pl. az egyes közlemények címét és tartalmát kikiáltani, vagy a sajtótermékeket más tolakodó módon kínálni. (12. §.)

A lapbetiltásnak sérelmes szociális voltát egy szakkikk világítja meg legjobban.¹¹

„A ‚Magyarság‘ betiltása a Belügyminiszter pénteken kiadott rendelkezése alapján jött létre, amely szerint fenti lap 4 napon át nem jelenhetett meg. A betiltás indokolásául azt hozza fel a belügyminiszteri rendelkezés, hogy a lap egyes cikkei az ország külpolitikai érdekeit veszélyeztették. A belügyminiszternek ez az intézkedése — amellyel a ‚Magyarság‘-ot közigazgatási úton betiltotta —, a sajtószabadságnak súlyos sérelmét és ennek a jognak ismételt konfiskálását jelenti. Ha igaz az, hogy fenti lap cikkei az ország érdekeit veszélyeztették, akkor is van lehetőség a megtorlásra — bírói úton. Fontos, hogy az ujságok élete és halála ne legyen a közigazgatási akarat függvénye. A bírói eljárással is elégtételt szolgálhat a kormányzat azoknak a külpolitikai tényezőknek, akik a ‚Magyarság‘ által érintve voltak, de az elégtételadásnak ez a módja, amely azonfelül, hogy súlyos sérelmét jelenti a sajtószabadságnak, még munkaalkalmat von el a nyomdai üzemektől, azok munkásságától, valamint a lap kiadásánál foglalkoztatott egyéb kategóriáktól. A kormánynak ez az intézkedése tehát nem csupán a ‚Magyarság‘ című lap kiadóit sújtja, hanem ezen felül kenyérétől foszt meg sokakat, akik kenyérkereseti lehetőségüket a lap előállítása és terjesztése körül találják meg. Tiltakozásunk egyrészt a sajtószabadság jogának megtiprása ellen, másrészt pedig azok érdekében hangzik el, akiket megélhetési lehetőségükben silányít meg ez a kormányintézkedés.”

Ebből a fentidézett cikkből is tisztán kitűnik, hogy egy közigazgatási rendelkezésnek milyen nagy hatása lehet a nyomdaiparra nézve és hogyha egyesek az iparost sújtó sérelmet itt alárendelik az igazságszolgáltatás diadalának, úgy gondoljanak a szociális háttérre: a tömeget sújtó végrehajtásnak végeredményben igazságtalan voltára. Csak így nyerhetnek tiszta képet a nyomdaiparost veszélyeztető irányú sérelmekről.

¹¹ Typographia c. szaklap 1934. októberi szám.

C) Időszaki lapokról.

A sajtótörvény 16. §-a szerint időszaki lapot mindenki szabadon alapíthat.¹² Az alapításhoz engedély nem szükséges, de az időszaki lap megindítása előtt 15 nappal a kiadó köteles a lap kiadásának helye szerint illetékes törvényhatóság első tisztviselőjénél írásban bejelenteni: 1. saját nevét és lakását; 2. a felelős szerkesztő nevét és lakását; 3. a nyomda, vagy más többszörösítő vállalatot, amelyben a lapot készítik; 4. a lap címét, alakját, megjelenésének helyét és, ha előre megvan határozva, a megjelenés időszakait is; 5. azt a helyet, ahonnan a terjesztés megindult. Szükséges azonkívül bejelenteni a szerkesztő és kiadó állampolgárságát és nagykorúságát (17. §), továbbá politikai tartalmú lap alapítása esetében a lapbiztosíték (18. §) lefizetését igazoló okiratot a bejelentéshez csatolni.

Természetesen, ha a lap különböző részei más-más helyen készülnek, minden egyes nyomdavállalatot külön be kell jelenteni.

A bejelentés elmulasztása melletti lapindítást a sajtótörvény 24. §-a vétségnek, a változások be nem jelentését pedig a 25. § kihágásnak minősíti. Ha kiadó jogi személy, vagy társaság, úgy be kell jelenteni annak a nevét is, aki az ügyvitelre jogosult s ehhez képest a sajtótörvény értelmében a kiadásért felelős.

A vásár- és ünnepnapokon (ünnepnapok alatt nemcsak a róm. kath. ünnepeket, hanem a protestáns egyházi törvények által statuált ünnepek is értendők), valamint az azt követő reggelen időszaki lapok nem jelenhetnek meg, illetve a vásár- és ünnepnapok az ilyen sajtótermékeknek sem szellemi, sem technikai előállítására nem használhatók. A törvény a nyomdaiparost az ipartörvényben jogosított munkaszünet biztosítása céljából igyekezett ezzel a rendelkezéssel megvédeni, de a miniszterelnök indokolt esetekben kivételeket állapíthat meg.

Időszaki lap kiadója, vagy ha a lapot jogi személy, illetve társaság adja ki, az ügyvitelre jogosított egyén, aki a kiadásért személyesen felelős, csak nagykorú magyar állampolgár lehet, aki állandóan az ország területén lakik és büntett miatt 5 éven belül,

¹² Jelenleg időszaki lap alapításához miniszterelnöki engedély szükséges a 4578/1920. M. E. sz. rendelkezés alapján.

aljas indokból elkövetett vétség miatt pedig 3 éven belül büntetve nem volt; csőd, vagy gondnokság alatt nem áll; szabadságvesztés büntetést nem töltött ki és politikai jogok gyakorlásától felfüggesztve nincs. Időszaki lap felelős szerkesztője pedig csak az lehet, aki az előbbi rendelkezéseknek megfelel és ezenfelül előzetes letartóztatásban, vagy vizsgálati fogságban, vagy feltételes szabadságra bocsátva nincs.

A kiadói és szerkesztői minőség igazolására szükséges bizonylatokat, a hatóságok késedelem nélkül kötelesek kiállítani.

Politikai tartalmú időszaki lap kiadásánál a kiadó köteles a legközelebb eső m. kir. állami pénztárnál vagy m. kir. adóhivatalnál készpénzben, vagy óvadékképes értékpapírokban biztosítékot letenni, amely a lapban megjelenő közlemények miatt esetleg megállapítandó pénzbüntetés, bűnügyi költség és kártérítés fedezetére szolgál.¹³

A törvényhatóság első tisztviselője az időszaki lap alapítására vonatkozó bejelentést, valamint a bejelentett körülményekben beállott változások bejelentését megvizsgálja és azt, ha törvényszerűnek találja, tudomásul veszi, ellenkező esetben a bejelentést az ok megjelölésével elutasítja. Ha 15 nap alatt nem közli határozatát a kiadóval, akkor úgy kell tekinteni, mintha a bejelentést tudomásul vette volna, egyébként a lapot megindítani nem szabad. A belügyminiszternek, mint másodfokú hatóságnak elutasító határozata ellen a kiadó a közigazgatási bírósághoz panasszal fordulhat.

A bejelentésről a törvényhatóság első tisztviselője nyilvános jegyzéket vezet.¹⁴

¹³ A biztosítékra vonatkozó részletes szabályokat és annak pénzüsszegét a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértve rendelettel szabályozza..

¹⁴ A törvényhatóság első tisztviselője azon célból, hogy megállapítsa, vajjon a sajtótörvény 16—18. §-aiban megkívánt feltételek fennforognak-e, illetőleg peresítve vannak-e más hatóságokhoz, így a nyomdai iparügyekben az illető ipartestülethez fordulhat és más hatóságoktól is felvilágosításokat kérhet. Ezen megkereséseket az illetékes hatóságoknak soronkívül teljesíteniök kell.

D) Helyreigazítási jog.

Jelentős tény az igazság érdekében és a sajtórendészet szempontjából a helyreigazítási jog szabályozása (sajtótörvény 20—23. §-ai).

Akiről időszaki lapban valótlan, vagy a valóságot hamis színben feltűntető közlemény jelent meg, követelheti helyreigazító nyilatkozatának közlését, a szerkesztőség pedig, díjfizetés nélkül, változtatlanul köteles eszközölni akkor: ha egy hónap még nem telt el, ha a nyilatkozat a lap vagy az állam nyelvén van írva, ha a helyreigazítás a tényeket és cáfolatot tartalmazza és valótlansága nyomban ki nem tűnik. Kiskorú helyett törvényes képviselője, a nő helyett férje, elmebeteg helyett gondnoka, elhalt, vagy egyébként akadályozott egyén helyett hozzátartozója kívánhat helyreigazítást. Ha a szerkesztő megtagadja a közlést, úgy a helyreigazítást kérő panaszával a büntető járásbíróshoz fordulhat, melynek ítélete ellen egyfokú föllebbezés lehetséges a m. kir. törvényszékhez.

A 23. §. rendeli el, hogy: „A jogerős marasztaló bírói határozat alapján, a nyilatkozatot a szerkesztő a lapnak a határozat kihirdetését vagy kézbesítését követő legközelebbi, vagy közvetlen azután megjelenő számában közzélni, s a lapnak azt a számát, amelyben a nyilatkozat megjelent, a bíróságnak megküldeni köteles”.

Országos Széchényi Könyvtár

Ha a szerkesztő a helyreigazító nyilatkozatnak a bírói határozattal köteleességévé tett törvényszerű közzétételét elmulasztja, a bíróság őt újból annyiszor kötelezheti a közzétételre, amennyiszer azt szükségesnek látja; egyúttal elrendelheti, hogy a nyilatkozatot a mulasztó szerkesztő költségére ugyanazon a helyen, vagy másutt megjelenő, vagy több más időszaki lapban közzétegyék. A közzététel költsége a kiadót terheli, ha a bírósági határozatot a kiadó utasítása folytán nem foganatosították.

Ha valaki a helyreigazító nyilatkozatában szándékosan valótlanságot állít s ezáltal kárt okoz: vétséget követ el; a szerkesztő pedig a helyreigazítási köteleesség megszegésével, vagy nem kellő teljesítésével: kihágást követ el.

A szerkesztő nem köteles az oly helyreigazító nyilatkozatot közzélni, mely a ténybeli kijelentések mellett sértő bírálatot is tar-

talmaz. Az ily nyilatkozat közlésének megtagadása nem kihágás. A helyreigazítási eljárás során a bíróság nem jogosított a helyreigazító fél által bemutatott helyreigazító nyilatkozat szövegét csak egy szóval is módosítani; e szabály megsértése azonban törvénysértést nem foglal magában. (K. Jh. 234/1922.)

Nincs helye az olyan helyreigazító nyilatkozatnak, amely ezen mondatával: „ez a tudósítás részben valótlán, részben való tényeket hamis beállításban tüntet fel” általános kijelentést tartalmaz, s nem jelöli meg azokat a tényeket, amelyeket cáfolni akar. (Bp. Btsz. 18195/1922.)

A helyreigazítási eljárásnak nem előfeltétele a panaszlott mentelmi jogának felfüggesztése.¹⁵

Jogi személyek összességére vonatkozó hírlapi közlés esetében helyreigazítást a jogi személyek bármelyike követelhet. A szerző köteles a helyreigazító nyilatkozatot az esetben is közzétenni, ha a közlemény egy gyűlésen elhangzott beszéd visszadása. A panaszlottnak a helyreigazítási költség viselésére való kötelezése mellőzendő, ha a közölni kért eredeti helyreigazító nyilatkozat a törvényes kellékeknek nem felelt meg s a bíróság a szerkesztőt a tárgyaláson módosító nyilatkozat közlésére kötelezte. A sajtótörvény 44. §-a a helyreigazító nyilatkozat tekintetében nem játszik szerepet.¹⁶

A helyreigazító nyilatkozat közzétételének helyére vonatkozó törvényes rendelkezés úgy értelmezendő, hogyha a helyreigazítandó közlemény a lap első oldalán a vezércikk helyén vagy a hírek rovatában jelent meg, úgy a helyreigazító nyilatkozat is itt közlendő, nem pedig az apróhirdetések helyén vagy más félreeső helyen. Nem szükséges azonban, hogy a helyreigazítás a lapnak bizonyos előre meghatározott oldalán jelenjen meg. (Bp. Btsz. 1200/1924.) Ez a rendelkezés gyakran sérelmet jelent a nyomdaiparosra nézve. Ugyanis a szerkesztő utasítja a lap fődolgozóját — a lap terjedelmének megtartása céljából —, hogy a helyreigazító

¹⁵ Lásd Egyed István: „Az országgyűlés tagjainak sajtójogi felelőssége” c. cikkét a Sajtó 1932. 5. számában és ezen értekezés VII. fejezetét.

¹⁶ Sajtótörvény 44. §-a: „Az olyan közlemény tartalma miatt, amely az országgyűlés vagy bizottságai a hatóságok vagy más törvény által alkotott testületek nyilvános iratait, vagy azok nyilvános tárgyalásait hív szellemben igazán közli, sem bünvádi eljárásnak, sem kártérítési igénynek nincs helye.”

nyilatkozatot ne a törvényben kijelölt helyen hozza. Tekintettel arra, hogy a nyomdatulajdonos nem nézhet minden lapot tördelés után át, gyakran bentmaradnak ezek a sajtójogi kihágást képező rendelkezések és így végeredményben a nyomdatulajdonos, aki alkalmazotta munkájáért felelős, kapja a büntetést.

Nem ütközik a törvényes rendelkezésbe az, hogy a nyilatkozatban a sajtóper folyamatbatétele helyzetetik kilátásba.¹⁷

A helyreigazító nyilatkozat módosításának csupán bírói tárgyaláson van helye. A panasz jogerős elutasítása után, panaszos egy módosított nyilatkozat közzététele céljából újabb eljárásiránti kérelmét nem terjesztheti elő. (Bp. Btsz. 5419/1925.)

Ha a szerkesztő a helyreigazító nyilatkozat közzétételére vonatkozó kötelességének törvényszerűen eleget nem tesz és emiatt a nyilatkozó panasszal fordul a m. kir. járásbírósághoz, úgy a szerkesztőnek joga van ugyan arra, hogy bizonyítsa a helyreigazítás valótlanságát, de ezzel a joggal csupán akkor élhet, ha kész és kéznél levő bizonyítékot ajánl fel, mert bizonyításfelvétel végett a tárgyalást elnapolni nem lehet. (B. H. T. VI. 661.)

Sajtó útján elkövetett becsületsértés esetén helyreigazító közlemény megtétele, mint a bűncselekmény jóvátételének igyekezete, nem egyértelmű a bűncselekmény megszűnésével, ez az eset körülményei szerint legfőlőbb, mint enyhítő körülmény szerepelhet a büntetés kiszabásánál.¹⁸

E) Büntető rendelkezések.

Sajtórendőri kihágások igen súlyos és sérelmes végzéseket szoktak eredményezni; ezt úgy a nyomdatulajdonos, mint a kiadó, vagy felelős szerkesztő, illetőleg bárki követheti el. A nyomdatulajdonos a sajtótörvény 26., 27. §-ai szerint akkor követi el, ha: 1. a nyomtatás helyét, 2. a sajtó és a kiadó nevét, 3. időszaki lapnál plus a felelősszerkesztő nevét ki nem teszi, 4. ha hiteles könyvet

¹⁷ Nem szolgálhat indokul a helyreigazítás iránti kérelem elutasítására az, hogy a helyreigazító nyilatkozat nem panaszosnak, hanem megbízottjának aláírását viseli.

¹⁸ Isaák Gyula sajtótörvény magyarázatából.

nem vezet és 5. ha a kötelező példányt az illetékes kir. ügyésznek a terjesztés megkezdésével egyidejűleg be nem küldi.

A kiadó akkor követ el sajtórendőri kihágást, ha: 1. a hatóság közleményét a szokásos díjért nem közli, 2. az időszaki lapoknál beállott változást a kellő időben be nem jelenti, 3. az időszaki lap biztosítékának vagy egy részének elvonása esetében a biztosíték kiegészítése előtt a lapot kiadja. (25. §.)

A szerkesztő sajtórendőri kihágást követ el, ha: 1. a helyreigazító nyilatkozathoz megjegyzést fűz, 2. ha annak közzétételét törvényes ok nélkül szándékosan elmulasztja, 3. ha a bírói határozattal kötelezővé tett helyreigazítást nem közli és 4. ha rágalmazás és becsületsértés miatt kiszabott marasztaló ítélet közlésére vonatkozó rendelkezést nem teljesíti.

Sajtórendőri kihágást képez továbbá rendőrhatósági igazolvány nélkül uccán, vagy házalva oly sajtótermékek terjesztése, melyeknek terjesztése tiltva van. A sajtótörvény 29. §-a szerint kihágást követ el az, aki uccai terjesztésre szánt sajtóterméket rendőri igazolvánnyal el nem látott egyénnek ad át, vagy aki időszaki lap egyes számait a hatóságnál való bemutatás előtt kezdi terjesztetni és aki falragaszt törvény ellenére függeszt ki, vagy a megengedett kifüggesztést megakadályozza, vagy pedig a jogosan kifüggesztett falragaszt jogtalanul letépi. Ugyancsak kihágásnak minősül az, ha valaki tiltott gyógyító vagy kuruzsló szereket hirdet.

Ez a rendelkezés gyakran sérelmes a nyomdaiparosra, mert az a nyomtatványt elkészíti és impresszumával látja el és nem gondolhat arra az eshetőségre, hogy a plakát kifüggesztése esetleg a sajtótörvény 28. illetve 29. §-ába ütközhet; mégis ily esetekben őt is felelősségre vonja a kir. ügyészség.

Az eljárás sajtóvétség eseteiben a kir. törvényszék; sajtókihágások eseteiben a kir. járásbíróság; az uccai terjesztésre vonatkozó rendelkezések megszegése esetében pedig közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíróság hatáskörébe tartozik. (St. 31. §.) Egyenesen a nyomdaipar körében elkövetett tényálladékokra vonatkozik a rendelkezés, mely szerint vétséget követ el az a nyomdai alkalmazott, aki a neki átadott közlemény, vagy hirdetés kiszedését, vagy ezzel összefüggő egyéb teendőket másokkal való előzetes megbeszélés alapján megtagadja; úgyszintén az a

nyomdai alkalmazott, aki mást ily közlemény vagy hirdetés kiszedésében, vagy ezzel összefüggő egyéb teendőkben másokkal való előzetes megbeszélés alapján erőszakkal vagy fenyegetéssel meggátolni törekszik.

Ennek a pontnak a magyarázata az, hogy a nyomdai alkalmazottak, mint a sajtó technikai részét teljesítő munkások, kötelesek a nyomdatulajdonos, illetőleg az üzletvezető által nekik kiadott közleményeket vagy hirdetéseket kiszedni és a sajtótermék előállítására körül szükséges egyéb nyomdai teendőket teljesíteni. És éppen ennek a teljesítésnek a véghezvitelét kívánja biztosítani az idézett szakasz, mely azonban csak az előzetes megbeszélés alapján történt munkamegtagadást, az alkalmazottak által gyakorolható előzetes cenzúrát helyezi büntetés alá. „Ha egy alkalmazott, a többiek tudta nélkül, megtagadja a szedést vagy egyéb nyomdai teendők elvégzését, az a jelen vétséget nem követte el, mert hiszen ez neki csupán egyéni akciója volt, melyet a nyomdatulajdonos a nyomdászok közötti fennálló kollektív szerződés alapján megtorolhat. Csak ha az alkalmazottak előzetes összebeszélés alapján tagadják meg a nyomdai munka teljesítését, akkor minősül ez vétségnek. Nem szükséges, hogy az előzetes összebeszélés gyűlésen történt határozat eredménye legyen, elég a nyomdában a munkatársakkal való rögtönzött megbeszélés is, bár a pusztán összebeszélés maga nem esik még büntetés alá, mert hiszen ez csak kísérlet, éppen így a húzódozás, vagy ellenvetés a kiszedés ellen is csak ennek minősítetik — vétséget csupán a munkateljesítmény tényleges megtagadása képez. A tényleges megtagadásnak célzatosnak kell lennie, vagyis a közlemény, illetőleg a hirdetés megjelenésének megakadályozására kellett irányulnia. Más okból, így nagyobb munkabér kieroszakolása végett történt munkababagyás nem vonható a jelen szakasz alá; viszont a szedő sem menekülhet a büntetés alól azzal a kifogással, hogy nézete szerint a neki kiszedés végett átadott közlemény bűncselekményt tartalmaz. Ő köteles az ily közleményt is kiszedni, miután annak tartalmáért ő semmiféle esetben sem vonható felelősségre, hanem csakis a nyomda tulajdonosa.”¹⁹

¹⁹ Finkey Ferenc „Az új sajtótörvény” című tanulmányából.

VI. FEJEZET.

A nyomdaipar sérelmes jogi helyzete a sajtójogi felelősség szempontjából.

A büntetőjognak egyik legfontosabb vezérelve az egyéni felelősség. Ez a sajtóvétség tekintetében is fennáll ugyan, azonban ennek az elvnek keresztülvitele, tényleges érvényesítése, éppen az a tér, amelyen az általános büntetőjogi szabályok tekintetében lényeges és szembeszökő eltéréseket kell tenni, úgy a sajtószabadság, mint az anyagi igazság biztosítása érdekében. Más a sajtóvétség és más a sajtó útján elkövetett bűncselekmény.¹ A sajtó útján elkövetett bűncselekményben rendszerint többen s különböző tevékenységgel vesznek részt; ezek: a szerző, felelős szerkesztő, nyomdász, kiadó és terjesztő, akiknek részvétele és ebből kifolyólag a büntetőjogi felelőssége egymástól teljesen eltérő. A sajtóiparnak minél könnyebbé tétele és minél kevesebb korlátozása érdekében elengedhetet e szabályozás. Az ú. n. sajtójogi felelősség rendszere² ez okból egyik legjelentősebb kérdése a sajtótörvénynek.

A sajtójogi felelősség szabályozása tekintetében az európai sajtótörvények körében három rendszer különböztethető meg. Ez az angol-, német- és belga felelősségi rendszer.

¹ Sajtóvétségről beszélünk, ha valaki a sajtóügyeket kötelező egyes követelményeknek nem tesz eleget, pl. ha a nyomdaiparos nem jelenti be üzemét a hatóságnál; sajtódeliktumról (vagyis sajtó útján elkövetett bűncselekményről) pedig akkor lehet szó, ha valaki a sajtó útján követ el bizonyos a közrendbe ütköző cselekményt, pl. ha újságban vagy röpiratban rágalmoz meg valakit.

² „A részesség általános szabályaival szemben felállított kivételes felelősségi rendszer”-nek nevezi Finkey a sajtójogi felelősséget.

1. Az angol rendszer, vagy az általános büntetőjogi felelősség rendszere, mely szerint a sajtóvétségek tekintetében a törvény nem tesz kivételt, nem állít fel különleges felelősségi szabályokat, hanem a sajtóvétség szerzőjét és az annak létrejöttében résztvevő összes többi személyeket (kiadó, nyomdász, terjesztő) a részesség általános szabályai szerint bünteti, vagyis a bírói gyakorlatra bízta, hogy a büntetés kiszabás keretében mindegyik résztvevőre a megfelelő büntetést megállapítsa. Az anyagi igazság követelményének és a nyomdaiparosnak kétségtelenül ez a rendszer felel meg, mely azonban teljesen figyelmen kívül hagyja a sajtó szabadabb mozgásához fűződő nagy közérdeket, ami kétségtelenül igazolja azt, hogy a sajtóvétség miatt nem indítható egyszerre többek ellen büntető eljárás és különösen, hogy azokat, akik csak technikai, vagy gazdasági tevékenységgel segítették elő az inkriminált sajtótermék létrejöttét, esetleg ne is vonhassák büntető-eljárás alá. Ez utóbbi fontos szempontok magyarázzák meg, hogy Angliában és Hollandiában, hol elvileg nem tesznek különbséget a közönséges büntetőjogi és a sajtójogi felelősség között, a bírói gyakorlat maga teremtett meg bizonyos eltéréseket és pedig könnyítéseket a sajtóvétség miatti felelősségrevonás tekintetében. Így Angliában elsősorban a kiadót és a terjesztőt fogják perbe és ha ezeket nem lehet elérni, úgy a nyomdászt, végül pedig a szerzőt.

2. A német rendszer, a német sajtótörvénynek úgynevezett sajtójogi gondatlanságára épített különleges sajtófelelősségi rendszere, melynek lényege abban áll, hogy a sajtóvétségért a szerző mellett mindazok felelősek, akik a sajtótermék létrehozásában résztvettek, azonban ez utóbbiak (felelősszerkesztő, kiadó, nyomdász, terjesztő) csak akkor büntethetők a sajtóvétség tettesei vagy részeseiként, ha a közlemény büntetendő voltáról tudomásuk volt, egyébként csak gondatlanságért vonhatók felelősségre. Ez a rendszer tehát szintén az általános büntetőjog elvére van építve és lényegileg a részesség közönséges szabályait írja elő a sajtóvétségekre, azzal a kifejezett eltéréssel, hogy a szerző mellett a sajtójogi felelősséggel tartozó többi személyek csak az esetben büntethetők társtettesként, felbújtó vagy bűnsegéd gyanánt, ha a sajtótermék törvénybeütköző tartalmáról, pl. a sajtóvétség elkövetéséről tudomással bírtak; ellenkező esetben a felelős szer-

kesztő, a kiadó, a nyomdász és a terjesztő csupán a köteles gondosság elmulasztásáért büntethető, mellyel a sajtótermék büntetendő tartalmáról tudomást szerezhettek volna. A kellő gondosság, vagy oly körülmények bizonyítása esetén, melyek a gondosság kifejtését lehetetlenné tették, ez a gondatlansági felelősség sem állapítható meg, éppen úgy akkor sem, ha a felelősségi sorozatban hátrább álló személy az elsőfokú bíróság ítéletének kihirdetéséig, valamely a sorban előbb álló felelős személyt megjelöl. A gondatlansági felelősség rendszerét alkalmazza az 1868. évi osztrák, az 1874. évi német és az 1875. évi horvát sajtótörvény.

Bármily tetszetősnek is tűnik első szempillantásra a német sajtótörvény ezen rendszere, gyakorlati kivitel szempontjából alapos kifogások alá esik. Tökéletesen igaz ugyan, hogy a felelős szerkesztő és a kiadó igen gyakran semmit sem tudnak az ő szerkesztésükben, vagy kiadásukban megjelent sajtótermékben elkövetett sajtóvétségről, s így ily esetben méltányos dolog, ha őket csak amiatt a gondatlanság miatt vonják felelősségre, hogy elmulasztották a kriminális tartalmú sajtótermék átnézését és ezzel módot adtak a sajtótörvény létrejöttére, jóllehet kellő gondosság mellett ezt megakadályozhatták volna. Azonban ezek a látszólagos helyes indokok csupán doktriner igazságok, melyek nem felelnek meg a valóságnak a gyakorlati alkalmazásban, egyenesen hátrányosak és veszélyesek. Valóság az, hogy a mai óriási sajtóforgalom mellett szinte képtelenség azt kívánni a szerkesztőtől és kiadótól, sőt a nyomdatulajdonostól sem, hogy ők a cégük alatt megjelenő sajtótermékeket előre elolvassák. Másfelől ennek, mint kötelességnek, felállítása pedig éppen káros és veszedelmes lenne a sajtó- és a politikai szabadságra, mert a szerkesztő és kiadó előzetes cenzúráját eredményezné. Ezt a fiktív kötelességet a szerkesztők és kiadók nem is veszik szigorúan, sőt a valóságban éppen a gondatlansági felelősség rendszere vezetett oda, hogy a szerzők, vagyis a valódi büntetettek megmenekülnek a büntetés alól, amennyiben álszerzőket állítanak be a lapok mellé, akik a törvényszerinti enyhe büntetés elvállalásával módot nyújtanak arra, hogy a valódi szerkesztők és kiadók kijátszhassák a törvényt.³

³ Lásd idevonatkozóan a francia és olasz sajtójogi részt a IV. fejezetben.

A gondtalansági felelősség tehát sem az anyagi igazságot, sem a gyakorlati élet szükségletét nem elégíti ki.

3. A harmadik és egyben a legelterjedtebb megoldása a sajtóvétség miatti felelősségrevonásnak a belga 1831-iki alkotmánytörvényből kialakult fokozatos felelősség rendszere. Ennek alap gondolata a sajtószabadság lehető biztosítása és a sajtóvétség elkövetése esetén, a sajtó azon munkásainak, akik a bűncselekménynek nem valódi tettesei, vagy részesei, a zaklatástól való megkímélése. A belga, majd az azt követő francia, olasz, az 1848-iki magyar és az 1894. évi osztrák sajtótörvények értelmében a sajtóvétségért rendszerint csak egyvalaki lehet felelős és pedig rendszerint csak az, aki a felállított sorozat szerint ténylegesen is felelősségre vonható. A belga jog szerint mindig elsősorban a szerző, majd a kiadó, s ha ez sem vonható felelősségre, úgy a nyomdász, vagy a terjesztő. Az 1881-iki francia sajtótörvény szerint elsősorban felelnek a felelős szerkesztők, vagy kiadók, ezek hiányában a szerzők, ezek hiányában a nyomdászok és végül a nyomdászok hiányában az elárúsítók, illetve terjesztők, vagy azok, akik a nyomtatványt kiragasszák.

A belga fokozatos és kizárólagos felelősségi rendszert tette magáévá már az 1848-iki magyar sajtótörvény is, melynek 13. §-a szerint „sajtóvétségért büntetetik a szerző, ha ez nem tudatnék: a kiadó, ha ez sem tudatnék: úgy a nyomda-, vagy metszde(klissés) tulajdonosa”. A 33. § szerint hírlapoknál: „ha szerző felelősségre nem vonattathatnék, a felelős szerkesztő is feleletteherrel tartozik”. A mi első sajtótörvényünk tehát abban tér el a belga törvénytől, hogy a terjesztőt egyáltalában nem sorozza a sajtóvétségért felelős személyek közé és utolsó fokozatban nem is a nyomdász, hanem világosan a nyomdatulajdonost állítja oda.

Kétségtelen, hogy a fokozatos felelősség rendszere az anyagi igazság eszméjével és a büntetőjognak a részesség tekintetében foglalt általános szabályaival: az arányos felelősség elvével legkevésbé áll összhangban. Ha a sajtótermék létrehozásában közreműködő személyek valamennyien tudtak is a sajtóvétség elkövetéséről, közülük mindig csupán egy vonható felelősségre; a többiek, s így talán a bűnösebbek menekülnek a megérdemelt büntetés alól. Különösen alkalmas ez a rendszer a valódi szerzőnek a büntetés

alól való kimentésére — strohmannszerzők beállítása által.⁴ Ez a rendszer tehát beéri az alapigazsággal, és futni engedi a valódi bűnöst, de büntet olyan, aki a bűncselekmény létrejöveteléről gyakran tudomással sem bír. Azonban más oldalról bizonyos, hogy a sajtószabadságra, illetőleg a sajtónak önálló, bátor, szabad mozgására nézve, ez a rendszer a legelőnyösebb. Ezért lett ez egész Európában a legnépszerűbb, mert mindenütt, ahol törvényileg vagy szokásjogilag meghonosodott, a sajtó hatalmas fellendülését idézte elő. Különösen az anonimitás joga nagy propagálója a sajtószabadságnak. Ennek alapján a sajtótermékek szerző neve nélkül is megjelenhetnek s ily esetekben a törvény nem is engedi szigorúan a kutatást a valódi szerző, tehát a tényleges tettes kiléte iránt, hanem beéri a további fokozatban felelős személyek valamelyikének büntetésével. Ez a liberális álláspont lett hatalmas előmozdítója a szabad sajtónak.⁵

Most pedig lássuk részletesen a magyar sajtótörvénynek idevonatkozó rendelkezéseit, melyek minden liberálizmusuk mellett is számos súlyos sérelmet tartalmaznak a nyomdaipar üzőire nézve.

A) A fokozatos felelősségről.

A sajtótörvény 32. §-a szerint sajtó útján elkövetett büntett, vétség, vagy kihágás az a bűncselekmény, melynek tényálladékát a sajtótermék tartalma foglalja magába.⁶

Elvileg nem kizárt, hogy az izgatás az izgatott tartalmúnak elismert sajtótermékeknek a legnagyobb nyilvánosság fokát jelentő szándékos terjesztésével elkövethető legyen. Nem valószínű, hogy újabb rágalmazást a sajtó útján tett az a kijelentés, mely szerint a szerző a korábban közzétett rágalmazó tényállításokat magában foglaló cikkét fenntartja.

A vádbeli sajtóközlemény nem foglalja magában a tiltott köz-

⁴ Lásd idevonatkozóan az előbbi jegyzetet is.

⁵ Dr. Finkey Ferenc megjegyzése.

⁶ Az élőszóval való állítás és terjesztés akkor sem sajtódeliktum, ha az állított vagy terjesztett eseteket más, harmadik személy nyomtatvány útján közlésezi.

lésnek a tényálladékát, ha a sajtótermék nem tartalmazza a tiltott közlésnek⁷ azon lényeges tényálladáki elemét, mely szerint a közlés anyagát az arra illetékes hatóság nyilvánosságra nem hozta és annak közzétételére a vádlottnak engedélyt nem adott.

Dr. Isaák Gyula hozzáfűzi ehhez: A sajtóközlemény közzététele tehát nem a 32. §-ban meghatározott sajtóvétség, hanem az általános büntetőjogszabályok alá eső közbűncselekmény, amelyet az a körülmény, hogy a sajtó felhasználásával követtetett el, a sajtótörvény 32. §-ában meghatározott anyagi jogi jelleg hiányában egymagában sajtóvétséggé nem minősít.

Sajtó útján elkövetett vétségnek kell minősíteni az 1921. évi III. t.-c. 7. §-ába ütköző vétséget, mely szerint ha a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülésének csorbítására, vagy hitelének sértésére alkalmas valótlan tény sajtótermékben állítják vagy terjesztik.⁸

Sajtó útján elkövetett minden bűncselekményért elsősorban a szerző felelős. Időszaki lapok közleményeiért, ha a szerző sajtójogi felelősségre nem vonható, a felelős szerkesztő felel. Ha pedig a szerkesztő sem vonható felelősségre, úgy a kiadó. Ha a sajtóterméken a szerző, illetőleg felelős szerkesztő és kiadó feltüntetve nincs, s ha ennek folytán sajtójogi felelősségre más nem vonható, úgy a nyomdatulajdonos felelős.

Míg ilyenformán utóbbi ellen eljárás nem indul akkor, ha a sajtóterméken a felelős személyeket feltüntette, teljesen más eset áll elő a nyomdatulajdonos felelősségét illetően abban az esetben,

⁷ Lásd: 1912. évi LIV. t.-c. 69. §.

⁸ A törvény indoklásából idézve: „... annak a meghatározásánál ugyanis, hogy valamely büntett, vétség vagy kihágás sajtó útján elkövetett bűncselekmény-e, egyedül a sajtótörvény 32. §-a lehet irányadó. Már pedig a sajtó útján elkövetett bűncselekmény fogalmához a sajtótörvény 32. §-a csupán azt kívánja meg, hogy ennek a bűncselekménynek tényálladékát a sajtótermék magában foglalja; azt azonban egy szóval sem írja elő, hogy ama bűncselekmény ismérvei avagy azoknak akár csak egyike is magából a sajtótermékből félreérthetetlenül ki is tűnjék. Ez pedig lényeges különbség, mert a bűncselekmény valamely tényálladáki elemét a sajtótermék magában foglalhatja anélkül is, hogy abból a tényálladáki ismerv nyomban ki is tűnnék.”

Aki tehát a sajtó útján elkövetett bűncselekmény e minőségének megállapításához ez utóbbi körülménynek, mint lényeges feltételnek szükségességét is vitatja, az ahhoz többet kíván, mint amennyit a törvény előír.

ha a bíróság a szerzőt, vagy a felelős szerkesztőt, illetőleg a kiadót pénzbüntetésre ítélte, vagy velük szemben kártérítést, vagy bűnügyi költséget ítélt meg. Ebben az esetben az ítéletben megállapított pénzbüntetésért, bűnügyi költségért és kártérítésért, elsősorban az elítélt, ha pedig a közlemény oly időszaki lapban jelent meg, melynek biztosítéka van, a biztosíték erejéig a kiadó felelős. Ha azonban a pénzbüntetést vagy bűnügyi költséget, illetőleg kártérítést sem az elítélt személytől, se a biztosítékból kielégíteni nem lehet, a megállapított összeget a kiadótól, amennyiben ez nem lehetséges, úgy a nyomdatulajdonostól kell behajtani. Ennek a súlyos sérelemnek kifejezésére a későbbiekben még rátérek.

A 33 §. első bekezdése szerint: „A sajtó útján elkövetett bűntett, vétség, vagy kihágás miatt elsősorban a szerző felelős”. Tekintettel arra, hogy ez még nem meríti ki a szerző felelősségét, lássuk közelebbről, hogyan áll a dolog társszerző esetén.

Társszerzésről akkor lehet szó, amikor a sajtóközleményt közzétételi szándékkal többen együttesen írták és tették közzé. Ez azonban nem mindig tűnik ki a körülményekből. Például tényként vegyük azt, hogy a vád tárgyát képező cikket X. egyedül írta meg s aztán elvitte Y-hoz, aki a lapnak szerkesztője és aki egy toldatot írt hozzá, mely toldat azonban nem képezi a vád tárgyát. Még ha feltesszük, hogy a toldat tartalma bűncselekményt foglalna is magában és vád tárgyává tétetett volna is: társszerzésre nem lehet következtetni, mert mindkét vádlottnak felelőssége megállapítható a cikknek arra a részére, amit sajtójogilag, mint szerző írt. Azaz vád esetén csupán együtt vádolt szerzőkről lehet szó, de nem társszerzőkről, mert mindegyik csak azért a részért felel sajtójogilag, amit közzétételi szándékkal írt. Ha azonban X vádlott által szolgáltatott ténybeli adatok alapján Y vádlott szövegezte meg a cikket oly módon, hogy ezt társának tollba mondta, úgy ez a ténykedése teljes egészében kimeríti a sajtótörvény 33. §-a szerinti társszerzői cselekvőséget, mert a hirlapi közzététel céljából megszerkesztett cikket, együttes közreműködéssel készítették. Ez pedig mindkettőjük szerzői minőségét megállapítja, tekintet nélkül arra, hogy a cikk közzétételében volt-e — és ha igen, minő mértékben — részük.

Ehhez hasonló a megrendelés és reábirás sajtójogi fogalma,

melyet azonban nem merít ki az a tény, hogy valaki a szerzővel a sajtóközleményről rövid, az ügy felületes említésében álló beszélgetést folytatott. Ugyancsak nem változtat a szerzőségben az, hogy más adja a cikk megírására alapul szolgáltatott adatokat. Ez legfeljebb arra ad okot, hogy az adatok szolgáltatója szintén felelősre vonassék.

Megemlíthendő még az a tény is, hogy minden közlés önálló sajtójogi bűncselekményt létesít⁹ s ha ez áll a közleménynek ugyanazon nyelven való ismételteséről, még inkább fenn kell állania a fordítás útján való közlésről, mely ugyanazt a művet a nyilvánosság más terére, sőt olyan olvasók elé viszi, akik az eredetét meg sem értnek. A szerzői minőséget nem zárja ki az a tény sem, hogy a vádlott a sajtóterméket más sajtótermékekből összeollóztta.

Az időszaki lapok közleményeiért, a hirdetések és nyílttéri közlemények kivételével a felelős szerkesztőt terheli a sajtójogi felelősség akkor, ha szerző sajtójogi felelősségre nem vonható, vagy ha a felelős szerkesztő utasította a szerzőt az inkriminált cikk megírására. A nyílttéri közleményekért és hirdetésekért viszont a kiadó felelős. Ha pedig a sajtóterméken valamely felelős személy feltüntetve nincs és sajtójogi felelősségre nem vonható, úgy a 35. § értelmében a nyomda tulajdonosa felel.

A sajtójogi felelősség rendszerében a szerkesztő felelőssége — szemben a szerzőével — fiktív, vagyis nem abból az általános büntetőjogi tételből folyik, hogy a büntetés csak a bűnöst érje, hanem azon a fikción alapszik, hogyha a szerző sajtójogi felelősségre nem vonható, úgy a felelős szerkesztő tekintendő a lapban megjelent összes cikkek szerzőjének. Ugyancsak fiktív ily értelemben a szerző felelőssége is, mert helyette leggyakrabban a nyomdatulajdonost sújtja a törvény szigora. Ez pedig ismét a fiktív és formális felelősség elvéből folyik, amely szerint itt nem fontos az, vajjon a nyomdatulajdonos elolvasta-e a kéziratot és bírálta-e annak törvényes jogosságát, — amihez mellel megjegyezve sem joga, sem ideje, sem szaktudása nincs —, hanem az, hogy nem tagadta meg annak kinyomtatását. Ez igen súlyos sérelem a nyomda-

⁹ Itt sok hasonlóságot látunk az angol sajtójogi gyakorlattal, ahol annyiszor lesz publisher valaki, ahányszor csak kiadja az inkriminált írást.

iparosra nézve, mert hiszen ő nem foglalkozhat oly behatóan és alaposan minden sajtótermékkel, melyet hozzá munkába adnak s azonfelül egy iparostól sem kívánhatunk meg oly világos judiciumot, amikor gyakran az illetékes hatóság sem tud azonnal dönteni vitás kérdésekben.

A felelős szerkesztő, kiadó és a nyomda tulajdonosa is lehet szerző, vagy szerzőtárs, ha a szerző vagy szerzőtársnak adott fogalomkörét betöltő szellemi tevékenységet fejtett ki, sőt ők mind a hárman együtt is, s ezek közül ketten-ketten is lehetnek szerzőtársak. Nagyon természetes, hogy ily esetben sajtójogi felelősségük is csak szerzői, illetve szerzőtársi minőségben állapítható meg.¹⁰

Ha a közleményt sajtó útján, a szerző beleegyezése nélkül tették közzé, úgy szerzőnek a közlőt kell tekinteni és ily esetben a szerző nem büntethető. A nyomdai úton, vagy más módon újságoktól átvett közleményekért szerzői fokozaton a hírlaptudósító újság személyzete — illetőleg az értük felelős nyomdatulajdonos — szerepel.¹¹

Ha a felelős szerkesztő más sajtóorgánumból átvett cikket közléssé: úgy nem szerkesztői, de szerzői felelősség terheli. A 38. § szerint megállapított büntetés alá esik az, aki büntetőítélettel sújtott sajtóterméket újból közléssé.

Ez sérelmes rendelkezés a nyomdaiparosra nézve, mert hiszen nem ő tarthatja számon a büntető ítélettel sújtott sajtótermékeket és ha a megrendelő az ő irányú tájékoztatlanságát kihasználva, nála újból kinyomattatja az inkriminált sajtótermékeket: ezzel bevonja a nyomda tulajdonosát is a büntető eljárásba.

Sértett a sajtóbeli közleménnyel okozott vagyoni kárának megtérítésén felül nem vagyoni káráért is megfelelő pénzbeli elégtételt követelhet, amennyiben az méltányosnak látszik.¹²

¹⁰ Oly esetben, mikor meghalt a szerkesztő, aki ellen bűnvádi eljárás már folyamatban állott, a kiadott sajtóközleményért senki többé nem vonható felelősségre.

¹¹ Valamely lap második kiadásában az elsőtől eltérő szövegezéssel újból megjelent közleményért a sajtótörvény 35. §-ának alapján, mint átvető, a lap felelős szerkesztője felel. A közlőszerszőség csak akkor állapítható meg, ha a közlés szerző akarata ellenére történik. (B. H. T. VII. 804.)

¹² A kártérítési követelés a sértettet akkor is megilleti, ha a sajtóbeli közlemény nem állapít meg bűncselekményt. Ebben az esetben a kártérítési igényt csak polgári úton lehet érvényesíteni.

A 40. § szerint: „Amennyiben a pénzbüntetést, a bűnügyi költséget, vagy a kártérítést az elítélt, vagy elmarasztalt személytől behajtani nem lehet, vagy azokat a biztosíték nem fedezi, a megállapított összeget a kiadótól és amennyiben ez sem lehetséges, a nyomda vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosától kell behajtani”.¹³

Isaák Gyula ehhez a következő magyarázatot fűzi: Időszaki lapban sajtó útján elkövetett bűncselekmény esetében az ítéletnek rendelkeznie kell arról, hogy a megállapított pénzbüntetésért és bűnügyi költségért ki és milyen sorrendben felelős. Enélkül az ítélet érthetetlen és végre nem hajtható. A felelősség elsősorban — a lap biztosítéka erejéig — a lap kiadóját terheli. Csak ha fentjelzett összegek a biztosítékból fedezhetők nem volnának, kerül sor a vádlott vagyonára. Behajthatatlanság esetében azonban a pénzbüntetés még mindig nem változtatható át szabadságvesztésre, mert ez esetben előbb a kiadó, majd pedig a nyomdatulajdonos mind egész vagyonuk erejéig felelnek, és csak ha ezektől sem lenne a megfelelő fedezet beszerezhető, akkor kell a pénzbüntetést a vádlottal szemben szabadságvesztésre átváltoztatni.

Ez a § igen súlyos sérelmeket tartalmaz a nyomdaiparra nézve, főleg a pénzbüntetésnek a kir. ügyészség által történő végrehajtása folytán.

Mert ha az elítélt szerző nem fizet — és ugyan mikor fizet —, az ügyészség átír az illetékes adóbehajtó osztályhoz, hogy a pénzbüntetést hajtsa be az elítélten. A végrehajtó meg is jelenik az elítéltnél és miután vagy nem talál foglalnivalót, vagy a lefoglalt dolgokat az elítélt valamelyik hozzátartozója kiigényli, bejelenti az ügyészségnek, hogy az elítélten a pénzbüntetést végrehajtani nem lehet. Erre a ügyészség megkeresi a kiadóra nézve illetékes adóbehajtási osztályt, ahol lejátsszódik ugyanez a jelenet, mire a végrehajtó kijelenti, hogy a kiadón sem lehet a pénzbüntetést behajtani. Ezek után az ügyészség megkeresi a sajtóterméket előállító nyomdára illetékes adóbehajtási osztályt, hogy az a nyomdatulajdonoson hajtsa be a pénzbüntetést. Ezen pedig rendszerint be lehet hajtani az összeget, — a szerző és kiadó legnagyobb örömére.

¹³ A kárért való felelősségből származó követelések 3 év alatt évülnek el, annak az évnek a végétől kezdve, amelyben a sajtóbeli közlemény megjelent.

E behajtási mód tekintetében a nyomdaipar részéről sérelmes az, hogy oly kiadóval szemben is behajthatatlannak jelenti ki illetékes adóbehajtási osztály a pénzbüntetés összegét, akinek a lapja rendszeresen megjelenik, tele van hirdetéssel, minden dohánytőzsdében kapható és naponta hozza a posta számára az előfizetési díjakat. Meg kellene találni a törvényes módját annak — ezt követeli a nyomdaipar egyszisztenciális érdeke —, hogy mindaddig ne fordulhasson az ügyészség a nyomdatulajdonos ellen, amíg a kiadó lapja él és virágzik; a kiadó ne használhassa ki azt a körülményt, hogy a nyomdatulajdonos nem tűntetheti úgy el a gépét, mint a kiadó lapjának jövedelmét és vagyonát, hanem tegye az illetékes hatóság hivatalból nyomozás tárgyává azt, hogyan lehetne a kiadón a pénzbüntetést behajtani. Ezt annál inkább és az anyagi érdekében is követelheti a nyomdaipar, mert rendszerint ahhoz a cikkhez, amely a bűnvádi eljárás alapját képezte, a kiadónak anyagi érdeke fűződött.¹⁴

A kir. ügyészség a pénzbüntetés-végrehajtás tekintetében rendszerint a felelős kiadót, mint fizikai személyt vonja eljárás alá, holott rá kell mutatnom arra, hogy a sajtótörvény 42. §-a szerint kétségtől felel a pénzbüntetésért, bűnügyi költségért és kártérítésért a kiadóvállalat is. Ez a § ugyan csak arról az esetről beszél, ha a kiadó jogi személy, vagy társaság; nem vitás azonban, hogy minden olyan esetben, amikor a kiadóvállalat tulajdonosa fizikai személy, ennek a felelős kiadóval azonosnak kell lennie, mert ellenkező esetben ez a törvény kijátszását jelentené.

Az itt tárgyaltak, főként a pénzbüntetés végrehajtására vonatkoznak, mert a bűnügyi költség és kártérítés végrehajtása nem közadók módjára, hanem a törvény rendes útján történik. Ez utóbbi tekintetében ma az a helyzet, hogy a sértett felek a sajtótermékek csupán nyomdaimpresszumát nézik meg s ha a nyomdát elég tőkeerősnek találják, nyugodt lélekkel megindítják ellene az eljárást, ítéletet nyernek, hamarosan beszereznek egy nemleges végrehajtási jegyzőkönyvet az elítélt és a kiadóval szemben s azután nyomban a nyomdatulajdonos ellen fordulnak. Itt meg kellene találni a módját annak, hogy élő és virágzó kiadóvállalatok ne

¹⁴ Dr. Kellner László: „Sajtójogi sérelmek a nyomdaiparban” című cikkéből. Sokszorosító Ipar 1933. 7. számából.

bujhassanak ki a kötelességteljesítés alól és tartozásaikért ne a nyomdáknak kelljen helytállniuk. Vagyis törvényes rendelkezést kellene találni arra az esetre, hogy az a kiadó, aki bűnügyi költségekért, kártérítésért és pénzbüntetésért fennálló kötelezettségének eleget tenni nem tud, kiadó ne maradhasson. Ezt nem csupán a nyomdaipar érdeke követeli, ez magasabb erkölcsi és politikai okokból is kívánatos. A nyomdásziparos felelősségének a sajtótörvény 36. §-ában lefektetett felelősségre kellene korlátozódnia, mely szerint ő csak az esetben tartozik sajtójogi felelősséggel, ha a sajtóterméken a felelős személyeket fel nem tüntette. A pénzbüntetésért, bűnügyi költségért és kártérítésért való felelősség csupán az esetben álljon fenn, amennyiben a kiadó fizetésképtelenné lett, tönkrement, vagy vállalkozását megszüntetni kényszerült.^{14/a}

A helyzet fonákságát csakhamar belátták illetékes fórumok és ezért némi enyhítést hoztak a következő rendelkezésekkel:

1. Törvénysértés, ha a bíróság a kiadót pénzbüntetés megfizetésére csak a biztosíték erejéig, ő utána pedig a nyomdatulajdonost kötelezi és így a sorrendből két fokozatot kihagy (K. 5645/1923).

2. Sajtórendőri vétség esetében, ha a kiadónak és nyomda tulajdonosának a sajtótörvény 40. §-án alapuló felelőssége nem állapítható meg, úgy vétség miatt a pénzbüntetésért és a bűnügyi költségekért csak az elítélt vádlot felelősségét lehet megállapítani. (K. 1211/1924.)

3. Amennyiben az első bíróságok a bűnügyi költség viselésében egyedül és közvetlenül a vádlottat marasztalták el, úgy az idevonatkozó ítéleti rendelkezés a Bp. 385. §-a értelmében hivatal-

^{14/a} Isaák Gyula ehhez a §-hoz a következő megjegyzést fűzi:

„Időszaki lapban sajtó útján elkövetett bűncselekmény esetében az ítéletnek rendelkeznie kell arról, hogy a megállapított pénzbüntetésért és bűnügyi költségért ki és milyen sorrendben felelős. Enélkül az ítélet biztosítéka erejéig — a lap kiadóját terheli, de ha ezek az összegek a biztosítékból nem fedezhetők, akkor a vádlott vagyonára kerül sor. Behajthatatlanság esetében azonban a pénzbüntetés még mindig nem változtatható át szabadságvesztésre, mert ez esetben előbb a kiadó, majd pedig a nyomdatulajdonos még egész vagyonuk erejéig felelnek és csak, ha ezeknél sem lenne megfelelő fedezet beszerezhető, kell a pénzbüntetést a vádlottal szemben szabadságvesztésre átvaltoztatni. Ez az eljárás rendszerint a nyomdatulajdonos kárára végződik, mert ő rajta legtöbbnyire behajtható lesz a kiszabott pénzbüntetés.”

ból megsemmisítendő és a felelősség a sajtótörvény 40. §-a értelmében állapítandó meg. (K. 3967/1924.)¹⁵

A sajtótörvény 41. §-a is igen súlyos sérelmet tartalmaz a nyomdaiparosok szempontjából: „Amennyiben a pénzbüntetést egészben, vagy részben behajtani egyáltalában nem lehet, azt az elítélt személy ellen szabadságvesztésbüntetésre kell átváltoztatni.”

E törvényszakasz értelme az, hogy amennyiben a pénzbüntetésre elítélt személyen a büntetést behajtani nem lehet, az még nem változik át szabadságvesztésbüntetéssé, csupán akkor, ha a pénzbüntetés a kiadón és a nyomdatulajdonoson is behajthatatlannak bizonyulna. A nyomdatulajdonosnak tehát a pénzbüntetésért való anyagi felelőssége megelőzi a bűncselekmény elkövetőjének elzárásbüntetését, vagyis, ha a nyomdatulajdonos fizet, illetőleg ha rajta a pénzbüntetést be lehet hajtani, a bűncselekmény elkövetője mentesül a bűncselekmény következménye alól.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy a sajtójogi fokozatos felelősség elvét politikai okok hozták létre és politikai okok tartják azt ma is fenn. A jogalkotó elgondolása az volt, hogy a sajtó útján elhangzó becsületsértés, rágalmazás és egyéb jogilag védett érdekek elleni támadásnál a megtámadottnak minden körülmények között oltalmat nyújtson, elégtételt szolgáltatasson. Ezeknek az érdekeknek a védelmében azonban a jogalkotó túlmént a célon akkor, amikor a rendelkezésre álló bűntényt futni engedi és az ártatlant sújtja a törvény szigorával.

Különösen emeli a nyomdaiparnak ezt a sérelmét az a körülmény, hogy bíróságaink sajtójogi bűncselekmény esetén nagy előszeretettel élnek az enyhítő szakasz alkalmazásával és nem gondolják meg azt, hogy amikor a vádlott ellen fogházbüntetés helyett pénzbüntetést szabnak ki, gyakorlatilag voltaképpen felmentették a vádlottat és elítélték az ártatlan nyomdatulajdonost.

Ismeretes, hogy a magyar jog megengedi a bírónak a korrekcionalizációt és eszerint a bíró nyomtatékos enyhítő körülmények esetén oly bűncselekményeknél, melyekre a törvény fogházat ír elő, kiszabhat pénzbüntetést, sőt ennek is a legalacsonyabb mérté-

¹⁵ Ha a kiadótulajdonos a vádlott, őt úgyis mint kiadótulajdonost el kell marasztalni a pénzbüntetés, bünygyi költség és kártérítés megfizetésében; vonatkozik ez a rendelkezés a nyomdatulajdonosra is. (K. 6325/1921.)

két. A magyar törvények eléggé szigorúak ahhoz, hogy ha a bíróság azokat teljes szigorral alkalmazná, a nyomdaipar eme sérelme jelentősen csökkenne. A sajtó útján elkövetett konvencionális bűncselekmények közül vegyük pl. a közönséges becsületsértést, mint olyant, melynek a büntetése pénzbüntetés. De a már feltűnően durva becsületsértésért és rágalmazásért 6 hónapig terjedhető fogházat ír elő a törvény. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a sajtó útján elkövetett bűncselekményeknél a szerző által mindig kimutatható a vélt közérdeknek valamely látszata, mely alkalmas arra, hogy a bíróság az esetek túlnyomó többségében alkalmazza a Btk. 92. §-át és csak pénzbüntetést szabjon ki, amit természetesen a szerzőkön, sőt rendszerint a kiadón sem hajtható be és így előáll a nyomdaiparos felelőssége a kiszabott pénzbüntetésért.

Az oly közlemény tartalma miatt, mely az országgyűlés, vagy bizottságai, a hatóságok, vagy más a törvény által alkotott testületek nyilvános iratait, vagy azok nyilvános tárgyalását hív szellemében és igazán közli, sem bűnvádi eljárásnak, sem kártérítési igénynek helye nincs. Sérelmezhető itt a nyomdaiparra az a tény, hogy hiányzik a hirlapi közleményekből a 40. § lényeges kelléke, t. i. a hív szellemben való közlés, mert feltehető, hogy vádlott a fő tárgyalásnak csak azon kiszakított részeit közölte rendszerint, melyek a főmagánvádlott bűnössége mellett szólanak. Elhallgatja legtöbbször azonban a vádlott azt, hogy a főmagánvádló az őt elmarasztaló ítélet ellen bűnösségének megállapítása miatt fellebbezéssel élt. Habár a törvény nem kívánja meg, hogy a nyilvános fő tárgyaláson kihirdetett ítélet jogerős legyen ahhoz, hogy azt közzétételhessék — mert hiszen a sajtótörvény 40. §-a szerint ily közzététel egyedüli feltétele a nyilvánosság —, az azonban a hív szellem, a jóhiszeműség szempontjából okvetlenül szükséges, hogy egy súlyosan marasztaló, nem jogerős ítélettel szemben a közleményben legalább is annyi említettessék meg, hogy az ítélet még nem jogerős és az ellen perorvoslat jelentetett be. Mert hiszen ennek elhagyásával a közlemény az olvasóban azt a hiedelmet kelti fel, hogy a vádlott jogerősen van elítélve és rajta a büntetést végre is hajtják, tehát rovott előéletű lesz. És tekintettel arra, hogy ez rendszerint a nyomdatulajdonosnál fejeződik be, a fentiekkel kapcsolatban a szóbanforgó kihagyások ipari szempontból egye-

nesen rosszhiszeműeknek és célzatosnak mutatkoznak. De ha vádolt ezt a mulasztást gondatlanságból, felületességből követte is volna el, még akkor sem mentesül a felelősség alól,¹⁶ mert a sajtótörvény e tekintetben szándékosság és gondatlanság között különbséget nem tesz — mai bírói gyakorlatunk alapján.

A 40. § alkalmazást nem nyerhet, ha egy bírósági tárgyalásról szóló közlemény ismerteti a meghozott ítéletet, s el van hallgatva, hogy az ellen perorvoslatot érvényesítettek. (K. 6069/1925.) Ez a rendelkezés azért jött létre, mert egy ízben előfordult, hogy a szerkesztő kívánságára egy lapból, mely bírósági tárgyalást idézett, egy sort töröltek, hogy az egész cikk belemenjen a lapba. Amiatt aztán megindult az eljárás és végeredményben a nyomda tulajdonosát elítélték. A Bpt. 12.069/1923. rendelkezése szerint a hírlapírók az országgyűlés nyilvános tárgyalásán elhangzott beszédeket alcímekre osztva csak akkor közölhetik, ha csupán olyan kifejezéseket használ, amelyek a közölt beszédben előfordultak. Vagyis, ha hív szellemben történt a közlés. Érdekes még a K. 596/1926. évi rendelkezése, mely szerint a felelősségre vonást kizáró rendelkezés csak annak a bűnösségét zárja ki, aki hatósági tárgyaláson történeteket tárgyilagosan, minden célzat és irányzatos szándék nélkül közli; aki azonban csak a vádbeszédet közli és a vádbeszéd nyomán elhangzott felszólalásokról meg sem emlékszik, annak eljárása magán hordja az egyoldalú irányzatos közlés bélyegét.

A sajtójogi fokozatos felelősség kérdése a nyomdaiparra nézve a köztudatban úgy él, mint egy probléma igen sikerült megoldása. Sajnos, ez azonban csak elvben és elméletben van így.

Idézek ennek igazolására Gadó István: „A sajtójogi fokozatos felelősség” című tanulmányából néhány idevágó sort: „A nyomda, vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosának sajtójogi fokozatos felelősségéről szóló rendelkezés, általában véve elég liberális, mert ha a sajtóterméken a sajtójogi felelősségi fokozatokban előtte álló személyek közül csak egyet is feltüntetett, — vagy ha senkit sem tüntet fel, de nem ennek a mulasztásnak a következménye az, hogy sajtójogi felelősségre mást nem vonhat, — még utolsó fokon sem tartozik sajtójogi felelősséggel. Az utolsó

¹⁶ B. H. T. 6. kötet 666. rendelkezése alapján.

fokon való felelősségnek ezzel a megszorításával a törvényhozás a magyar nyomdaipart kívánta kímélni. Ezek szerint a nyomdatulajdonosra nézve nem lehet sérelmes a sajtótörvény rendelkezése, mert hiszen ő ellene egészen különleges és kivételes esetekben lehetne az eljárást megindítani.”

De itt megjegyezni kívánom, hogy a nyomdaiparos szempontjait tekintve, mást lehet megállapítani. Ugyanis szokássá lett az, hogy a büntetést inkább mint pénzbüntetést hajtják végre, vagyis ha a nyomdatulajdonos fizetni tud, de a kiadó vagy szerkesztő nem, úgy mégis inkább a nyomda tulajdonosát vonják be az eljárásba és így végeredményben csak ő bűnhődik, a többiek helyett. A sajtótörvény a felelős szerkesztőt teljesen kihagyta a vagyoni felelősségből és a nyomda, vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosát pedig akkor is felelőssé teszi, ha az különben felelősségre nem is lett volna vonható.

Vaikó Pál: „A sajtóról szóló törvény magyarázata” című munkájában ezt bővebben kifejti a következőkben: „Valami nagy következetességet ebben nem lehet felfedezni, mert a felelős szerkesztő a lap közleményeiért másodsorban felelős — neki áll kötelességében megválogatni, hogy milyen tartalmú közlemények jelenjenek meg a lapban — akkor további konsequenciákat is le kellett volna vonni és őt a vagyoni felelősség körébe be kellett volna vonni — és ez alól csak úgy lehetett volna mentesíteni, mint a sajtójogi felelősség alól, ha t. i. a kiadó rendeletére történt a sajtóbűncselekményt tartalmazó közlemény megjelentetése. Éppen ilyen, de megfordított következetlenség van a nyomda és nyomdatulajdonost illetően, mert a törvény ezeket igazán csak akkor terheli sajtójogi felelősséggel, amikor már a nyomdász is kifejezetten és határozottan büntársnak tünteti fel magát, mert eltitkolja a kiadó, illetőleg a felelős személyek kilétét. Mégis a vagyoni felelősség megállapításánál semmiféle korlátot nem ismer, csak a fokozat szerinti sor reákerülését kívánja meg. Tulajdonképpen itt elveszi a törvény balkezével a nyomdától azt a kedvezményt, amelyet a jobbkezével nyújtott neki, amikor a sajtójogi felelősség alól oly könnyedén kieresztette, mert végeredményben még akkor is büntetheti, amikor bűnösnek nem mondható ki s a pénzbüntetést nem reá szabták ki. Érdemileg azonban ez nem ki-

fogásolható, legalább is objektíve nem, mert ha már kibocsátotta is a törvény a nyomdatulajdonost a sajtójogi felelősség alól, mégis megmarad valami filalom, mely bizonyos elrettentésül fog szolgálni arra, hogy a nyomda a nyomtatványok kiadása körül nagyobb visszaélést ne kövessen el.”

A nyomdaipar vélekedését a tárgyban leghűbben mutatja a nyomdaipar hivatalos lapjának 1933/7. számú példányából az itt következő cikkrészlet:¹⁷

„Azok után a súlyos anyagi felelősségek után, amelyek a nyomdatulajdonosokra hárulnak, mind veszélyesebb lesz maholnap nyomdát vezetni. A sajtótörvénynek különféle hiányai mind nyomósabban jutnak előtérbe és úgy látszik most, 20 év után kulminálnak. Annak, hogy e hibák csak a legutolsó egy-két évben kerültek napvilágra, egészen különös okai vannak. A sajtótörvény a háborús időkben keletkezett, a háborús viszonyok között, majd az azt követő forradalmi és ellenforradalmi időkben a sajtó részben jogi, részben tényleges cenzura alatt állott; az ezt követő konjunkturális időkben és a koronaromlás idején pedig a pénzbüntetés kifizetése senki számára nem okozott különösebb gondot. A sajtótörvény hibái a viszonyok konszolidálásával kezdtek kitűnni, mivel azonban a bűnvádi eljárások a három fórumon sokáig tartottak, azután meg köztudomás szerint a közadók módjára való végrehajtás is meglehetősen sokáig húzható eljárás, csupán a legutolsó esztendőben váltak existenciát rombolóvá a sajtótörvény sérelmezett rendelkezései.”

A nyomdaipari élet állandóan visszatérő jelenségei e sérelmek, melyeket két gyakorlati példával igazolok:

1. Egy napilapban megjelent egy cikk X. Y. törvényszéki jegyzőről, mely szerint az illető a válási okiratokat szabálytalanul kezelte. Nem volt aláírva, de a cikk írója a szerkesztőségben ismeretes volt. Mintegy félévre rá, — amikor már a lapot egy másik nyomdavállalat készítette, — sajtó útján elkövetett rágalmazásért perbe fogták az előbbi nyomda igazgatóját, még pedig nem a fokozatos, tehát: cikkíró, kiadó, nyomdaigazgató úton, hanem egyetemlegesen. A törvényszéken el is ítélték a nyomda igazgatóját,

¹⁷ Dr. Kellner László: „Sajtójogi sérelmek a nyomdaiparban” c. cikkéből.

annak ellenére, hogy a cikkíró ismeretes volt, dehát rajta semmit sem lehetett behajtani.

2. A kommunizmus fergetege alatt történt, hogy egy ismert nyomdavállalat készítette a kormány parancsára a plakátokat és más reklámyomtatványokat, melyek leszállítása után néhány darabot az ú. n. megrendelőtasakba tettek. Idők múltán egy elbocsájtott tisztviselő bosszúból ezeket a mintajellegű nyomtatványmintákat feljelentés keretében beküldötte az illetékes hatóságnak. Az eljárás megindult és hiába volt minden védekezés — a törvénynek itt hibásan érvényesülő szigora az ártatlan nyomdaigazgatót sújtotta fogházbüntetéssel. Az eset akkoriban foglalkoztatta a sajtót és a hatóságokat egyaránt, de az ügy áldozatát, minden ellenkező meggyőződés ellenére is, csupán rehabilitálni lehetett utólag, de nem menteni.

B) Az egyetemleges felelősségről.

A nyomdaipari sérelmek nem korlátozódnak csupán az eddig feltüntetett fokozatos sajtójogi esetekre, hanem igen súlyos sérelmei vannak azoknál a sajtó útján elkövetett bűncselekményeknél is, amelyeknél a nyomdatulajdonos az egyetemleges felelősség alapján, vagyis egyetemlegesen köteles vállalni a szerzővel a büntetőjogi felelősséget.

Történtek ugyan felterjesztések és intézkedések, amelyek az egyetemleges felelősség sérelmes voltát kimutatták, de mindeddig különösebb eredmény nélkül.

Az utóbbi időben gyakran fordult elő, hogy a kir. ügyészség szeméremsértő-vétség címén nyomdatulajdonosok ellen eljárást indított. Az eljárás az 1929. évi VII. t.-c. 2. §-ának 1. pontja alapján indult meg. E törvénycikk értelmében a nyomdatulajdonos egyetemlegesen felelős a szerzővel és a kiadóval. A törvényben előírt büntetés hat hónapig terjedhető fogház.

1929-ig a szeméremsértés bűncselekményére a Btk. 248. §-a vonatkozott, mely a bűncselekmény kritériumaként oly nyomtatványnak, illetőleg képes ábrázolásnak többszörösítését tekintette, mely sajtótermék „fajtalanságot” tartalmaz. E törvényszakaszt helyezte hatályon kívül az 1929. évi VII. t.-c., mely egy genfi nemzet-

közi egyezménynek a becikkelyezése. E törvénycikk az eddig használt „fajtalan” szó helyett a „szeméremsértő” kifejezést használja s így a büntető cselekmény körét kiszélesíti.¹⁸

Hogy mi az, ami szeméremsértő, arra nézve eltérők a vélemények. Az idézett törvénynek miniszteri indokolása az ítélelhezó kötelességévé teszi, hogy az összes körülmények szorgos mérlegelésével döntse el, mi sérti a szemérmet. Az a körülmény, hogy a bíróság a szeméremsértő vétségek legnagyobb részében felmentő ítéletet hoz, bizonyítja, hogy a törvényt nem egyformán értelmezi az ügyészség és a bíróság.

A nyomdaiparnak e törvény alkalmazása tekintetében sérelme az, hogy az ügyészség a vádemeléskor csupán azt nézi, bűncselekményt tartalmaz-e a nyomtatvány és ha igen, vádat emel a nyomdatulajdonos ellen, mint tettestárs ellen, anélkül, hogy vizsgálat tárgyává tenné, vajjon szubjektive bűnös-e a nyomdatulajdonos. E tekintetben figyelemmel kellene lenni arra, hogy itt nem objektív felelősséggel van dolgunk (mint a sajtó útján elkövetett egyéb bűncselekményeknél), hanem a nyomdatulajdonos bűnössége csupán akkor áll fenn, ha a bűncselekményt tartalmazó sajtótermék előállításában szubjektive is bűnös. A nyomdatulajdonos pedig szubjektive csak akkor lehet bűnös, ha a bűncselekményt szándékosan vagy gondatlanságból követte el. Ezen megállapítás nemcsak a szeméremsértő vétség esetére vonatkozik, hanem vonatkozik minden olyan esetre, ahol a nyomdatulajdonos nem fokozatos felelősséggel, hanem a szerzővel és kiadóval egyetemlegesen felel. Szándékosan követte el a nyomdatulajdonos a bűncselekményt akkor, ha a sajtótermékben észrevette a bűncselekményt és mégis előállította azt. Gondatlanságból követte el ezzel szemben a bűncselekményt akkor, ha azt észre nem vette, de a rendes kereskedői gondosság mellett észre kellett volna vennie. Már most visszatérve a szeméremsértő vétségre, általános az a felfogás, hogy nem követ el bűncselekményt az a nyomdaiparos, aki észrevette ugyan a szeméremsértő kifejezéseket, de mégis kinyomatta a művet azért, mert azokat nem találta szeméremsértőknek. Azok a kifejezések ugyanis, amelyek nem első hallásra szeméremsértőek, vagyis

¹⁸ Az eredeti francia szövegben az „obscène” szó van.

amelyeknek szeméremsértő jellege fölött először gondolkozni, meditatálni kell: a nyomdatulajdonos ellen fel nem hozhatók. A nyomdatulajdonosnak nem lehet feladata, hogy mérlegelje egyes nem világos kifejezések értelmét, azt, hogy vajjon azok csak ízléstelenek, avagy már szeméremsértők. Könnyen megeshetik ugyanis, hogy egyik nyomdatulajdonos az ily sajtóterméket nem nyomja ki és azt azután elkészíti egy másik, anélkül, hogy az ügyészség a sajtóterméket szeméremsértőnek találná.

Akkor, amikor sem az ügyészség, sem a bíróság nem tudja meghúzni a határozott határvonalat, amelyen túl a szeméremsértés kezdődik, ily irányvonal meghúzását a nyomdaiparostól nem kívánhatják meg, mert az csupán azokért a szeméremsértő kifejezésekért felelhet, amelyeknek ilyen irányú jellege az első pillanatra felismerhető.

De nem felelhet a nyomdatulajdonos azokért a szeméremsértő kifejezésekért sem, amelyeket észre nem vett és a rendes kereskedői gondosság mellett észre sem vehetett. Ha egy mű tisztára pornográfia, azt a nyomdatulajdonosnak igenis észre kell vennie. De nem veheti észre a rendes kereskedő gondossága mellett azt, ha egy lapban, vagy egy könyvben néhány sor sérti a szemérmet.

Minden olyan esetben, amikor kimutatható, hogy a nyomdatulajdonost szándékosság nem vezette a szeméremsértő sajtótermék előállításánál és annak szeméremsértő jellegét a rendes kereskedő gondossága mellett észre nem vehette, a kir. ügyészségnek a nyomdatulajdonos ellen a vádemelést mellőznie kellene.

Vegyük most figyelembe azt, hogy a magyar jog módot ad a bírónak arra, hogy az előírt büntetési tétel helyett alkalmazza a korrekcionalizációt. Így a szeméremsértő vétségénél előírt hathavi fogház helyett is módjában áll a bíróságnak pénzbüntetést kiszabni. Ennek ellenére mégis rendkívül nyomós érdeke fűződik a nyomdatulajdonosnak ahhoz, hogy az ügyészség a vádemelésnél megfontoltan járjon el. „Nyilvánvaló ugyanis,¹⁹ hogy oly bűncselekményeknél, amelyekre a törvény fogházat ír elő, a nyomdatulajdonos ügyvédhez fordul, az kifogást ad be a vádirat ellen, résztvesz annak vádтанácsi tárgyalásán és a főtárgyaláson is. Mindez sok időbe

¹⁹ Dr. Kellner László: „Sajtójogi sérelmek a nyomdaiparban” c. cikkéből.

és pénzbe kerül. És ha ezzel szemben azt a tanácsot kapnák, hogy lényeges megtakarítás érhető el a költségek tekintetében, ha a vádirat ellen kifogással nem élnek (hiszen, ha a nyomdatulajdonos nyomdájában készült a sajtótermék, a vádtanács úgyis vád alá fogja helyezni), mégis a legnagyobb fontosságú, hogy minden esetben igenis éljenek a vádirat ellen kifogásokkal, mert, ha azoknak a vádtanács előtt nincs is eredményük, nem maradnak hatás nélkül a fő tárgyaláson, ahol az elnök már a vádtanácsi iratok ismeretében vezeti a tárgyalást és így oly érvek is meghallgatásra találnak, amelyek kifejtésére egyébként a fő tárgyaláson sem alkalom, sem idő nincs.” De a nyomdatulajdonosra nézve a vádemelés már csak azért is komoly következményekkel járhat, mert a törvény szerint a nyomdatulajdonos, ha a bűncselekményt három éven belül újonlag elköveti — már pedig ez a legnagyobb fokú gondosság mellett is előfordulhat —, akkor a bíróság már börtönbüntetést szab ki. Mivel jogunk csupán egyfokú korrekcionalizációt ismer, így a börtönbüntetést a bíróság legfeljebb fogházbüntetésre mérsékelheti.²⁰

Az eddig tárgyaltak képezték a magyar sajtótörvény alapján keletkezett oly sérelmeket, melyek a nyomdaipar üzőit ipari tevékenységükben súlyosan és hátrányosan érintik. De remélhető, hogy az új, eljövendő sajtótörvény enyhíti majd a nyomdaiparosra nézve a súlyos felelősségterhes következményeit is.

Országos Széchényi Könyvtár

²⁰ Az a tény, hogy az 1908. évi 36. t.-c. 1. §-a alapján a bíróság az egy hónapot meg nem haladó fogházbüntetés végrehajtását bizonyos körülmények fennforgása esetén felfüggesztheti, — az elv szempontjából nem jelentős.

VII. FEJEZET.

Összehasonlítás a német, angol, francia és magyar sajtótörvények között, különös tekintettel a sajtójogi felelősségnek nyomdaipari sérelmeire.

Az előbbi fejezetben ismertetett és letárgyalt sajtójogi felelősség közelebbi megismerése céljából szükséges, hogy az ilyen irányú rendelkezések hatását és nyomdaipari vonatkozásait ne csupán a magyar sajtótörvénnyel kapcsolatban ismerjük meg, hanem szükséges az, hogy összehasonlítás formájában párhuzamot vonjunk a főbb nyugati államok és a magyar sajtójogi felelősség egyes hasonló rendelkezései között. Először tehát ismertetni fogom a négy állam rendelkező §-ait, majd pedig rátérek a tényleges összehasonlításra.

Országos Széchényi Könyvtár

Leghelyesebb, ha Angliának, mint nyomdaipari szempontból legliberálisabb világnézetű államnak sajtójogi felelősségével kezdjük.

1. Az angol büntetőjogi felelősség szabályait a sajtóbűncselekményekre vonatkozó részeiben a mi szóhasználatunkban, s a mi felelősségi kategóriánkra így foglalnám össze:

Sajtó útján elkövetett bűncselekmény miatt a büntetőjogi felelősség tettestársakként terheli a szerzőt, a kiadót, a felelős szerkesztőt, a nyomda vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosát és a terjesztőt.

A szerző felelőssége nem vonható, ha igazolja, hogy nála a közzététel szándéka hiányzott.

A kiadó, a felelős szerkesztő s a nyomda, vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosa nem büntethető, ha igazolja, hogy a közzé-

tétel az ő rendelkezése, hozzájárulása, vagy tudomása nélkül történt, és hogy a közzététel nem származott a részéről köteles gondosság, vagy óvatosság hiányából.

A terjesztő felelősségre nem vonható, ha igazolja, hogy a terjesztés időpontjában nem tudta és őt gondatlanság sem terheli abban, hogy a sajtótermék bűncselekményt tartalmaz.¹

2. Nézzük most a német sajtótörvénynek (1874 május 9) a büntetőjogi felelősségre vonatkozó ma is hatályos rendelkezéseit:

Oly cselekményekért, amelyeknek büntető voltát, valamely nyomtatvány tartalma állapítja meg, a felelősség a fennálló tételes büntető tételek szerint igazodik.

Ha a nyomtatvány időszaki, úgy a felelős szerkesztőt tettesként kell büntetni, hacsak különös körülmények az ő tettességét ki nem zárják.

Ha valamely nyomtatvány tartalma bűncselekmény tényálladékát képezi, akkor: 1. a felelős szerkesztő, 2. a kiadó, 3. a nyomdász, 4. aki a nyomtatványt üzletszerűen elárúsította, vagy különben nyilvánosan terjesztette, amennyiben mint tettesek vagy részesek nem büntethetők: gondatlanság miatt 1000 márkáig terjedhető pénzbüntetéssel, vagy egy évig terjedhető elzárással, vagy várfogsággal, vagy fogházzal büntetendők, hacsak nem igazolják a kötelességszerű gondosságot vagy olyan körülményeket nem bizonyítanak, amelyek a gondosság kifejtését lehetetlenné tették.

A nevezett személyek mégsem büntethetők, ha szerzőként, vagy oly beküldőként, akinek beleegyezésével történt a közzététel (vagy ha nem időszaki nyomtatványról van szó, úgy annak kiadójaként), vagy a fenti sorozatban előtte állóként oly személyt jelölnek meg az elsőfokú ítélet kihirdetéséig, aki valamely német szövetséges állam bírói hatósága alatt áll, vagy ha meghalt volna, úgy a közzététel idejében állott; külföldi nyomtatványok terjesztői akkor sem büntethetők, ha a nyomtatványokat könyvárusi úton szerezték.²

¹ Horváth Dániel a következőket fűzi ehhez: „Diffamálás miatt senki sem büntethető, ha igazolja, hogy az állított, vagy hiresztelt tény, amelyre a diffamáló kifejezés utal: a valóságnak megfelel s a közzététel pedig közérdeket szolgált. Ezen rendelkezés azonban nem érinti a jogszabályoknak azokat a rendelkezéseit, amelyekben a feleletmentesség nem a valóság kérdésétől, hanem egyéb körülményektől függ”.

² Kurt Hentschel i. m. szerint.

3. És most lássuk a francia sajtótörvénynek (1881. július 29.) büntetőjogi felelősségre vonatkozó, ma is hatályos rendelkezéseit. Ez a colportagera vonatkozó 22. Art.-ban kimondja, hogy tekintet nélkül a 42. Art.-ra, a közönséges jog általános szabályai értelmében felelnek a terjesztők, vagy szétosztók, ha a sajtóterméknek büntetőtörvénybe ütköző tartalmát ismerték.

42. Art. szerint: A sajtó útján elkövetett bűntettekért és vétségekért, mint fölöttesetk a büntetőjogi felelősséget a következő személyek és a következő sorrendben viselik:

1. Felelős szerkesztő (gérant), vagy kiadók (éditeurs) bárminő legyen is a foglalkozásuk, címük, vagy megnevezésük.

2. Ezek hiányában: a szerzők.

3. A szerzők hiányában: a nyomdászok.

4. A nyomdászok hiányában: az elárusítók, terjesztők, vagy kiragasztók.

43. Art. szerint: Ha a felelős szerkesztők és kiadók ellen indul meg az eljárás, úgy a szerzőket részesség miatt kell eljárás alá vonni.

4. Összehasonlítás céljából ideveszem a magyar sajtójognak vonatkozó szabályait. Az 1914 : XIV. t.-c. 33—36. §-ainak rendelkezései szerint a sajtó útján elkövetett bűntett, vétség, vagy kihágás miatt a büntetőjogi felelősség a következő:

I. Közönséges sajtótermék esetében felelős elsősorban a szerző; másodsorban, vagyis abban az esetben, ha a szerző sajtójogi felelősségre nem vonható, vagy ha a sajtóterméket a büntető törvénykönyvbe ütköző tartalommal egyenesen a kiadó rendelte meg: a kiadó; harmadsorban, vagyis abban az esetben, ha a sajtóterméken valamely felelős személy feltüntetve nincs, és ha ennek folytán sajtójogi felelősségre más nem vonható: a nyomda-, vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosa.

II. Időszaki lap esetében elsősorban a szerző; másodsorban, vagyis abban az esetben, ha a szerző sajtójogi felelősségre nem vonható, vagy a közlemény büntetőtörvénybe ütköző tartalmának megírására a szerzőt egyenesen a felelős szerkesztő utasította: a felelős szerkesztő; harmadsorban, vagyis, ha a szerkesztő sajtójogi felelősségre nem vonható, vagy ha a közleményt egyenesen a kiadó utasítására tették közzé: a kiadó; negyedsorban, de csak az

I—III alatt említett korlátok között a nyomda, vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosa. Továbbá szerzőként kell büntetni azt is, aki a sajtóterméket büntetőtörvénybe ütköző tartalommal megrendelte, úgyszintén azt, aki a sajtótermék büntetőtörvénybe ütköző tartalmának megírására, vagy egyéb megalkotására a szerzőt reábirta.

Eszerint közönséges sajtótermék esetében tehát a törvény módot ad arra, hogy a szerzővel együtt felelősségre vonassék a megrendelő és reábíró, kivéve, ha a megrendelő, vagy reábíró egyszersmind kiadó is; mert ha a kiadó a megrendelő, ily esetben a kiadó egyedül felel, ha pedig a kiadó a rábíró, amiatt a kiadó felelősségre egyáltalában nem vonható.

Időszaki lap esetében a törvény kizárta annak a lehetőségét, hogy a szerzővel együtt a felelős szerkesztő, vagy a kiadó is felelősségre vonassék, vagyis az ő felelősségük csak másodsorban állhat be; a felelős szerkesztő, vagy a kiadó tehát még amiatt sem vonható felelősségre, hogy a cikket ők rendelték meg, vagy ha ők bírták rá a szerzőt a cikk megírására; a felelős szerkesztő, vagy kiadó az egyenes utasítás esetében felel, de ez esetben aztán egyedül.

Ha e négy országnak a sajtójogi felelősségre vonatkozó rendelkezését figyelemmel vizsgáljuk, rögtön szemünkbe ötlük, hogy a vezérlő gondolat tekintetében mily mélyreható eltérés van közöttük. Az angol és a német jog megegyezik abban, hogy a sajtójogi felelősség tekintetében sem tér el a büntetőjogi felelősség általános szabályától, nevezetesen attól, hogy a felelősség alapja a vétkesség. A francia jog valakit — tekintet nélkül a vétkesség kérdésére — feltétlenül felelősségre von, de ezenfelül mindenkit felelősségre von, aki a vétkesség általános szabályai szerint felelős. A magyar jogban az erkölcsi felelősség, s ezen keresztül a vétkesség és bűnösség kérdése a szerzőn túl teljesen kikapcsolódik és a büntetőjogi felelősség csupán attól függ, hogy valaki a nyomtatványhoz olyan viszonyban van-e, amelyhez a törvény a felelőséget fűzi. Mivel pedig a szerzőt megnevezni nem kell, így a felelősség teljesen eltávolodik, legalább is eltávolodhatik az erkölcsi felelősség és a vétkesség gondolatától.

Eltér az angol és a német jog egymástól annyiban, hogy az

angol jog a nyomtatvány útján elkövetett bűncselekményért vonja büntetőjogi felelősségre akármelyik, vagy valamennyi kiadót (publisher), hacsak magát az illető kimenteni nem tudja; a német jog pedig a nyomtatvány útján elkövetett bűncselekményért csak anynyiban von felelősségre, amennyiben ez a fennálló tételes büntető-törvények általános szabályai szerint lehetséges. Csak abban az esetben, ha a hatályos jog általános szabályai szerint senki sem büntethető: von felelősségre gondatlanság címén a német jog, de akkor sem a nyomtatványban elkövetett bűncselekmény miatt, hanem egy sui generis gondatlansági bűncselekményért. A büntetésnek legmagasabb mértékét maga a sajtótörvény állapítja meg: 1000 RM.-ig terjedhető pénz-, vagy 1 évig terjedhető szabadságvesztés büntetésben.

A német és az angol jog között fennálló ez a mélyreható különbség azonban okszerűen következik azokból a különbségek-ből és eltérésekből, amelyek a két jogrendszer általános szabályai között fennállanak.

Az angol jognak nincs büntetőtörvénykönyve és nincs sajtótörvénye; nincs is tehát szükség, sőt még lehetőség sincs arra, hogy az általános szabályoktól eltérő, vagy azokkal megegyező sajtójogi felelősségi szabályok megállapíttassanak. Ezek mint a „Libel-jog”-nak részei, tökéletes megoldást nyernek a többszázados bírói gyakorlatban visszatükröződő szokásokban és egyes törvényeknek elvi kijelentéseiben. Az angol jognak sajtójogi felelősségi szabályai kétségtelenül a legszigorúbbak, de ez nem a sajtó, és nem a nyomdaiparos ellen irányzott különös szigorúság; ezek csak azért szigorúak, mert a „Libel-jog” általános felelősségi szabályai ilyenek és a sajtójogi felelősség nem mint valami különálló jog jelentkezik, hanem csupán mint az előbbinek egy része. Az általános jog és a sajtójog — amennyiben ott ilyenről lehet beszélni — között teljes az összhang. Nincs is a felelősség tekintetéből nézve Angliában más, mint általános jog, vagyis csak „Libel-jog” van.³

Egészen más a helyzet a német jog tekintetében. Itt van büntetőtörvénykönyv, tehát kell külön törvény a sajtójogi büntetőjogi felelősség szabályozására is; különösen pedig kell akkor, ha a bűn-

³ V. ö. Horváth Dániel i. m.

tejtörvénykönyv általános felelősségi szabályai olyanok, amilyenek a német kódexben; csak a sajtójogi bűncselekmények különleges természete következtében a sajtó útján elkövethető bűncselekmények tekintetében nem kielégítőek. Nem kielégítőek pedig azért, mert ezek az általános szabályok nem biztosítják, hogy egyes esetekben a sajtó útján elkövetett bűncselekmény miatt bárki is felelősségre vonható legyen.

A német büntetőtörvénykönyvnek alapvető általános rendelkezése ugyanis, hogy súlyosabb bűncselekmény csakis szándékoság esetében büntethető. De ez nem német speciálítás, ez Angliában is így van, s mivel a szándék fennforgását — sőt természetesen azokban az esetekben, amelyekben a gondatlanságból elkövetett cselekmény is büntethető, a gondatlanság fennforgását — a német jog szerint a vádnak bizonyítani kell, így éppen a legsúlyosabb esetekben gyakran előfordulhatna, hogy sajtótermékben foglalt bűncselekmény miatt az általános szabályok szerint senki sem lenne büntetőjogilag felelősségre vonható. A szerző megnevezése nélkül megjelenő nyomtatványban elkövetett bűncselekmény esetében pl. a vád sokszor nem tudná akár a kiadóra, akár a nyomdatulajdonosra, vagy bárkire a tudatot szavukkal szemben rábizonyítani; nem biztosítaná az anonimitást, vagyis, hogy a szerző titokban és így büntetlenül maradhasson — amit pedig világszerte a sajtószabadság lényegéhez tartozónak ismernek el.

Magyarországon éppen olyan tökéletlen és elégtelen lenne a közönséges jognak, vagyis a Btk. általános felelősségi szabályainak a sajtójog területére való kiterjesztése, mint amilyen tökéletlen lenne az a német jogban, vagy Anglián kívül bármely más európai államban, amelynek kódexei az általános büntetőjogi felelősség kérdésében hasonló szabályokat tartalmaznak. Innen van az, hogy az összes európai államoknak, Anglián kívül, az általános büntetőjogi szabályok mellett szükségük van arra, hogy különleges sajtójogi szabályokat állapítsanak meg.

Az angol jogi helyzethez hasonló az északamerikai Egyesült Államok helyzete, ahol a „Press Laws of Foreign Countries” törvény rendelkezése szerint sem az egyes államoknak, sem az Egyesült Államoknak nincs külön sajtójoga, hanem a szokásos szabályok irányadók. Ezek az angol jogszabályokhoz hasonlóak.

A francia jog csak annyiban sorozható egyáltalában ide, hogy egyet, és pedig elsősorban a felelős szerkesztőt, illetve a kiadót feltétlenül felelősségre von — tekintet nélkül arra, hogy ismerte-e, vagy köteles gondosság kifejtése mellett ismerhette-e a nyomtatvány tartalmát, s így ezért erkölcsileg és azon keresztül a büntető-jog általános szabályai szerint felelős. Viszont nem sorozható ide a francia jog annyiban, hogy ezenfelül mindenkit felelősségre von, aki az erkölcsi törvények szerint, s ezeken keresztül az általános jognak a részességre vonatkozó szabályai szerint felelős.

Mint innen is látható, az egyes országok sajtójoga között sok az eltérés s nem lehetséges jelen értekezés keretében ezeknek kimerítőbb ismertetését adni, csupán vázlat ez a legjelentősebb idevonatkozó jogszabályokra. Azt megállapíthatjuk, hogy ezek között — amennyiben egyáltalában idesorozható — jobb szárnyon áll a francia jog és a bal szárnyon a magyar jog. Viszont az is megállapítható, hogy alig van más jogterület, amelyen a magyar jog oly élesen szembefordul a német jog alapgondolatával, mint a sajtójogi felelősség kérdésében. És ez pedig folyománya a magyar közjognak és magyar történelemnek.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VIII. FEJEZET.

1. A sajtóeljárásról.

A sajtóeljárás nem tartozik szorosan a nyomdaipar jelen jogi helyzetének megértéséhez, de mint a sajtótörvény végrehajtási módoszata, közvetve bekapcsolódik ezen értekezés tárgykörébe.

A sajtóeljárásra vonatkozólag a sajtótörvénynek 46—51. §-ai intézkednek. Legjelentősebb a 46. §, amely elrendeli, hogy sajtó útján elkövetett rágalmazás és becsületsértés esetében, ha az eljárásra az 1897:XXXIV. t.-c. 16. §-a szerint esküdtbíróság van hivatva, úgy ily esetekben az illetékes esküdtbíróság köteles eljárni. Mivel azonban jelenleg az esküdtbíróságok szünetelnek, tehát sajtóvétségekben az ügyészség feljelentésére a törvényszék illetékes. A közszemérem ellen elkövetett és a Btk. 248. §-a alapján a királyi törvényszék hatáskörébe utalt esetket pedig a sajtótörvény ab ovo is odautalja.

Ha időszaki lapban, vagy bármely sajtótermékben elkövetett kihágás, vétség, vagy büntett miatt a terjesztés megkezdésétől számított 6 hónap alatt az eljárás nem indíthatná meg, úgy az elévülnék tekinthető. Nem időszaki lapban, de sajtó útján elkövetett büntett, vagy vétség miatt a terjesztés megkezdésétől számított 2 éven belül lehet az eljárást megindítani és csak ezen idő letelte után évül el. Természetesen, ha a felelősségre vonható személyek bármelyike ellen a fentt megszabott idő alatt eljárást tesznek folyamatba, úgy azt bármely más felelős személy irányában — az idő letelte után is — de az elévülési határidőn belül folytatni lehet.

Ez különösen a nyomdaipar szempontjából sérelmes, mert az

elévülési határidő leteltéig, ha mást nem, úgy a nyomdaiparost bizonyára eléri, illetőleg, mivel ő megvan jelölve a sajtóterméken, ellene az eljárást mindenképpen meg lehet indítani. A szerző, vagy kiadó, esetleg a felelős szerkesztő ellenben nem helyhez kötött személy lévén: nehezebben érhető el.

Az előzetes lefoglalásról, mely szerint valamely sajtóterméknek csupán a bűncselekményt tartalmazó részét szabad lefoglalni, a 49. § intézkedik. A lefoglalás elrendeléséről a vád képviselőin kívül haladéktalanul értesíteni kell a kiadót és a nyomda tulajdonosát, mert a gyakorlat szerint a szerző, vagy időszaki lapoknál a felelős szerkesztő, ilyen esetekben — ezt előre megneszelve —, rendszerint nem találhatók.

Felfolyamodás esetében az iratokat 24 órán belül a vádtanács elé kell terjesztetni, mely újabb 24 óra alatt a felfolyamodást nem nyilvános ülésben köteles elintézni; itt a királyi ügyész mellett, a megidézett személyek és törvényes képviselők felszólalhatnak.

Sajtóügyekben az eljárásnak soronkívül való lefolytatását rendeli el a sajtótörvény; nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmény esetében a főtárgyalás határnapjáról kiadót és a nyomdatulajdonost értesíteni kell.¹

2. Az országgyűlés tagjainak sajtójogi felelősségéről.

Különleges kérdés az országgyűlés tagjainak sajtójogi felelőssége, mert az utóbbi időben feltűnően megszorodott az újságok azon ötletes tevékenysége, mely szerint országgyűlési tagokat jelöltek meg lapjuk felelős szerkesztője, vagy felelős kiadójaként. Tekintettel arra, hogy itt a mentelmi jog különleges védelemben részesíti ezeket a személyeket, a törvény szigora majdnem minden esetben a nyomdatulajdonost érte.

¹ Az értesítés elmaradása esetében a marasztaló ítélet közlendő az érdekeltekkel, mert perorvoslati joguk van. Ha azonban a főtárgyalás határnapjáról értesítést kaptak, de sem maguk, sem pedig képviselőjük ott meg nem jelent, akkor ezek úgy tekintendők, mint akik érdekeik megóvásáról nem kívántak gondoskodni. Ha azonban marasztaló ítélet kézbesítését kérik, az tőlük meg nem tagadható. A jogerős marasztaló ítéletet természetesen hivatalból kézbesítik ki az érdekelteknek.

Mint ismeretes, az országgyűlés tagja összeférhetetlen helyzetben van akkor, ha időszaki lap felelős szerkesztője, vagy kiadója. Ha pedig ennek ellenére időszaki lap kiadója, vagy felelős szerkesztője, úgy e működésre a mentelmi jog védelme az országgyűlés tagjainak összeférhetetlenségéről szóló törvényjavaslat 10. §-a alapján most már nem terjed ki.²

A gyakorlatban rendszerint úgy alakul a helyzet, hogy amennyiben napilapban egy cikk névtelenül jelenik meg és eljárást kell a közlemény alapján indítani, úgy a hatóság felhívja a szerkesztőt: nevezze meg a szerzőt. Már most, ha a felelős szerkesztő az országgyűlés tagja, akkor nem is reagál a felszólításra. Erre a hatóság megindítja az ügyészség útján az eljárást a mentelmi jog felfüggesztése céljából, de persze hosszú hetekig is eltart, míg a mentelmi bizottság ez ügyben határoz. Ha pedig a mentelmi jog felfüggesztése megtörtént, akkor a felelős szerkesztő, hogy az ellene való eljárástól megszabaduljon: megnevezi a szerzőt. Természetesen, ha nem függesztik fel mentelmi jogát, úgy ezt sem teszi meg. Most kezdődhetik az eljárás újból. Ennek a visszás helyzetnek megszüntetésére az országgyűlés tagjainak összeférhetetlenségéről szóló törvényjavaslat értelmében a fokozatos sajtójogi felelősség alatt álló szerkesztőt és kiadót kizárja a parlamentből, egyébként az országgyűlés tagjai a lapok szerkesztésében és kiadásában résztvehetnek, de ez esetben a 10. § szerint e működésükre a mentelmi jog nem terjed ki.

A kijátszási lehetőség megmarad mégis olymódon, hogy sajtóközlemény szerzőjeként bejelentenek az igazságnak meg nem felelően egy országgyűlési tagot csupán azért, hogy a felelősségrevonást ilymódon elhúzzák vagy megakadályozzák. A mentelmi jog felfüggesztése után a képviselő a szerzőséget meg is tagadhatja, ami újabb hosszúságú eljárást eredményez. Ezért szükséges volna kimondani, hogy amennyiben a sajtóközlemény szerzője ellen a mentelmi jog fel nem függesztése miatt az eljárást nem lehet megindítani, annyiban terhelje a sajtójogi felelősség a felelős szerkesztőt, éppen úgy, mintha a szerzőt nem nevezi meg.

² Egyed István: „Az országgyűlés tagjainak sajtójogi felelőssége” című cikkéből. (A Sajtó 1932. 5. számából.)

Mint az eddigiekből is láthatjuk állandóan akadnak olyan sérelmes jelenségek, amelyek a nyomdaipar űzőit sújtják, de viszont korunk felvilágosodott ipari gondolkodása igyekszik megtalálni a módot, hogy az ilyen elítélendő jelenségek mindinkább csökkenjenek s nyugodtabb jövő viradjon az ipari élet egyik jelentős társadalmi osztályára: a nyomdaiparosra.

Ez természetesen mind csak elképzelés, mert hiszen az egész kérdés még csupán törvényjavaslat. Hogy lesz-e belőle törvény, az a jövő kérdése, mindenesetre azonban kíváncsatos volna ennek a sérelmes sajtójogi állapotnak mielőbbi megszüntetése. Csak így fordulhatott elő az a különös tény, hogy egy magyar baloldali lap szerkesztőjéül megnevezett, már elhunyt szocialista képviselőt, összesen 97 évi fogház súlya nyomta, de természetesen ezt sohasem kezdte meg kitölteni, annál kevésbbé, mert a magyar Btk. nem ismer 15 évnél hosszabb fogházbüntetést.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IX. FEJEZET.

Összefoglalás.

Eljutottunk az értekezés végére, megismertük a nyomdaipar történetét, kialakulását, jelentőségét, jogi helyzetét a múltban és a jelenben; kapcsolódását a sajtótörvényekkel, a nyomdaiparos egyes sérelmeit és az azokra hozott jogorvoslási módokat. Részletesen tárgyaltam a jelentősebb államok sajtótörvényeit, különösen a nyomdaipar jogi helyzetével összefüggésben; rámutattam a magyar és külföldi sajtótörvények egyes rendelkezéseinek hasonlóságára, úgyhogy most már mintegy tisztán előttünk áll, úgy ipari, mint szociális szempontból, a nyomdaipar jelenlegi jogi helyzete.

A jövő fejlődésének irányelveit azonban csak úgy határozhatjuk meg, ha összefoglaljuk még egyszer röviden az egyes jelentősebb nyomdaipari sérelmeket és összegezve a múlt tanulságait, vonjuk le a konzekvenciákat a jövőre nézve.

A nyomdaipari sérelmeket két nagy csoportba oszthatjuk, úgy mint ipari és szociális jellegűekre. Nézzük ezeket közelebbről.

A) Ipari sérelmek:

1. Vádemelés másodszori súlyos következményei.
2. Szándékos és gondatlanságból elkövetett sajtóbűncselekmények közti különbség kérdése.
3. Pénzbüntetések gyakorlati végrehajtása.

4. Külföldön készült magyar lapok magyarországi szabad terjesztése.
5. Köteles példányok ügye.
6. Elkobzás.
7. Nyomdajegy kérdése.
8. Fokozatos- és egyetemleges felelősség nyomdaipari sérelmei.

Csak röviden óhajtok ezekre a sérelmekre összefoglalólag visszapillantani, mert hiszen részletesen a megfelelő fejezetekben már tárgyaltam őket. Ez csupán azt a célt szolgálja, hogy még egyszer összegezzük a nyomdaipar egyes sérelmeit.

1. A vádemelés általában minden vétségnél, így a sajtóvétség-nél is, ha 3 éven belül másodszor történik, túl súlyos következményekkel jár a nyomdatulajdonosra nézve. Ugyanis ilyenkor börtönbüntetést szab ki a törvény és tekintettel arra, hogy büntető-jogunk csupán egyfokú korrekcionalizációt ismer, ez legfőljebb fogházra mérsékelhető. Régi óhaja a nyomdaiparosságnak ezen rendelkezés megváltoztatása, illetőleg enyhítése, mert általánosan összhangzó jogi vélemény szerint a sajtóvétséget nem szabadna más vétségekkel egyforma elbírálásban részesíteni.

2. Szándékosan, illetőleg gondatlanságból elkövetett sajtóbűncselekmények között jelenlegi sajtótörvényünk nem tesz különbséget. Sérelmes itt az a tény, hogy az egyetemleges felelősség alapján ezt az illetékes hatóságok és tényezők az elbírálásnál figyelembe nem igen veszik. Legkirívóbb esete ennek a sajtó útján elkövetett szeméremsértésnél található meg, amikor sem az ügyészség, sem a bíróság nem tudja a kellő határvonalat „obscène” és „nem obscene” között megvonni és azért van a legtöbb ilyirányú sajtórendészeti kihágás, mert a nyomdaiparos minden gyakorlata ellenére is megtévesztődhetik bizonyos szöveg, vagy kép reprodukálásának elvállalásakor. Szükséges volna ezt a határvonalat hivatalos úton és módon megállapítani és ezt a nyomdaiparosok — mint illetékesek — tudomására hozni.

3. A pénzbüntetések gyakorlati végrehajtásánál szükség volna annak az elgondolásnak keresztülvitele, hogy az ügyészség mindaddig, amíg a kiadó lapjából jól megél, ne fordulhasson a nyomdatulajdonos ellen a fokozatos felelősség elve alapján. Sőt törvényes

rendelkezéssel kellene odahatni, hogy oly kiadó, aki bűnügyi költségekért, kártérítésért és pénzbüntetésért fennálló kötelezettségének eleget tenni nem tud: kiadó ne maradhasson. Eddig a kiadók a sajtótörvény 41. §-ára támaszkodva, mely szerint: a pénzbüntetés egészben, vagy részbeni behajtásának lehetetlensége esetében azt az elítélt személy ellen szabadságvesztés büntetésére kell átváltóztatni, nyugodtan üzérkedtek a nyomdaiparos költségére. Ugyanis, ha a kiadó és szerző fizetni nem akart, vagy nem tudott, úgy ez a nyomdatulajdonosra hárult, s a sajtóvétség tényleges elkövetőjével szemben a vádat elejtették. Ez teljes módosításra szorulna, mert így a jelen helyzet szerint legtöbbször a cselekmény elkövetésében ártatlan nyomdaiparost sújtja a törvény szigora.

4. Sajtótörvényünk jogi álláspontja szerint külföldön készült magyar időszaki lapok, Magyarországon szabadon terjeszthetők. Ez egyrészt fölösleges konkurenciát csinál a magyar nyomdaiparnak, másrészt a gazdasági helyzetből kifolyólag amúgy is csökkent munkaalkalmakat is kedvezőtlenül befolyásolja. Ajánlatos volna, ha a jövőben csak az országban készült lapokra adnának terjesztési engedélyt.

5. A sajtótörvény előír úgynevezett köteles példányokat, melyeket a nyomdaiparosnak ingyen kell kiszolgáltatnia: az Ügyészség, a Statisztikai Hivatal, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Nemzetgyűlés Könyvtára, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és sok esetben még a feladó postahivataloknak is. Ez kisebb munkáknál nem számottevő, de nagyobb terjedelmű sajtótermékeknel súlyos megterhelést jelent a nyomdaiparosra nézve. Ajánlatos volna, ha az illetékes hatóságok a kiadót köteleznék e köteles példányok beszolgáltatására.

Ehhez kapcsolódhatik rögtön egy állandóan vita tárgyát képező sérelem, ugyanis, hogy mely nyomtatványokból köteles a nyomdaipar az ügyészségnek bemutató mintákat küldeni. A sajtótörvény nem sorolja fel őket taxative, s így az ellenőrző hatóság saját elgondolása szerint bírálja el valamely sajtótermék beküldési kötelezettségét. Tekintettel arra, hogy ezt csak utólag közli a nyomdatulajdonossal, egyszersmind rögtön sajtórendészeti kihágásnak minősíti az általa szükségesnek látott, de be nem küldött sajtótermék bemutatásának elmulasztását, s azonnal ki is rója a

büntetést. Mivel itt az ellenőrzés az ügyészség kezében van, a nézeteltérés a hatóságok és nyomdaiparosok között napirenden volt mindaddig, míg a 127409/1927. sz. polgármesti rendelet szabályozta valamennyire e kérdést. Ennek két lényeges pontja van, az első szerint: „a nyomdakönyvbe való bevezetés alól kizárólag a társadalmi- és üzleti életet szolgáló egyszerű jelentések, értesítések, névjegyek, címlapok, minta- és árjegyzékek vehetők ki, de ezek is csak akkor, ha kizárólag a jelzett célnak megfelelő közléseket tartalmaznak”; a második szerint: „vitás esetekben a kisebb nyomtatványok is bevezetendők a nyomdakönyvbe, impresszummal (nyomdajegy) ellátandók és köteles példányuk bemutatandó”.

Ít a sérelem már bizonyos orvoslást nyert, de ez még nem lehet végleges eredmény, csupán ideiglenes rendelkezés.

6. Az elkobzás, mely gyakran követi a sajtótermék megjelenését, igen súlyos károkat okoz úgy anyagi, mint erkölcsi szempontból a nyomdaiparosnak. Mert ilyenkor rendszerint a szerző nem fizeti meg a munkát, s a nyomdatulajdonos ellen még ráadásul az ügyészség is eljárást indít. Ezt ajánlatos volna úgy megoldani, hogy egy információs jellegű közigazgatási hatósági szerv állana a kiadó, illetőleg a nyomdaiparos szolgálatára szakszerű és jogszerű tanácsával, mivel a sajtószabadság az előre történő ügyészségi ellenőrzést Magyarországon kizárja. Tehát csak ilymódon képzelhető el az utólagos, sérelmes felelősségrevonás és elkobzás elkerülhetőségének lehetősége.

7. A nyomdajegy, vagy impresszum kérdése sok hasonlóságot mutat fel az 5. pontban kifejtettekkel, itt csupán azt kívánom megjegyezni, hogy a sajtótörvény nem rendelkezik taxative arra vonatkozólag, hogy mely sajtótermékek impresszumkötelesek. Ezt ajánlatos volna rendeletileg meghatározni, mert az ügyészség, mint illetékes fórum, ebben a kérdésben rendszerint ellenkező véleményen van a nyomdaiparossal.

8. A fokozatos és egyetemleges felelősség a sajtótörvény folyamányaként sújtja a nyomdaiparost. Ennek jelentősége a belga alkotmány szerint abban volna, hogy felelőtlenül ne lehessen sajtótermékeket piacra dobni és így olyan gondolatokat terjeszteni, amelyek valamely erkölcsi eszmével ellentétesek. Tekintettel arra, hogy 1831-ben, amikor is ez a kérdés először szabályoztatott, még

egész más bírósági és törvényszéki eljárások voltak gyakorlatban, mint ma, s mivel akkor minden nyomdának sajátos és speciális, mástól könnyen megkülönböztethető vágású betűi voltak — minden különösebb nehézség nélkül felismerhették egy sajtótermékben az elkészítő nyomdát. Továbbá, mivel a nyomdaiparosok szellemi felvilágosodottságuknál fogva és szakszervezeti kollektív gondolkodásuk alapján, mind a szabadság lelkes terjesztői voltak — így akartak a hatóságok pressziót gyakorolni egyes nyomdák túlzott szabadságfelfogásával szemben. Tulajdonképpen az egész sajtójogi felelősség rendszere keletkezésekor egy pro forma tevékenykedés volt, mert mint már említettem, anélkül is felismerték az inkriminált sajtótermék elkészítőjét. De mivel a hatóságnak így mindenképpen maradt egy bűnbak a kezében, a legtöbb európai alkotmány és joggyakorlat örömmel üdvözölte ezt a különleges felelősségi rendszert. Tekintettel arra, hogy vannak nagy előnyei is (ezeket már megfelelő helyen tárgyaltam) mindmáig életképes maradt és jövője is biztosítva van.

B) Szociális sérelmek.

1. Maximális munkaidő rendezése.
2. Minimális munkabér kérdése.
3. Ipartestületi hatáskör kiterjesztése.
4. Iskolai bizonyítvány kötelezővé tétele a segédi vizsgához.

1. A szociális sérelmek orvoslása állandóan a nyilvánosság előtt zajlik le — sokkal inkább, mint valamely ipari sérelem kérdése. Jelenleg az iparügyi kormány erős kézzel látott hozzá, hogy a maximális munkaidő ügyét rendezze. Ugyanis igazságtalan az a helyzet, hogy egyes nyomdaiparosok két-háromszor annyi ideig dolgoztathassanak, mint mások. Itt már történt is rendelkezés a kőműves és asztalos iparokban, mely a jelzett szakmák megelégedését kivívta.

2. Igen fontos kérdése a nyomdaiparnak a minimális munkabérek megállapítása, mert jelenleg az a különös helyzet áll fenn, hogy a kollektív szerződést elismerő nyomdák jóval többet fizetnek, mint azok az üzemek, amelyek nem ezen szerződés alap-

ján állanak. Ez kétségtelen, hogy még veszélyesebb kérdés, mert hiszen már a legegényibb jogok közé tartozik valakinek kereseti lehetősége, illetve ennek módosítása. De remélhető, hogy ezt a jelenleg fennálló visszás helyzetet megszüntetik, amennyiben minden nyomdaüzemet a kollektív szerződés alapjára állítanak.

3. Az ipartestület hatáskörének, illetőleg jogkörének kiterjesztése az utóbbi esztendőekben fokozatosan meg is történt, de egyelőre kívánatos volna, ha az iparügyi kormány az ipartestületek jogkörének kibővítésével, azok rendelkezéseinek büntetőszankciók által való kötelező voltát keresztülvinné. Mert anélkül az a visszás helyzet áll elő, hogy az ipartestület hozzájárulásának megtagadása ellenére is, az előljáróság (mint előfokú iparhatóság) kiadja illetőnek az iparigazolványt. Itt tehát, amit egyik kezével adott az iparügyi és kereskedelmi kormányzat, azt a másik kezével elvette. Ezek hihetőleg azonban csak átmeneti jelenségek, amelyek idővel megszűnnek.

4. Napjainkban igen jelentős tény a nyomdaipar jövő generációjának szempontjából, hogy csak igen jól képzett iparosokat tud csak a szakma a jövőben felhasználni. Az önálló szakmai oktatást a polgármesteri VII. ügyosztály keresztül is vitte, ami által az egész nyomdaipar háláját kiérdemelte.

De az In. rendelkezése értelmében az iskolai bizonyítvány, illetőleg az iskola sikertelen elvégzése nem befolyásolja a segédi vizsgára való bocsátást. Ez igen sérelmes rendelkezés, mert a tanoncok ezt tudva, nem igyekeznek oly teljes mértékben eleget tenni az iskola követelményeinek, mintha ellenkezőleg: az iskola sikeres elvégzésétől függne tanoncidejük letelte. Ezt a kérdést kellene valami módon rendeletileg megoldani, mert a Sokszorosító Ipartestület egymagában ezt nem teheti saját hatáskörében. Eddig ugyan előfordult, hogy egy-két tanonc tanulási idejét bizonyos idővel meghosszabbította, de ez inkább az illetőnek iskolai fegyelmi vétsége — mintsem tanulmányi előmenetele — miatt történt. A nyomdaiparosság az iparügyi kormánytól várja ezen szociális visszásság orvoslását.

A múlt század hosszú, csaknem letargikus, tespedéséből napjainkban mindjobban kidomborodik az ipar nemzeti jelentősége az ország gazdasági életében. Mindenfelé szerteszét épülnek az

iparvállalatok — a nagy nemzeti munka megkezdődött. Hogy növekedik-e, izmosodik-e, lesz-e elég munkabíró iparos, aki ennek a nagy nemzeti munkának terhét elbírja, ez mind olyan kérdés, amely csak a jövőben fog megoldódni. Ha erre az iparosvilág a nemzeti érdekeknek megfelelő feleletet tud adni, akkor kiegyenlítődik a nemzet jövőjében a múlt század két nagy titánjának a küzdelme, melyet néha egymás ellenében, de mindig ugyanegy célra vívtak meg; Széchenyi és Kossuth álma együtt valósul meg: „Magyarország nem volt, hanem lesz” és akkor „a poklok kapui sem dönthetik meg.”

A nyomdaipar, amely a kulturát szolgálta már felfedezése pillanatától kezdve, a jövőben is ily nagy és nemes feladat propagálására hivatott lesz. Amikor már majd nem a harc és egyenetlenség szózatait kell hirdetni, hanem a békés gazdálkodás mellett buzdíthat — akkor lesz csak elemében a sajtó és a nyomdaipar. Akkor talán nem lesz annyi sérelmes kérdés, mely az emberi kicsinyességből fakad, hanem a nyomdaipar hivatása magaslatára emelkedhetik, amikor a békét, a gazdasági együttműködést és az ipari fejlődés nagy eszméjét hirdetheti minden országban és minden népnek.

Adja Isten, hogy így legyen!

Országos Széchényi Könyvtár

